

Utvärdering av VAL II – en lärarutbildningsinsats över lång tid

Utvärdering av VAL II – en lärarutbildningsinsats över lång tid
Rapport 2025:9

Utgiven av Universitetskanslersämbetet 2025

Författare: Anna Lundh, Niklas Odelberg och Karin Backvall

Diarienummer: 111-00397-24

Universitetskanslersämbetet • Hammarbybacken 31 • Box 6024, 121 06 Johanneshov
tfn 08-563 085 00 • e-post registrator@uka.se • www.uka.se

Innehåll

Sammanfattning.....	5
1. Inledning.....	7
Regeringsuppdraget till UKÄ.....	7
Om VAL.....	8
Två utvärderingar av VAL.....	12
2. Lärarförsörjningen på kort och lång sikt.....	15
Nuvarande lärarsituationen i skolan och förskolan.....	15
Behovet av behöriga lärare 2024–2038.....	16
Hur många läser på lärarprogrammen?.....	18
Läroutbildning inom omställningsstudiestödet.....	21
Vad behövs för att avhoppade lärare ska återvända till yrket?.....	21
3. Lärosätenas uppdrag att anordna VAL.....	24
Uppdraget att anordna utbildning inom VAL.....	24
Vägledning och studieplanering som medverkar till en likvärdig behandling.....	25
Lärosätenas uppgift att informera övriga lärosäten om sina erfarenheter.....	31
Fördjupning: Förordningsändringen 2020 och obehöriga förskollärare.....	32
4. Studenternas perspektiv.....	39
Urvalet till fokusgruppsintervjuerna med studenter och examinerade.....	39
Skäl för att utbilda sig inom VAL.....	39
Tips om VAL som ett alternativ.....	40
Fördelar och nackdelar med VAL.....	40
Den individuella studieplanen och utbildningsupplägget.....	41
Stödet från arbetsgivaren.....	42
Förändringar efter VAL-studierna.....	43
Studenternas och de examinerades förslag på förbättringar.....	44
5. Skolhuvudmännens perspektiv.....	46
Urvalet till intervjuerna med skolhuvudmännen.....	46
Hur använder skolhuvudmännen VAL för sin kompetensförsörjning?.....	46
Samarbete med VAL-lärosäten.....	47
Fördelar och nackdelar med VAL.....	48
Stöd och uppmuntran behövs.....	49
Förändringar när läraren blivit behörig.....	51
Behovet av behöriga lärare och förskollärare förändras delvis.....	52
Skolhuvudmännens och rektorns förslag på förbättringar.....	52
6. Statistik om studenter och studier inom VAL.....	56
Sökande och antagna till VAL.....	56

Nybjäre inom VAL	59
Examinerade inom VAL.....	63
Studenternas prestationer och genomströmning.....	68
7. Sammanfattande analys och förslag	74
Uppfyller VAL sitt syfte?	74
Har lärosätena uppfyllt uppdraget om att anordna utbildning inom VAL?	78
Regleringen av VAL – styrkorna.....	80
Särskilda medel till VAL.....	81
UKÄ:s förslag – om VAL får en fortsättning.....	81
Avslutande ord	83
Referenser	84
Bilagor.....	86
Bilaga 1: Vilka lärosäten som erbjuder utbildning mot vilka examina inom VAL. 86	
Bilaga 2: Brevet med frågor till lärosätena.....	88
Bilaga 3: Intresseförfrågan till studenter och examinerade samt frågeguiden....	91
Bilaga 4: Intresseförfrågan till skolhuvudmän och rektorer samt frågeguiden	94
Bilaga 5: Metodbilaga för statistikanalysen	97

Sammanfattning

Sedan starten 2011 har totalt 9 000 personer tagit examen inom VAL II, en särskild satsning på vidareutbildning för obehöriga lärare och förskollärare som arbetar i skolan eller förskolan. Av de examinerade var 65 procent kvinnor och 35 procent män. I genomsnitt hade 64 procent av nybörjarna tagit examen inom fem års studietid.

VAL vänder sig till obehöriga lärare och förskollärare med en anställning i skolan eller förskolan. Åtta lärosätena – Göteborgs universitet, Stockholms universitet, Umeå universitet (nationell samordnare), Linköpings universitet, Karlstads universitet, Malmö universitet, Högskolan Dalarna och Stiftelsen Högskolan i Jönköping – har regeringens uppdrag att ge utbildning inom VAL.

Lärosätena examinerar allt fler inom VAL. Det senaste läsåret, 2023/24, tog omkring 1 000 personer en examen inom VAL. Fördelningen mellan de olika examina har förändrats över tid. De första åren dominerade lärarexamen, där examina från äldre examensordningar ingår. Men, med tiden har lärarexamen minskat i antal och ämneslärarexamen har i stället blivit den vanligaste examen. Det är däremot inte så många som hittills har tagit en grundlärarexamen eller en förskollärarexamen inom VAL.

En jämförelse mellan VAL och de reguljära lärarutbildningarna visar att en relativt stor del av de examinerade ämneslärarna och yrkeslärarna är utbildade inom VAL. De utgör ungefär 16 procent av samtliga examinerade i respektive grupp läsåret 2023/24. Ämneslärarna som utbildats inom VAL är till största delen ämneslärare med inriktning mot årskurs 7–9. Det är också bland ämneslärare med den inriktningen och yrkeslärarna som det finns flest obehöriga lärare i skolan.

De vanligaste ämnena i en ämneslärarexamen är engelska, svenska och matematik. Analysen visar också att vissa ämnen som är relativt små i skolan är relativt vanliga inom VAL, till exempel textilslöjd och trä- och metallslöjd samt estetiska ämnen som musik och bild/bildpedagogik. Även teknik, biologi, kemi och fysik är relativt vanliga ämnen. Flera av dem är ämnen där det finns, eller Skolverkets Lärarprognos visar att det kommer att finnas, ett stort rekryteringsbehov.

I genomsnitt läste de som tog en examen 51 högskolepoäng. De som inte tog någon examen läste betydligt mindre, 18 högskolepoäng i genomsnitt. Mediantiden för studier inom VAL var 113–118 veckor (för fyra av examina), men 61 veckor för dem som tagit en förskollärarexamen.

UKÄ föreslår en fortsättning på VAL efter 2031 och att satsningen fortsätter att finansieras med särskilda medel. Vi lägger förslag som kan bidra till ett ökat intresse för utbildning inom VAL bland obehöriga lärare och skolhuvudmän. Redovisningen innehåller också förslag som skulle kunna öka antalet studenter som uppnår en examen inom VAL. De handlar framför allt om bättre studievillkor och stöd under studietiden. Vi föreslår också en samlad uppföljning av samtliga särskilda lärarutbildningssatsningar som pågår. Utvärderingen har resulterat i sammanlagt 14 förslag.

I utvärderingen har UKÄ använt fem underlag. Ett utgörs av svaren från respektive lärosäte och från samordnaren på hur de har arbetat med regeringsuppdragets olika delar. Två underlag är intervjuer, dels fokusgruppsintervjuer med studenter och examinerade inom VAL, dels individuella intervjuer med skolhuvudmän och en rektor som använder VAL för sin kompetensförsörjning. Ytterligare två underlaget utgörs av statistik, dels är det rapporter om lärarförsörjningen, dels beskrivande statistik om studenterna och deras studier.

1. Inledning

Behöriga lärare och förskollärare spelar en viktig roll när barn och elever ska få utbildning av god kvalitet. Ända sedan tidigt 2000-tal har regeringar gjort särskilda utbildningsåtgärder för att obehöriga lärare som arbetar i skolan ska bli behöriga. VAL – vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen – är en sådan åtgärd. UKÄ har följt VAL sedan starten 2007 och rapporterat resultat till regeringen vid två tillfällen. Nu är det dags att analysera resultaten som uppnåtts under den andra delen av VAL, som inleddes 2011, och utvärdera åtgärden.

Det här inledande kapitlet är tänkt att bidra till förståelsen av huvuddragen i VAL II (hädanefter, med något undantag, kallad VAL), inför läsningen av de följande kapitlen som beskriver åtgärden utifrån olika perspektiv – lärosätenas, studenternas och de examinerades samt skolhuvudmännens – och den sammanfattande analysen och diskussionen.

Regeringsuppdraget till UKÄ

Regeringen beslutade 2011 att fortsätta åtgärden på Vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen (VAL), som inleddes 2007. Samtidigt fick Högskoleverket i uppdrag att följa och utvärdera uppdraget om att anordna utbildningar inom VAL, som regeringen gett till åtta lärosäten. När Högskoleverket lades ner 2013 överfördes uppdraget att redovisa resultatet av uppföljningen och utvärderingen till Universitetskanslersämbetet, UKÄ. Uppdraget ska redovisas till regeringen senast den 30 april 2025.

Arbetet med regeringsuppdraget

Sedan UKÄ fick regeringsuppdraget har vi följt utvecklingen med hjälp av lärosätenas terminsvisa redovisningar till Utbildningsdepartementet. Redovisningarna är ett underlag för att Kammarkollegiet ska kunna betala ut medel till lärosätena för det utförda utbildningsuppdraget och till samordningen. Redovisningen innehåller också en beskrivning, och ofta en analys, av läget och utvecklingen inom uppdraget. På senare år ingår också förslag på förbättringsområden och en mer utvecklad statistisk uppföljning.

Efter att lärosätenas VAL-uppdrag förlängts från juni 2018 till juni 2030, tog UKÄ initiativ till en delredovisning med fokus på

kompetensförsörjningen och resultaten som uppnåtts ditintills.¹ Den publicerades 2018, och var baserad på uppgifter om dem som sökt till VAL höstterminen 2013–vårterminen 2017. Senare i kapitlet redovisar vi några resultat och slutsatserna från delredovisningen.

En utvärdering baserad på fem olika underlag

I den här slutliga uppföljningen och utvärderingen av resultatet av lärosätenas uppdrag att anordna utbildning inom VAL, har vi använt fem underlag för analysen. Underlagen sammanfattas i separata kapitel i rapporten.

- Rapporter om lärarförsörjningen (kapitel 3).
- De åtta lärosätenas svar på fem frågor om hur de har arbetat med regeringsuppdraget om att anordna utbildning inom VAL (kapitel 3).
- Fokusgruppsintervjuer med studenter och examinerade från VAL (kapitel 4).
- Intervjuer med skolhuvudmän och en rektor som använder VAL för sin kompetensförsörjning (kapitel 5).
- Statistisk om studenter och studier inom VAL (kapitel 6).

Om VAL

VAL – en av de längsta särskilda lärarutbildningssatsningarna

Redan 2007 gjorde regeringen den första satsningen på vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen (även kallad VAL I). Den följde på Särskild lärarutbildning (SÄL), en annan behörighetsgivande utbildningssatsning som inletts 2002.² VAL I pågick till 2011 och vände sig till lärare som påbörjat, men inte avslutat, en lärarutbildning och som arbetade i skolan eller gymnasieskolan. Förskollärarna inkluderades först 2013, under VAL II.

Den nu pågående andra delen av VAL-satsningen inleddes 2011 och regleras av *förordning (2011:689) om vissa behörighetsgivande examina för legitimation som lärare och förskollärare och om högskoleutbildningar för vidareutbildning av lärare och pedagogisk personal inom förskolan som leder till lärar- eller förskollärarexamen.*³

Utbildningarna inom VAL ska bidra till att säkra kvaliteten i undervisningen genom att ge yrkesverksamma lärare, som påbörjat en

---

¹ UKÄ (2018) *VAL II – delrapportering av ett regeringsuppdrag – med fokus på kompetensförsörjning och resultaten hittills*. Rapport 2018:8.

² Högskoleverket (2007) *Utvärdering av särskild lärarutbildning (SÄL II) – studenternas och kommunernas bedömning*. Högskoleverkets rapportserie 2007:49 R.

³ Den nu gällande rubriken på förordningen. Se riksdagens webbplats för den senaste versionen och ändringsregistret, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2011689-om-vissa-behorighetsgivande_sfs-2011-689/

lärarutbildning men saknar examen, en möjlighet att bli behöriga. Syftet med VAL-satsningen är att öka andelen lärare och förskollärare med en behörighetsgivande examen för legitimation som lärare eller förskollärare i skolväsendet.

Hittills har lärosätena anordnat utbildning inom VAL II i sammanlagt 14 år. Det senaste beslutet om förlängning innebär att lärosätena får anta studenter till juni 2027 och anordna utbildning till juni 2031. De kommer därmed att ha antagit studenter i drygt 30 antagningsomgångar och anordnat utbildningen i 20 år.

Del i ett större sammanhang

Uppdraget som lärosätena fick 2011 om att anordna utbildning inom VAL kan ses i ett sammanhang där flera större förändringarna hade skett på skolans område. De påverkar VAL på olika sätt. Även förändringar som rör den reguljära lärarutbildningen påverkar VAL. Dessutom har bristen på behöriga lärare varit stor under perioden och prognoserna har visat att den kommer att bestå under överskådlig tid. Den senaste prognosen visar dock på en betydligt mindre brist än de tidigare gjorde.

Här följer några av de förändringar som har genomförts inom skolväsendet och lärarutbildningen sedan omkring 2011 och som påverkar VAL.

- Riksdagen beslutade om en ny skollag (SFS 2010:800) som trädde i kraft i augusti 2010. Den gjorde det svårare att tillsvidareanställa obehöriga lärare. Obehöriga lärare kan som längst anställas två terminer i taget och tjänsten ska utlysas däremellan.
- Ett legitimationssystem för lärare och förskollärare infördes 2012, med övergångsbestämmelser och undantag för vissa lärarkategorier. Undantaget från legitimation för grundlärare med inriktning mot fritidshem togs bort 2019. Fortfarande är bland annat yrkeslärare och modersmålslärare undantagna kravet på legitimation och obehöriga inom de kategorierna får tillsvidareanställas.⁴
- En ny lärarutbildning, med fyra lärarexamina, infördes 2011.
- Andra särskilda lärarutbildningssatsningar pågår parallellt med VAL (Utländska lärares vidareutbildning, ULV, Kompletterande pedagogisk utbildning, KPU, Arbetsintegrerad lärarutbildning, AIL).
- Regeringen samlade regleringarna av hur utbildning till lärare och förskollärare ska utformas i förordning (2021:1335) om utbildning till lärare och förskollärare.

---

⁴ Legitimationssystemet regleras av skollagen (2010:800) och förordningen (2011:326) om behörighet och legitimation för lärare och förskollärare.

VAL-förordningen har ändrats nio gånger

Sedan 2011 har VAL-förordningen sammanlagt ändrats nio gånger. Mest omfattande förändringar gjordes 2013 och 2020.⁵ Tre av ändringsbesluten har inneburit en förlängning (2013, 2016 och 2025). Övriga beslut har gällt till exempel vilka examina som ingår och innehållet i examina samt en kortare väg om 30 högskolepoäng till examen. Lärosätena får på senare år också, vid behov, använda kompletterande prov eller uppgifter för att bedöma om en sökande har förutsättningar att klara utbildningen. I och med förordningsändringarna har VAL också öppnats för fler personalkategorier i skolan och förskolan.

I takt med att innehållet i förordningen har utökats, har den också blivit allt mer svårgenomtränglig. Initialt, 2011, innehöll VAL-förordningen 17 paragrafer. År 2025 bestod den av 31 paragrafer. Rubriken på förordningen innehåller numera 29 ord.

Många unika drag i VAL

För utbildning inom VAL gäller särskilda behörighetskrav och vissa särskilda krav för examina. Utbildningen är dessutom individualiserad, utifrån studentens tidigare högskoleutbildning, tidigare utbildning eller arbetslivserfarenhet som lärare, på ett sätt som är ovanligt i högskolan.

Eftersom VAL-förordningen har ändrats många gånger sedan 2011 har också olika regler gällt vid olika tidpunkter. Det innebär att det lätt blir rörigt när man ska försöka samla det som gäller och det som är typiskt för VAL. Den här uppräkningsen tar fasta på huvuddragen, med betoning på nuläget.

- Endast den som saknar en examen som är behörighetsgivande för legitimation som lärare eller förskollärare är behörig att studera inom VAL. Utbildningen ska leda till en sådan behörighetsgivande examen.
- För att vara behörig måste personen vara anställd i skolan eller förskolan och arbeta inom samma skolform och ämnen som den valda examen gäller. Studenten ska fortsätta att arbeta i skolan eller förskolan under studierna.
- Lärosätena får i enstaka fall använda kompletterande prov eller andra uppgifter för att bedöma om en sökande har förutsättningar att uppnå en examen, baserat på personens tidigare utbildning och yrkeserfarenhet (sedan förordningsändringen 2020). Möjligheten

---

⁵ Författningsändringarna finns samlade på riksdagens webbplats, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2011689-om-vissa-behorighetsgivande_sfs-2011-689/

används framför allt för att pröva behörigheten för sökande med minst åtta års arbetslivserfarenhet som vill läsa till en förskollärarexamen.

- Lärosätena arbetar mycket med validering av tidigare utbildning, yrkeserfarenhet och kunskaper samt tillgodoräknande.
- Lärosätena studievägleder sökande till den kortaste, mest effektiva, vägen till en examen. Det kan innebära en annan examen, eller ett annat examensinnehåll, än den sökande har tänkt sig. Till sitt förfogande har lärosätena examina i såväl äldre som nuvarande examensförordning, sammanlagt över 20 examina. VAL är dessutom undantaget från de fasta ämneskombinationerna i ämneslärar- och grundlärarexamen. Det finns också en kortare studieväg till examen för vissa studentkategorier. Den består av 30 högskolepoäng i utbildningsvetenskaplig kärna (UVK).
- Varje student får en individuell studieplan, där tidigare studier och arbetslivserfarenhet ska tas tillvara och påverka innehållet, dvs. vilka kurser studenten behöver läsa för att nå den identifierade examen, och vad som kan tillgodoräknas.
- En VAL-student får som mest läsa 120 högskolepoäng för att nå examen. Utöver maxomfattningen i poäng, finns också en maxtid, fyra år. Studierna ska vara på minst kvartsfart (fram till 2020 var det på minst halvfart). Studieuppehåll är inte tillåtet.
- Det är vanligt med distansutbildning. Ofta ger lärosätena kurserna på halvfart, men även helfart förekommer. En del kurser är särskilt framtagna för VAL, andra ingår i det reguljära kursutbudet.

VAL-förordningen stipulerar att endast de lärosätena som har regeringsuppdraget om VAL får ge utbildning inom VAL. Men, den begränsar inte vilka lärosäten som får utfärda examina enligt VAL:s särskilda regelverk.

VAL finansieras med särskilda medel

Med VAL-uppdraget följer särskilda medel till lärosätena i budgetpropositionen. Nivån per helårsstudent är högre för utbildning inom VAL än för utbildning inom den reguljära lärarutbildningen. Lärosätena får inte avräkna studenter som ersätts inom anslaget för VAL mot det ordinarie takbeloppet. Utöver ersättning för utbildningen får lärosätena särskilda medel för uppgiften att arbeta med tillgodoräknande, studieplanering och samordning.

Initialt låg ersättningen på 76 175 kronor per helårsstudent inom VAL. I budgetpropositionen för 2011 avsattes 50 miljoner kronor till VAL. För

de tre följande åren beräknade regeringen 100 miljoner kronor (2012) och 150 miljoner kronor vardera för 2013 och 2014 för VAL.⁶

År 2024 hade ersättningsnivån för utbildning inom VAL höjts till 95 138 kronor per helårsstudent.⁷ Samma år låg ersättningsbeloppen för den reguljära lärarutbildningen på, för utbildningsområdet Undervisning (allmänt utbildningsområde och utbildningsvetenskaplig kärna), 43 143 kronor per helårsstudent och 45 196 kronor per helårsprestation, sammanlagt 88 339 kronor. Ersättningen för utbildningsområdet Verksamhetsförlagd utbildning var 61 141 kronor per helårsstudent och 59 320 kronor per helårsprestation, sammanlagt 120 461 kronor.⁸

För arbetet med tillgodoräknande, studieplanering och samordning tilldelades lärosätena ytterligare sammanlagt drygt 18 miljoner kronor.

Ramanslaget för VAL var 2024 drygt 191 miljoner kronor, vilket motsvarade ungefär 1 740 helårsstudenter.⁹ Alla behöriga sökande brukar kunna antas till utbildning inom VAL.

Två utvärderingar av VAL

Två utvärderingar som gjorts av VAL sedan 2011 kompletterar resultaten i den här rapporten. Den ena är UKÄ:s delrapportering av resultaten av VAL 2018, som lade fokus på kompetensförsörjning. Den andra är en uppföljning av den förskollärarytbildning som anordnas inom VAL (max. 120 högskolepoäng) för obehöriga som arbetar som förskollärare och har minst åtta års yrkeserfarenhet.

Resultat och förslag från UKÄ:s delrapportering

UKÄ lämnade 2018 en egeninitierad delrapportering av sitt VAL-uppdrag till regeringen.¹⁰ Halvtidsavstämningen belyste vilka resultat som ditintills hade uppnåtts inom VAL II och hade fokus på kompetensförsörjning. Av metodologiska skäl begränsades undersökningsgruppen till dem som sökt till VAL II höstterminen 2013–vårterminen 2017.

Här följer några resultat som presenterades i delrapporten.

---

⁶ Regeringskansliet (2011) *Uppdrag att anordna högskoleutbildning för vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen*, U2011/3713/UH.

⁷ Regleringsbrevet för anslag 2:64, 2024.
<https://www.esv.se/Statliggaren/Regleringsbrev?rbid=24001>

⁸ Proposition 2023/24:1. Budgetpropositionen, utgiftsområde 16, s. 130.

⁹ *Redogörelse för genomförd verksamhet inom vidareutbildning av lärare (VAL II) för höstterminen 2024 samt begäran om fördelning av samordningsmedel för 2025*. Umeå universitet, dnr FS 1.6.2–1824–24.

¹⁰ UKÄ (2018) *VAL II – delrapportering av ett regeringsuppdrag – med fokus på kompetensförsörjning och resultaten hitills*. Rapport 2018:8.

- VAL II ger ett viktigt bidrag till skolans kompetensförsörjning och är en av flera insatser som bidrar till att minska bristen på behöriga lärare i skolan.
- De sökande var spridda geografiskt sett till var de arbetade vid söktillfället, även om många arbetade i större städer, storstäder och pendlarstäder nära storstäder.
- De flesta som hade sökt och varit aktuella för studier inom VAL II hade också påbörjat studier inom VAL (93 procent).
- Totalt hade 1 750 av dem som ingick i uppföljningen tagit en lärarexamen av något slag fram till vårterminen 2017. Baserat på uppgifter om de i populationen som hade studerat längst inom VAL II, verkade andelen examinerade vara omkring 60 procent.
- Möjligheten för obehöriga som arbetade som förskollärare att studera 30 högskolepoäng utbildningsvetenskaplig kärna och uppnå en förskolläraryxamen, fungerade inte väl.
- VAL II-studenternas genomsnittliga tjänsteomfattning hade inte förändrats nämnvärt i och med lärarexamen. Men, den genomsnittliga tjänsteomfattningen på tillsvidareanställning hade ökat.
- VAL II-studenterna var i stor utsträckning kvar i samma kommun, skolform och typ av huvudman (kommunal eller enskild) efter examen. Omkring 85 procent var kvar hos samma huvudman och skolenhet.

UKÄ lade också fram förslag i rapporten.

- VAL-förordningen behöver justeras om VAL ska kunna bidra till att minska bristen på behöriga förskollärare.
- Modellen för en förkortad examensväg för lärare i tre estetiska undervisningsämnen skulle kunna användas även för en del av de angelägna undervisningsämnena där bristen på behöriga lärare är stor, eller förväntas bli stor i framtiden.
- Fler VAL II-studenter skulle förmodligen kunna ta examen om de delar i förordningen som styr studievillkoren förändras.
- Det skulle kunna behövas en dialog mellan regeringen, huvudmännen, högskolorna och studenterna om bättre villkor. Som exempel nämns satsningar på studievillkor som gjorts inom sjukvården för att förbättra kompetensförsörjningen inom bristyrken.
- Det behövs en bättre systematik kring data om VAL II-studenterna.

Resultat från en uppföljning av obehöriga med lång erfarenhet som läst mot en förskolläraryxamen

VAL-lärosätena har, med hjälp av tidigare medarbetare, följt upp förskolläraryxamen för studenter med yrkeserfarenhet som anordnas

inom VAL (max. 120 högskolepoäng). Studenterna är obehöriga med minst åtta års yrkeserfarenhet.¹¹ Fokus ligger på personer som sökt och antagits till VAL 2021–2023 och deras erfarenheter från utbildningen och valideringen som många av dem genomgått för behörighet. Arton studenter och examinerade från utbildningen intervjuas i rapporten. De har mellan 8 och 29 års yrkeserfarenhet från arbete i förskolan. Även en statistisk analys av uppgifter från VAL-databasen ingår i rapporten.

Det intervjupersonerna såg som attraktivt med VAL var att det går att bli behörig förskollärare genom validering av sitt yrkeskunnande och att utbildningen är kortare än den reguljära förskollärarytutbildningen. De såg också fördelar med att utbildningen ges på distans, på halvfart, och att de kunde fortsätta att arbeta parallellt med studierna.

Den statistiska analysen visar att av 350 sökande under undersökningsperioden saknade 207 grundläggande och särskild behörighet för högskolestudier. Det menar författarna visar att information om den förkortade förskollärarytutbildningen har nått grupper som annars inte kunnat studera på högskolan. Vägen till studier mot en förskollärarytexamen inom VAL går i stället via godkänt resultat på en behörighetsvalidering. Författarna kommer fram till att det var det färre som gjorde avbrott från studierna bland dem som antagits efter godkänd behörighetsvalidering än bland dem som antagits utan behörighetsvalidering. Ett annat resultat är att av de 132 som tagit examen fram till september 2024, hade de som behörighetsvaliderats i genomsnitt läst fler poäng än de som inte hade behörighetsvaliderats, 56 högskolepoäng jämfört med 46 högskolepoäng.

Avslutningsvis diskuterar författarna valideringen utifrån olika aspekter. De menar att ”när man bedömer värdet av validering ur ett samhällsekonomiskt perspektiv måste man ta med alla kostnader som finns i samband med validering för alla inblandade - den enskilde, arbetsgivaren, lärosätet och samhället.” De kommer fram till att utvärderingen visar att VAL har mycket positiva samhällsekonomiska effekter på många sätt, även om valideringen och studierna också har ett pris, inte minst genom den stora arbetsinsats som krävs av den enskilda studenten.

---

¹¹ Furberg, Kierstin & Johansson, Nils (2025) *Validering i förskollärarytutbildning. En uppföljning av studenters erfarenheter och resultat*. VAL:s rapportserie 2025:1.

2. Lärarförsörjningen på kort och lång sikt

Att barn och elever möts av förskollärare och lärare med hög pedagogisk kompetens anses centralt för att förskolan och skolan ska hålla hög kvalitet. Men, eftersom det råder en brist på lärare i skolan saknar många behörighet för sin lärarroll. Att öka andelen behöriga förskollärare och lärare har därför betydelse för framtidens förskola och skola. Med hjälp av statistik och analyser från Skolverket, UKÄ och SCB går det att få en bild av kompetensförsörjningen inom skolväsendet. Skolverket redovisar regelbundet andelen behöriga bland den pedagogiska personalen. UKÄ redovisar och analyserar regelbundet sökande, antagna, nybörjare och examinerade på lärarutbildningen och följer omställningsstudiestödet, där lärarutbildningen har visat sig vara populär. Dessutom tar både Skolverket och SCB fram prognoser över det framtida behovet av behöriga lärare. SCB undersöker också varför lärare har slutat i yrket och vad som skulle kunna göra att de återvänder till yrket.

I det här kapitlet sammanfattar vi rapporterna och ger därmed också ett sammanhang för VAL-satsningen.

Nuvarande lärarsituationen i skolan och förskolan

Skolverket ansvarar för statistik om personal i skolan, vuxenutbildning och förskolan. Det senast rapporterade läsåret, 2023/24, fanns 141 000 heltidstjänster som lärare i skola och vuxenutbildning.¹² Därutöver fanns 23 500 heltidstjänster i fritidshem.¹³ För förskolan presenteras statistiken per kalenderår och år 2023 fanns 40 500 heltidstjänster där.¹⁴

Andelen behöriga är hög inom förskoleklass – nästan 87 procent av personalen är behörig – och inom gymnasieskolan, där andelen behöriga är 84 procent. Det är samma nivå som tidigare år. I grundskolan är andelen behöriga lägre, 72 procent, också det i nivå med tidigare år. För yrkeslärare är andelen behöriga lägre, 53 procent.¹⁵

Förskollärare arbetar i arbetslag med annan pedagogisk personal. Det gör att frågan om andel behöriga lärare inte är relevant på samma sätt som i

---

¹² Skolverket (2024) *Pedagogisk personal i skola och vuxenutbildning*. Dnr. 2024:970.

¹³ Skolverket (2024) *Elever och personal i fritidshem*. Dnr. 2024:968.

¹⁴ Skolverkets statistik över personal i förskolan, Tabell 2A.

¹⁵ Skolverket (2024) *Pedagogisk personal i skola och vuxenutbildning*. Dnr. 2024:970.

skolan. Av alla heltidstjänster i förskolan har 41 procent en förskolläraexamen.¹⁶

I fritidshem arbetar 53 procent som lärare, varav 44 procent har en lärarlegitimation med behörighet för fritidshem. Det är alltså lägre än för lärargrupperna i skolan och kan förstås mot bakgrund av att kravet på lärarlegitimation för att ansvara för undervisning i fritidshem infördes 2019 och alltså är relativt nytt.¹⁷

För ämneslärarna i grundskolan och gymnasieskolan är behörigheten kopplad till undervisningsämnet. Det finns betydande variation i andelen behöriga efter ämne i de båda skolformerna. I både grundskolan och gymnasieskolan är svenska ett av ämnena med högst andel behöriga. I grundskolan är också matematik, idrott och hälsa samt franska ämnen med en hög andel behöriga lärare. I de ämnena har också andelen behöriga ökat. I gymnasieskolan har, utöver svenska, också historia och engelska en hög andel behöriga lärare.

I både grundskolan och gymnasieskolan är andelen behöriga lärare lägst i svenska som andraspråk och teknik, men andelen behöriga har ökat i svenska som andraspråk i gymnasieskolan (och minskat i teknik). I gymnasieskolan är ungefär hälften av lärarna i de två ämnena behöriga. I grundskolan är även andelen behöriga lärare i modersmål låg.

Bland yrkeslärarna är totalt sett 53 procent behöriga, men det finns en betydande variation mellan ämnena. Högst andel behöriga lärare finns inom försäljning och service samt barn och fritid (över 70 procent). Lägst andel behöriga finns inom VVS och fastighet samt fordon och transport (under 40 procent).¹⁸

Andelen behöriga lärare är högre i kommunala skolor än i fristående skolor. I grundskolan handlar det om 72 procent behöriga i kommunala skolor och 65 procent i fristående skolor. I gymnasieskolan är skillnaden större, 87 procent behöriga lärare i kommunala gymnasieskolor jämfört med 77 procent i fristående. Samma mönster finns i förskolan och i fritidshem.¹⁹

Behovet av behöriga lärare 2024–2038

Skolverkets Lärarprognos 2024 visar att lärarbristen kommer att kvarstå så långt fram i tiden som prognosen sträcker sig, det vill säga till 2038.²⁰ Det beräknade behovet av examinerade lärare och förskollärare är 145 100, medan endast 134 500 studenter beräknas examineras från lärarutbildningarna under perioden. För att täcka det framtida

---

¹⁶ Skolverket (2024) *Barn och personal i förskola*. Dnr. 2024:867.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Skolverket (2024) *Pedagogisk personal i skola och vuxenutbildning*. Dnr. 2024:970.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ Skolverket (2025) *Lärarprognos 2024*. Rapport 2025:2.

examinationsbehovet skulle det krävas att ytterligare 700 lärare och förskollärare examineras varje år.

Lärarbristen är betydligt mindre än i Lärarprognosen 2019, som visade en brist på 45 000 nyexaminerade behöriga lärare 2033. I den senaste prognosen beräknas bristen vara 10 600 nyexaminerade behöriga lärare och förskollärare 2038, vilket fortfarande innebär en påtaglig brist. Bristen utgörs nästan uteslutande av förskollärare. Prognosen gäller förutsatt att nuvarande mönster består för till exempel lärartäthet och hur många lärare som är kvar eller återgår till yrket.

Rekryteringsbehovet, det vill säga hur många nyexaminerade lärare och förskollärare (räknat i heltidstjänster) som behöver rekryteras för att fylla behovet, varierar mellan olika delar av landet. Hälften av landets totala rekryteringsbehov på 124 000 heltidstjänster beräknas finnas i de tre storstadslänen.

Som nämnts tidigare är bristen på behöriga lärare påtaglig redan i dag. Omkring 73 procent av lärarna var 2023 behöriga att undervisa i den skolform och det ämne de arbetade i (förskola och fritidshem ingår inte). Ett annat sätt att uttrycka bristen på är att var sjunde lärare som arbetar i skolan saknar en pedagogisk högskoleexamen. Skolverket menar att de lärarna bör ses som en rekryteringsbas och uppmuntras att läsa mot en lärarexamen inom VAL. Skolverket gör också bedömningen att det, mot bakgrund av Lärarprognosen 2024, finns skäl att permanenta VAL.

Behovet av behöriga lärare ojämnt fördelat

Antalet barn och ungdomar beräknas minska kraftigt de kommande åren. Det gör att behovet av behöriga lärare kommer att minska i nästan alla skolformer, men inte jämnt fördelat över lärarkategorierna. Störst beräknas bristen bli på behöriga förskollärare, ämneslärare i årskurs 7–9, yrkeslärare och speciallärare. Samtidigt väntas det bli ett överskott på behöriga lärare med inriktning mot fritidshem, ämneslärare i gymnasiet och specialpedagoger. Att ämneslärare på gymnasiet även är behöriga att undervisa på högstadiet kan täcka upp en del av bristen på ämneslärare i årskurs 7–9.

Rekryteringsbehovet skiljer sig också mellan ämnena. Både på högstadiet och gymnasiet är rekryteringsbehovet i antal lärartjänster störst i matematik, svenska och engelska fram till 2038. På högstadiet är det även stort i slöjd.

Om man istället tittar på rekryteringsbehovet i förhållande till antalet lärare, är det på högstadiet störst i slöjd, franska, tyska och teknik. På gymnasiet är behovet störst i teknik, franska, tyska och övriga språk.

Flera faktorer ligger bakom lärarbristen

Skolverket ger flera förklaringar till varför bristen kvarstår trots att antalet barn blir färre än vad SCB tidigare har beräknat. Framför allt beror det på att antalet nybörjare på lärarutbildningen har minskat de senaste åren, att fler lärare går i pension och att färre väljer att arbeta kvar i skolan eller att gå tillbaka till yrket. Särskilt tydligt är det bland förskollärarna. I den gruppen lämnar fler yrket i dag jämfört med när den förra prognosen gjordes.

Det finns också flera aktuella förslag på reformer som, om de genomförs, skulle kunna påverka efterfrågan på lärare. Prognosen tar till exempel inte hänsyn till att regeringen avser att utöka grundskolan till tio år från och med höstterminen 2028. Då upphör förskoleklassen som skolform och ersätts av en ny första årskurs i grundskolan.²¹ Skolverket diskuterar i prognosrapporten ändå möjliga följder av reformen. Till exempel skulle lärartätheten kunna öka i den nya årskurs 1 jämfört med nuvarande förskoleklass. Det skulle innebära att det behövs ytterligare 1 500 nyexaminerade lärare i årskurs 1. Dessutom överväger regeringen att utöka undervisningstiden i grundskolan. Skolverket har lämnat beräkningar till regeringen på vad ett sådant förslag skulle innebära för lärarförsörjningen.²²

Prognosen tar heller inte hänsyn till förslaget om höjda behörighetskrav i svenska till lärarutbildningarna, som en statlig utredning nyligen lade fram.²³ Om regeringen beslutar enligt förslaget kommer sannolikt antalet nyutexaminerade förskollärare, grundlärare och ämneslärare från högskolan att minska framöver.

Hur många läser på lärarprogrammen?

Lärarprogrammen är sammantaget en av de största utbildningarna i högskolan. Läsåret 2023/24 utgjorde lärarutbildningarna tillsammans knappt 10 procent av högskolans totala utbildningsvolym. Omkring 10 500 studenter läste till någon av de fyra lärarexamina.

Trenden med färre nybörjare kan vara på väg att vända

Den senaste läsårsstatistiken över nybörjare i högskolan visar att medan antalet nybörjare totalt i högskolan ökade med 4 procent läsåret 2023/24 jämfört med läsåret innan, minskade antalet nybörjare på

---

²¹ Pressmeddelande från Utbildningsdepartementet: *Stora satsningar på skolan i budgeten*. Publicerat 2024-09-17, <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2024/09/stora-satsningar-pa-skolan-i-budgeten/>.

²² Skolverket (2023) *Redovisning av uppdrag om utökad undervisningstid i grundskolan och motsvarande skolformer* och Skolverket (2024) *Redovisning av kompletterande uppdrag om utökad undervisningstid*

²³ SOU 2024:81. *Ämneskunskaper och lärarskicklighet – en reformerad lärarutbildning*. Utbildningsdepartementet.

lärarutbildningarna med 9 procent. Det var den lägsta nivån under den senaste tioårsperioden. Störst var minskningen på förskolläraryrket (-16 procent). På yrkesläraryrket ökade i stället antalet nybörjare med 7 procent jämfört med läsåret innan.²⁴ Sammanlagt började drygt 10 500 studenter på något av de fyra läraryrkesprogrammen som leder till en förskolläraryrkesexamen, grundläraryrkesexamen, ämnesläraryrkesexamen eller yrkesläraryrkesexamen 2023/24.²⁵ Det kan jämföras med läsåret 2020/21, då antalet nybörjare var ovanligt högt, drygt 14 000.

Vi har även en del uppgifter för höstterminen 2024. De visar två trender. Den ena är att minskningen av antalet sökande till lärarutbildningen stannade av. Den andra är att antalet antagna till lärarutbildningen ökade för första gången sedan höstterminen 2020. Om även antalet som påbörjar utbildningen har ökat återstår att se när uppgifterna för antalet nybörjare för läsåret 2024/25 kommer.

Omkring 1 000 personer börjar på KPU årligen

Sedan 2011 har satsningen kompletterande pedagogisk utbildning (KPU) underlättat för personer som redan har ämneskunskaper i ett undervisningsämne att bli lärare. De läser 90 högskolepoäng med fokus på utbildningsvetenskaplig kärna (UVK) och verksamhetsförlagd utbildning (VFU). Utbildningen leder till en ämnesläraryrkesexamen med inriktning mot årskurs 7–9 eller gymnasieskolan. Oftast handlar det om heltidsstudier. Sedan 2022 pågår också ett försök med en kortare KPU som leder till en grundläraryrkesexamen (75 högskolepoäng) eller en ämnesläraryrkesexamen (60 högskolepoäng).

UKÄ har inte fullständiga uppgifter om antalet nybörjare på KPU, men kan få fram ungefärliga uppgifter baserat på registrerade som inte tidigare har varit registrerade på något av de fyra läraryrkesprogrammen. Sammanlagt påbörjar omkring 1 000–1 100 personer KPU varje läsår de senaste tio läsåren, med undantag för 2020/21 då antalet ökade till knappt 1 400 nybörjare.

Rekordmånga tog en lärarexamen 2023/24

Antalet examinerade har ökat stadigt sedan den nya lärarutbildningen infördes 2011. Lsåret 2023/24 var antalet det högsta hittills, totalt drygt 10 400. I summan ingår drygt 400 studenter som tog ut en äldre lärarexamen, ofta efter att de läst inom en av de särskilda lärarutbildningssatsningarna. Därutöver tog drygt 1 400 en specialläraryrkesexamen eller specialpedagogexamen. Eftersom antalet

---

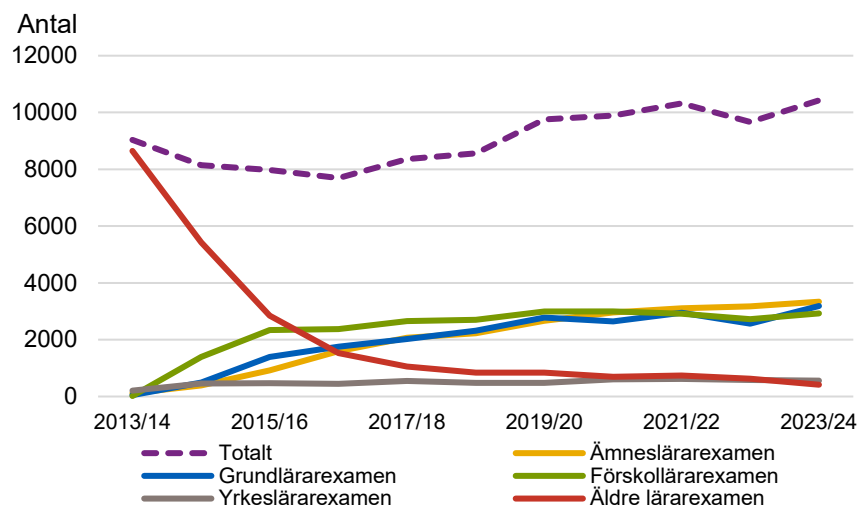
²⁴ UKÄ (2025) *Nybörjare i högskolan 2023/24*. Rapport 2025:1.

²⁵ UKÄ (2025) *Studenter och examinerade vid lärarutbildningarna – 2025 års uppföljning*. Rapport 2025:3.

nybörjare varit lägre de senaste åren, väntas de höga nivåerna för antalet examinerade inte hålla i sig utan antalet kommer att minska framöver.

Antalet ämneslärarexamina har ökat successivt de senaste tio läsåren. Det har också antalet grundlärarexamina, om än i långsammare takt. Samtidigt minskade antalet äldre lärarexamina kraftigt de första läsåren, för att sedan 2018/19 minska i lugnare takt. Yrkeslärarexamina ligger på en låg, men relativt stabil, nivå.

Figur 1. Antal examinerade läsåren 2013/14–2023/24, uppdelade på program som leder till en förskollärarexamen, grundlärarexamen, ämneslärarexamen, yrkeslärarexamen och äldre lärarexamina.

Källa: SCB.

Det är fler kvinnor än män som både studerar till lärare och som söker till lärarutbildningarna (ca tre fjärdedelar är kvinnor).

Ämneslärarutbildningen och yrkeslärarutbildningen har en jämnare könsfördelning än förskollärarutbildningen. Samma mönster finns bland yrkesverksamma lärare, med en högre andel kvinnor ju yngre barnen eller eleverna är.²⁶

Skälet till att antalet examinerade ligger på en hög nivå under de senaste läsåren är en kombination av det stora antalet nybörjare när dagens examinerade började sin utbildning och studenternas genomströmning under perioden.

Färre examinerade i framtiden

De senaste årens nybörjare kan ge en fingervisning om hur många lärare som kommer att examineras i framtiden. Efter den initiala ökningen av antalet nybörjare till lärarutbildningarna, stabiliserades antalet på en högre nivå fram till coronapandemin. Då ökade antalet nybörjare kraftigt och nådde sin högsta nivå 2020/2021, med drygt 14 000 nybörjare.

²⁶ Skolverket (2024) *Pedagogisk personal i skola och vuxenutbildning*. Dnr. 2024:970.

Sedan dess har antalet minskat och 2023/2024 var antalet nybörjare 10 520, vilket är den lägsta nivån på tio år. En vidare analys av statistiken över sökande och antagna indikerar att antalet nybörjare kan komma att minska ytterligare i framtiden. Men, tillgången på lärare påverkas också av genomströmningen på lärarutbildningarna.²⁷

Lärarutbildning inom omställningsstudiestödet

Omställningsstudiestödet infördes under 2022 och syftar till att stärka arbetstagares ställning på arbetsmarknaden. När det är fullt utbyggt 2026 beräknas omkring 44 000 personer per år kunna beviljas studiestödet. Omfattningen påverkas av hur mycket medel staten har tillgängligt.²⁸

Totalt läste 1 160 studenter med omställningsstudiestöd på universitet eller högskola hösten 2023. En rapport från fyra myndigheter som har analyserat statistiken, visar att många av studenterna hade valt program och kurser inom inriktningen pedagogik och lärarutbildning.²⁹

Av alla dem som studerade med omställningsstudiestöd höstterminen 2023 var 30 procent registrerade på en kurs eller ett program med inriktningen pedagogik och lärarutbildning. Det var den vanligaste inriktningen.

Totalt hade 510 studenter valt ett yrkesexamensprogram höstterminen 2023. Bland dem dominerade inriktningen pedagogik och lärarutbildning. Hela 60 procent läste inom den. Det var den vanligaste inriktningen för både kvinnor och män som läste ett yrkesexamensprogram.

Tre av de fyra största yrkesexamensprogrammen var lärarprogram. Populärast var specialpedagogexamen, med 90 studenter. Dessutom läste 60 studenter till en ämneslärarexamen och 50 studenter till en speciallärarexamen. På samtliga tre program var det fler kvinnor än män.

Vad behövs för att avhoppade lärare ska återvända till yrket?

Bristen på lärare påverkas också av att färre väljer att arbeta kvar i skolan eller att gå tillbaka till yrket. SCB genomförde en enkätundersökning hösten 2022 om varför lärare väljer att lämna skolan

---

²⁷ UKÄ (2025) *Studenter och examinerade på lärarutbildningarna – 2025 års uppföljning*. Rapport 2025:3.

²⁸ Information om omställningsstudiestödet på regeringens webbplats, uppdaterad 30 november 2022. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/trygghet-och-omstallning/ett-nytt-offentligt-studiestod--omstallningsstudiestod/>

²⁹ UKÄ (2024) *Studerande med omställningsstudiestöd vid yrkeshögskolan och högskolan. Hösten 2023*. Dnr 51-00578-24.

och om de kan tänka sig att återvända.³⁰ En liknande undersökning gjordes hösten 2016.³¹ Ungefär 4 750 personer ingick i studien.³² De flesta som lämnat yrket hade arbetat inom grundskolan, följt av gymnasieskolan. Andelen som lämnat yrket var högre bland de i åldern 50–65 år jämfört med dem i det yngsta åldersspannet, 30–39 år.

Bland personerna som svarat på enkäten var arbetsmiljön – till exempel stress, förväntningar från vårdnadshavare och arbetsbelastning – den vanligaste orsaken till att de lämnat läraryrket. Hela 69 procent av kvinnorna och 64 procent av männen angav den orsaken. Lärare mellan 30 och 39 år angav i högre utsträckning att arbetsmiljön påverkat deras beslut att lämna yrket jämfört med de över 40 år.

Ungefär 40 procent angav arbetsvillkoren – till exempel lön och arbetstider – som orsak. Totalt hade nästan 70 procent av kvinnorna som lämnat yrket arbetat övertid minst en dag i veckan när de arbetade som lärare senast. Bland män var det lite över hälften. Det var vanligare bland män än bland kvinnor att ange arbetsvillkoren eller intresse för ett annat yrke som orsak till varför man lämnat yrket. Strax under 40 procent angav att de blivit intresserade av ett annat yrke, det tredje vanligaste skälet.

I fritextsvaren angavs skäl som att de valt att starta eget företag, men fortsatt inom utbildningsväsendet. Det kunde också vara att de fortsatt arbeta med stödåtgärder för barn och ungdomar, men inte inom skolan, eller att de ville bidra till en positiv utveckling av skolan på annat sätt än som lärare.

Drygt hälften kan tänka sig att återvända om förutsättningarna ändras

Drygt hälften svarade att de kan tänka sig att arbeta som lärare igen. Det var något lägre än 2016. ”Kanske” var det vanligaste svaret. Andelen positiva till att återvända till yrket var högre bland männen än bland kvinnorna (62 procent jämfört med 51 procent). Grundskolelärare var minst positiva till att återvända.

Omkring 70 procent av personerna angav att de kunde tänka sig att arbeta som lärare igen om det fanns mer tid för att förbereda, genomföra och följa upp undervisningen. Även en rimligare arbetsbelastning skulle kunna bidra till att de återvänder (66 procent). Andra viktiga faktorer var möjligheter att styra över arbetssituationen, eller lönen. Omkring 60 procent angav någon av de faktorerna. Lärarna värderade sådant som

---

³⁰ SCB (2023) *Lärare utanför yrket 2022/23*. Temarapport 2023:6.

³¹ Båda undersökningarna finns på www.scb.se/UF0551.

³² Alla hade lärarlegitimation och hade arbetat minst två år inom skolan mellan 2012 och 2022. Ungefär 75 procent hade arbetat sex år eller längre som lärare. Könsfördelning bland dem som lämnat yrket var ungefär samma som bland yrkesverksamma lärare: omkring 70 procent var kvinnor och 30 procent var män.

behöver förbättras ungefär på samma sätt oavsett ålder eller antal år i yrket. Fritextsvaren innehöll många kommentarer och förslag på förbättringar, från att införa ett tvålärarsystem till att omorganisera skolan så att lärandet återigen blir den huvudsakliga aktiviteten i skolan.

3. Lärosätenas uppdrag att anordna VAL

UKÄ ställde hösten 2024 fem frågor till de åtta lärosäten som har regeringens uppdrag att anordna VAL. Tre av frågorna handlade om deras arbete med uppdragets olika delar. Två frågor handlade om förordningsändringen från 2020 som bland annat innebär att fler personer som arbetar i förskolan och förskoleklass har möjlighet att läsa till en förskollärarexamen inom VAL. Vi erbjöd också lärosätena att lämna annan information och synpunkter som kunde bidra till vårt utvärderings- och uppföljningsuppdrag. Brevet med frågorna till lärosätena återfinns i bilaga 2.

Uppdraget att anordna utbildning inom VAL

Regeringen gav 2011 åtta lärosätena – Umeå universitet (nationell samordnare), Göteborgs universitet, Högskolan Dalarna, Karlstads universitet, Linköpings universitet, Malmö universitet, Stockholms universitet och Stiftelsen Högskolan i Jönköping – i uppdrag att anordna utbildning inom VAL enligt *förordningen (2011:689) om vissa behörighetsgivande examina för legitimation som lärare och förskollärare och om högskoleutbildningar för vidareutbildning av lärare och förskollärare som saknar lärar- eller förskollärarexamen*.

Umeå universitet fick ansvaret att samordna genomförandet av utbildningarna.

Lärosätena fick också i uppdrag att, genom vägledning och studieplanering, medverka till en likvärdig behandling när personers tidigare utbildning och arbetserfarenhet bedöms för en examen inom VAL. I uppdraget ingår också att lärosätena ska informera övriga lärosäten med lärarutbildning om sina erfarenheter av VAL.

Var och ett av de åtta lärosätena erbjuder utbildning mot de flesta examina som kan utfärdas inom VAL. Det finns dock några undantag. Till exempel erbjuder inte Malmö universitet och Stiftelsen Högskolan i Jönköping utbildning mot en yrkeslärarexamen och under perioder har utbildning mot en förskollärarexamen inte erbjudits vid alla lärosäten. I bilaga 1 finns en lista över vilka lärosäten som erbjuder utbildning mot vilka examina inom VAL.

Vägledning och studieplanering som medverkar till en likvärdig behandling

Som en del av uppdraget att anordna VAL gav regeringen lärosätena i uppgift att medverka till en likvärdig behandling när personers tidigare utbildning och yrkeserfarenhet bedöms för en examen inom VAL. Det ska göras genom att erbjuda vägledning i bedömningen av de tidigare meriterna, och studieplanering. Deluppdraget formulerades så här:

Deluppdraget till VAL-lärosätena

”Genom att erbjuda vägledning i fråga om bedömning av tidigare utbildning och verksamhet och av studieplanering ska lärosätena medverka till en likvärdig behandling av personer som har påbörjat eller slutfört en utbildning till lärare eller förskollärare enligt äldre bestämmelser och som önskar få en examen för utbildningen.”

Lärosätenas svar visar att arbetet med vägledning, studieplanering och likvärdig behandling, har utvecklats under satsningens gång. Det gäller både på lokal lärosätetsnivå och på nationell nivå. Till exempel arbetar flera av lärosätena på senare tid mer uppsökande och utåtriktat med vägledning mot regionerna, olika typer av skolhuvudmän och potentiella studenter.

Vägledning – generellt

Lärosätena beskriver hur de arbetar med vägledning gentemot skolhuvudmän, obehöriga lärare och förskollärare och gentemot dem som har antagits till VAL. Den vägledning som är riktad till skolhuvudmän och yrkesverksamma obehöriga lärare och förskollärare utgörs framför allt av information om utbildningsmöjligheterna inom VAL. Även en slags individuell studievägledning kan ingå, till exempel i form av en preliminär bedömning av personers meriter för att visa om de är behöriga till VAL eller behöver komplettera med studier, eller annan yrkeserfarenhet. Några av lärosätena nämner att de samarbetar med regionen, kommuner eller skolor och erbjuder riktade informationsträffar för lärare. Sedan pandemin genomförs en del av träffarna digitalt. Umeå universitet har till exempel på senare år sett ett ökat intresse från skolhuvudmän att identifiera obehöriga yrkesverksamma lärare och förskollärare.

För den som söker vägledning inför en eventuell ansökan till VAL, finns också VAL-lärosätenas gemensamma webbplats, lararutbildning.nu. Genom ett formulär på webbsidan kan intresserade få en första bedömning av sin tidigare utbildning och yrkeserfarenhet, en slags första vägledning till studier inom VAL. Alla lärosäten har även webbsidor som länkar till den gemensamma webbplatsen och innehåller

information om vilka utbildningar var och en erbjuder inom VAL och vilka behörighetskrav som gäller för dem.

Vägledning till studenter kräver djupa kunskaper

Vårt intryck från lärosätenas svar och fokusgruppsintervjuerna är att studievägledare, särskilt de som arbetar med lärarutbildningen, har en viktig funktion, att de kan förmedla den initiala kontakten med VAL till dem som inte har avslutat sin lärarutbildning. Men den mer djupgående vägledningen görs av dem som arbetar specifikt med VAL. Flera av lärosätena framhåller att det ställs höga krav på dem som vägleder – de behöver ha ingående kunskaper om aktuella förordningar, kraven för både äldre och nuvarande lärarexamina samt det lokala och det nationella utbildningsutbudet inom VAL för att kunna vägleda på ett bra sätt till målet, som är en examen och legitimation.

Den nationella samordnaren beskriver hur vägledningsuppdraget med tiden har blivit allt mer komplext och omfattande. Nya yrkesgrupper har tillkommit inom VAL, och därmed också en större variation i tidigare utbildning och yrkeserfarenheter. Till exempel öppnade förordningsändringen 2013 en kortare väg inom VAL för dem med minst åtta års yrkeserfarenhet. De kunde tillgodoräkna sig undervisningserfarenhet och behövde därmed endast läsa 30 högskolepoäng utbildningsvetenskaplig kärna (UVK). Ändringen, menar den nationella samordnaren, innebär mer arbete med vägledning för att undersöka de sökandes möjligheter att uppfylla kraven.

Lärosätena beskriver hur de vägleder studenterna löpande genom utbildningen: när studenten har antagits (i anslutning till att den individuella studieplanen tas fram), under utbildningen (om något förändras i studentens livs- eller arbetssituation) och när studenten har uppnått examen och ska ansöka om legitimation hos Skolverket.

Vägledande avslag guidar sökande vidare

En majoritet av lärosätena använder sig av något de kallar ”vägledande avslag” eller ”informativt avslag”. Den typen av avslag har utvecklats över tid och drar nytta av kursutbudet som togs fram inom regeringsuppdraget. Flera vägar in till läraryrket.

Ett vägledande avslag innehåller en motivering till avslaget och rekommendationer. Den sökande kan få information om vad som krävs för att bli behörighet till VAL och vad den kan göra för att bli behörig och antagen vid ett senare tillfälle. Det kan till exempel handla om att läsa vissa kurser eller komplettera med annan yrkeserfarenhet.

Högskolan i Jönköping menar att utan vägledande avslag riskerar den sökande att söka fel kurser eller att tappa motivationen och inte ansöka igen. Umeå universitet ser numera många sökande som tidigare fått

avslag, men ansöker igen och blir antagna efter att de har följt studierekommendationerna.

Studieplanering – generellt

Lärosätena anger att utgångspunkten för studieplaneringen är att den ska leda studenten på den kortaste, effektivaste, eller mest ändamålsenliga, individuella vägen till en behörighetsgivande examen. Ett par lärosäten nämner att de kontaktar studenten när det finns flera studiealternativ att välja mellan. Sådant som vägs in i studieplaneringen är: tidigare studier, lärarerfarenhet, aktuell lärtjänst och vilka lärarlegitimationer som blir resultatet av examen, med mera. Den individuella studieplanen kan justeras under studietiden.

Flera av lärosätena nämner att de kontaktar studenter som inte följer sin studieplan, eller som inte är aktiva enligt planen, och erbjuder dem vägledning. Karlstads universitet skriver att: ”Med uppmuntran och relevant stöd tar sig många igenom utbildningen, dock ofta på längre tid än planerat från början.”

Den individuella studieplanen ska ta tillvara studenternas meriter

Studenten får tillgodoräkna sig en viss del av sina tidigare studier och yrkesverksamhet mot examen, annars skulle det inte vara möjligt att hålla VAL-studierna inom maximalt 120 högskolepoäng. Vad som tillgodoräknas bestämmer lärosätet efter att ha bedömt studentens meriter mot studieplanen och kursernas lärandemål. När ämnesstudierna ska bedömas använder lärosätet ofta kompetens vid en ämnesinstitution. Lärosätena använder ibland prov för att validera studentens kunskaper mot lärandemålen.

Linköpings universitet menar att VAL-satsningen i sig kan ses som ett ”likvärdighetsprojekt”, i och med att den sökande prövas utifrån helheten av sina meriter och ska kunna bli behörig på olika sätt utifrån tidigare studier och yrkeserfarenheter.

Några av lärosätena beskriver hur deras rutiner för eller syn på tillgodoräknande har förändrats under VAL-uppdragets gång. Karlstads universitet tar upp exemplet med tillgodoräknande av VFU. Fram till höstterminen 2019 gjorde inga VAL-studenter VFU. Studenterna fick tillgodoräkna sig all VFU eftersom de hade yrkeserfarenheten. Det fanns därför ett krav på att sökande skulle ha minst två års lärarerfarenhet när utbildningen började. Lärosätet skriver att VAL-lärosätena sedan dess har kommit fram till att det i stället för yrkeserfarenheten är lärandet som individen har uppnått i sin yrkesverksamhet som prövas mot lärandemålen och som kan resultera i ett tillgodoräknande.

Lärosätena arbetar lokalt och nationellt med likvärdig behandling

Även arbetet med uppdragets del om att medverka till en likvärdig behandling av personers meriter har utvecklats över tid. Det gäller både på den lokala och den nationella nivån. Ett exempel är att lärosätena, genom samarbetet i VAL:s ledningsgrupp, kommit överens om riktlinjer för hur vissa meriter ska bedömas.

Utvecklade rutiner bidrar till likvärdig behandling lokalt

Flera lärosäten stärker sitt arbete med likvärdig behandling av personers tidigare utbildning och yrkeserfarenhet genom att utarbeta styrdokument för det egna lärosätet och att systematisera handläggningen. Det kan vara sådant som dokumenterade rutiner, riktlinjer, mallar och checklistor. Några av lärosätena beskriver hur de har utvecklat sitt interna arbete under åren som uppdraget har pågått.

Malmö universitet har exempelvis tagit fram riktlinjer för antagning mot grundläroreexamen med inriktning mot fritidshem, förskoleklass–årskurs 3 och årskurs 4–6 inom VAL.

Vid Högskolan i Jönköping tillämpas medbedömning i antagningsarbetet och minst två handläggare kontrollerar varje ärende. I slutfasen jämförs samtliga förslag till individuella studieplaner som leder till samma examen. På så sätt vill man säkerställa att bedömningen har gjorts på ett likvärdigt sätt.

Vid Karlstads universitet valideras sedan 2015 obehöriga yrkeslärare som söker VAL enligt samma rutin och i samma organisation som de som söker till det reguljära yrkeslärarprogrammet.

Vid Högskolan i Dalarna har processen från ansökan till beslut om avslag eller antagning utvecklats så att den är spårbar och kvalitetssäkrad. För ämnesbedömning används samma lista som för ansökningar till kompletterande pedagogisk utbildning (KPU). De har också tagit fram en lathund som ger en översikt över vad som ingår, och tidigare har ingått, i lärarutbildningarna vid lärosätet. Lärosätet menar att de genomförda utvecklingsinsatserna har bidragit till ökad likvärdighet och en mer rättssäker behandling av sökande och studenter.

Flera lärosäten nämner att den lokala VAL-samordningen samarbetar med den reguljära lärarutbildningen, kompletterande pedagogisk utbildning (KPU), utlandsutbildade lärares vidareutbildning (ULV) eller arbetsintegrerad lärarutbildning (AIL) på olika områden. Det kan till exempel handla om att använda samma stödmaterial för att bedöma en students ämneskunskaper eller att ge studenten information om de olika utbildningsvägarna och vilken som är mest fördelaktig utifrån studentens förkunskaper och önskemål.

Flera lärosäten har med tiden fattat beslut om särskilda utbildningsplaner för respektive utbildning och kurs- och ämnesplaner för utbildning som ingår i VAL.

Samarbeten bidrar till likvärdig behandling på nationell nivå

Flera lärosäten redogör för hur de medverkar till en likvärdig behandling genom att samarbeta med de andra VAL-lärosätena, så att det ska spela mindre roll vilket lärosäte personer ansöker till. Svaren från lärosätena innehåller flera beskrivningar av nationella samarbeten kring vägledning, studieplanering och bedömning. Göteborgs universitet nämner exempelvis en nära samverkan med de andra lärosätena kring bedömningen av en sökandes tjänstgöring (yrkeslivserfarenhet) i relation till sökt examen. Ett annat exempel är det gemensamma rutindokumentet som lärosätena kan använda när andra VAL-lärosäten vill få utlåtande om studenters studiemeriter (antal högskolepoäng och eventuella kurser att läsa). Lärosätena använder också en del gemensamma VAL-kurser i studenternas individuella studieplaner.

Ett exempel på nationellt samarbete är att handläggare vid de olika VAL-lärosäten drar nytta av varandras specialistkunskaper i bedömningen av enskilda ärenden och för att hitta gemensamma principer i handlägningsarbetet. Under antagningsperioden samarbetar lärosätena i en nationell sambedömning av sökandes utbildningsdokumentation. Syftet är att åstadkomma en likvärdig bedömning av studieplaner och avslagsorsaker. Ett annat exempel är att ett lärosäte som saknar egen kompetens att bedöma en sökandes ämneskunskaper kan fråga om hjälp från andra VAL-lärosäten, som i stället gör ämnesbedömningen.

Det finns också grupper på nationell nivå med särskilda ansvarsområden där de lärosäten som berörs brukar samarbeta. Grupperna diskuterar till exempel antagningsärenden, samt utarbetar riktlinjer, bedömningsunderlag eller annat stödmaterial som samtliga lärosäten har nytta av. Ett konkret exempel på sådant mer omfattande samarbete är förberedelserna inför att VAL skulle erbjuda examen till grundlärare med inriktning mot fritidshem. Ett annat exempel är bedömningsprocessen och valideringsuppgifterna som lärosätena har tagit fram för att pröva behörigheten hos sökande med minst åtta års yrkeserfarenhet som vill läsa till en förskollärarexamen inom VAL.

På nationell nivå finns även VAL:s ledningsgrupp, där alla åtta lärosäten med VAL-uppdrag ingår. Sveriges lärare och Skolverket är adjungerade till gruppen. Umeå universitet ansvarar för mötena. Ledningsgruppen kommer till exempel överens i principfrågor, om tolkningar av förordningar och bedömningar i svåra ärenden. En stor del av innehållet på mötena är likvärdighetsfrågor inom vägledning, antagning, studieplanering och examensfrågor. Konkret kan det nationella samarbetet handla om bedömningar av tjänstgöring inom olika skolformer, utländsk utbildning eller omfattningen och innehållet av

tjänst i relation till sökt examen. Ledningsgruppen hanterar också ekonomiska frågor, kommunikationsfrågor och frågor om samverkan med skolhuvudmän.

En balans mellan likvärdig behandling och lärosätets autonomi

Samtidigt som lärosätena rådgör med varandra på olika sätt, kommer överens i principfrågor och använder gemensamma handläggningsrutiner, riktlinjer eller bedömningsunderlag, ska de enligt högskoleförordningen fatta självständiga beslut om antagning, tillgodoräknande och utfärdande av examen.

Den nationella samordnaren framhåller att det nationella samarbetet ger ett lärosäte möjlighet att lotsa sökande till ett annat lärosäte om personen inte kan nå en examen vid det sökta lärosätet. Det krävs ingen ny ansökan från personen för att bli antagen till VAL vid det andra lärosätet utan övergången bestäms gemensamt av VAL-representanter från de två berörda lärosätena och den sökande.

Det nationella samarbetet innebär också att handläggare vid ett lärosäte kan beställa kursplats på ett annat lärosätes kurs, så att studenten kan uppnå en viss examen även om lärosätet inte erbjuder den kurs som behövs. Linköpings universitet menar att det faktum att många kurser som ingår i VAL ges digitalt, och därmed är tillgängliga oberoende var studenten bor, bidrar till likvärdigheten inom VAL.

Digitala system och verktyg underlättar

Flera av lärosätena använder numera olika digitala system när de vägleder personer som vill veta mer om VAL, handlägger ansökningar eller skapar individuella studieplaner. De menar att systemen kan bidra till en likvärdig behandling av potentiella sökande, sökande och studenter som läser inom VAL.

Sedan några år tillbaka avslutas ansökan i det sista steget på Antagning.se där den sökande kan ladda upp sina tjänstgöringsintyg och övriga meriter. Den nationella samordnaren menar att handläggningsarbetet har underlättats mycket sedan VAL började använda Antagning.se.

De senaste åren har VAL-lärosätena också använt sig av NyA, antagningssystemet för högskoleutbildning i Sverige.³³ NyA är kopplat till Antagning.se och Ladok, ett studieadministrativt system som en majoritet av landets lärosäten använder. NyA fungerar också som ett slags komplement till den så kallade VAL-databasen, som Umeå universitet ansvarar för och utvecklar efter behov. Den uppdateras till

---

³³ Information om Antagning.se och NyA: <https://www.uhr.se/digitalisering-for-universitet-och-hogskolor/digitala-tjanster-for-larosaten/antagningssystemet-nya/>

exempel med nya parametrar som svarar mot förordningsändringar, förändringar i arbetssätt som VAL-lärosätena har kommit överens om nationellt eller krav på innehåll i redovisningen till Utbildningsdepartementet (som lämnas två gånger om året). Från databasen kan lärosätena och den nationella samordnaren ta ut statistik.

VAL-lärosätena har använt VAL-databasen i många år, sedan den första VAL-satsningen. Fram till ungefär 2015 lade lärosätena in alla ansökningar manuellt i databasen, men numera är det steget automatiserat. I databasen lägger lärosätena dock in vissa uppgifter manuellt som gäller de sökande och uppgifter om var på utbildningsresan personerna befinner sig. Det går att se om en person har fått avslag och av vilket skäl, om den är antagen och registrerad, om den har tagit ut examen med mera. I databasen går det också att följa personer som sökt till VAL flera gånger, oavsett lärosäte, och se hur tidigare ansökningar har bedömts. Det, menar den nationella samordnaren, bidrar till en likvärdig behandling av personer som söker till VAL.

Det finns också andra digitala verktyg som används av mer än ett lärosäte och kan bidra till likvärdighet, till exempel ett studieplaneringssystem ("Valwebben") som Umeå ansvarar för och ett annat studieplaneringsverktyg som Stockholms universitet har tagit fram. Stockholms universitet har även utvecklat den så kallade Valguiden (www.valguiden.se), som är en digital behörighetsguide för den som vill få en första preliminär bedömning av sina möjligheter att studera inom VAL vid lärosätet.

Lärosätenas uppgift att informera övriga lärosäten om sina erfarenheter

I regeringsuppdraget ingår också att lärosätena ska informera andra lärarutbildningar om sina erfarenheter av VAL. Deluppdraget formulerades så här:

Deluppdraget till VAL-lärosätena

"Lärosätena ska vidare informera övriga universitet och högskolor med lärarutbildning om sina erfarenheter av vidareutbildning av lärare som saknar examen".

VAL-lärosätena redovisar framför allt tre typer av aktiviteter som kan innebära att de informerar övriga lärosäten med lärarutbildning om sina erfarenheter av VAL.

- Nätverksträffar och konferenser inom olika nationella nätverk som samlar utbildningsledare respektive studievägledare inom lärarutbildningen, andra lärarutbildare eller studie- och

karriärvägledare. Även arbetsgrupper kring validering och lokala nätverk mellan lärosäten, till exempel i södra Sverige, räknas in här.

- Kontakter som VAL-lärosätena har genom så kallade noder där de har delat upp övriga 19 lärosäten som ger lärarutbildning mellan sig.
- Arrangemang som ett eller flera VAL-lärosäten anordnar dit andra lärosäten är inbjudna.

Ett konkret exempel på ett erfarenhetsutbyte som VAL-lärosäten anordnat är den nationella konferens som genomfördes under utvecklingsarbetet inom det fritidspedagogiska området 2019. Konferensen samlade lärosäten med lärarutbildning för att bland annat väcka idéer om hur man kan arbeta med validering av reell kompetens.

Lärosätena redovisar också hur de sprider information om VAL till olika målgrupper, skolhuvudmän och lärosäten. Den delen har utvecklats över tid, inte minst sedan pandemin då flera informationstillfällen övergick till att vara digitala. Det finns även en nationell kommunikatör inom VAL som stödjer lärosätena i informationsarbetet.

Erfarenheter av validering samlas i rapporter

Inom VAL har också fyra rapporter om validering tagits fram. De går att läsa på VAL:s webbplats, lararutbildning.nu.

- *Validering av förskolepedagogiskt ämnesområde* (rapport 2016:)
- *Validering av ämnesdidaktik inklusive metodik* (rapport 2017:1)
- *Validering av praktiskt-estetiska ämnen inom VAL* (rapport 2020:1)
- *Validering i förskollärarytbildning. En uppföljning av studenters erfarenheter och resultat* (rapport 2025:1)

Den nationella samordnaren påtalar att de rapporter som skrivits om validering inom VAL (fram till 2020) har gett spridningseffekter till övriga lärosäten.

Fördjupning: Förordningsändringen 2020 och obehöriga förskollärare

UKÄ ställde också två frågor om betydelsen av förordningsändringen 2020 för syftet med VAL och för hur lärosätena hanterar ansökningar som gäller en förskollärarytamen. Bakgrunden till frågorna var att Utbildningsdepartementet tidigare uttryckt intresse för vilka effekter förordningsändringen haft.

UKÄ:s frågor till lärosätena

- Vilken skillnad gjorde förordningsändringen 2020 i hur ni hanterar ansökningar från personer som arbetar i förskolan och förskoleklass och vill uppnå en förskollärarexamen inom VAL?
- Vilken är er bedömning av förordningsändringens betydelse för syftet med VAL, att säkra kvaliteten i undervisningen och ge yrkesverksamma lärare och förskollärare som saknar examen en möjlighet att bli behöriga och få legitimation?

Av de åtta lärosäten som har uppdraget att anordna VAL har sex svarat på UKÄ:s två frågor om betydelsen av förordningsändringen 2020. De två lärosäten som inte har svarat erbjuder inte utbildning mot en förskollärarexamen inom VAL. Den nationella samordnaren av VAL har svarat på båda frågorna.

Lärosätena och den nationella samordnaren är eniga om att förändringarna i VAL-förordningen, som trädde i kraft den 1 september 2020, har haft stor betydelse. De har gjort det möjligt för långt fler obehöriga som arbetar inom förskolan och i förskoleklass att söka och antas till VAL. Det gäller både personer som inte tidigare har läst kurser på högskolan och personer som har tidigare högskolestudier bland sina meriter. Fler än tidigare har också kunnat ta en förskollärarexamen inom VAL och få ut en förskollärlig legitimation tack vare förordningsändringen.

Fyra ändringar särskilt viktiga

Från redovisningarna går att utläsa att fyra ändringar i förordningen har varit särskilt betydelsefulla för att lärosätena ska kunna anta fler obehöriga som arbetar i förskolan och förskoleklass.

- De vidgade formuleringarna om vilka som är behöriga att studera till en examen inom VAL, till exempel ”*pedagogisk personal inom förskolan*”, ”*arbetslivserfarenhet... i undervisningen i förskolan eller förskoleklassen*” och ”*medverkar i undervisningen i förskolan eller förskoleklassen*” [ändringarna är kursiverade]. Tidigare hade ett av kraven varit en anställning som förskollärare, vilket var mycket ovanligt bland obehöriga i förskolan.
- Att det blev möjligt för obehöriga i förskolan att studera mer än 30 högskolepoäng utbildningsvetenskaplig kärna (UVK) för att nå en förskollärarexamen.
- Att det detaljerade datumkravet slopades för anställningstiden som gällde dem med lång yrkeserfarenhet (*”minst åtta läsår eller motsvarande under de senaste 15 åren före såväl den 1 juli 2015 som den dag utbildningen ska vara slutförd”*).

- Att lärosätenas tillåts använda kompletterande prov eller andra uppgifter för att bedöma om en sökande utan tidigare högskolestudier, eller med för få högskolepoäng, har förutsättningar att uppnå en examen för legitimation inom ramen för VAL.

Högskolan i Jönköping konstaterar att det innan förordningsändringen trädde i kraft, på grund av datumkravet, mot slutet inte var möjligt att anta obehöriga som arbetar i förskolan.

Vid Karlstads universitet erbjöds inte förskolläraryt utbildning för personer med lång yrkeserfarenhet som en inriktning inom VAL innan förordningsändringen. Skälet var att ”Den som var *anställd som* förskollärare och saknade maximalt 30 högskolepoäng för att nå kraven för behörighetsgivande examen för förskolan kunde komplettera via VAL genom samläsning med den reguljära förskolläraryt utbildningen, på 100 procent studietakt. De var försvinnande få.”

Malmö universitet antog få studenter som läste mot en förskolläraryt examen eftersom regelverket innebar att den sökande var tvungen att ha studerat, eller på annat sätt kunna visa att den tillägnat sig kunskaper motsvarande hela det förskolepedagogiska området (120 högskolepoäng).

Malmö universitet framhåller också att förordningsändringen öppnar för utbildning inom VAL för kategorier av utbildad personal inom förskolan som troligtvis inte hade ansökt till den reguljära förskolläraryt utbildningen. Linköpings universitet är inne på en liknande linje, att VAL efter förordningsändringen också är ett studiealternativ för den som saknar grundläggande behörighet till högskolestudier, men har arbetat länge i yrket.

Linköpings universitet lyfter också fram ytterligare en konsekvens av förordningsändringarna som gäller dem med lång yrkeserfarenhet: att redan antagna studenter ansökte om ny prövning utifrån de nya kraven.

Fler obehöriga har antagits

Konkret innebär förändringarna 2020 – särskilt möjligheten att ge prov och uppgifter – att lärosätena har kunnat anta betydligt fler obehöriga med lång erfarenhet som arbetar i förskolan och som vill läsa mot en förskolläraryt examen. Till exempel uppger Malmö universitet att de hösten 2023 antog 30 studenter till förskolläraryt utbildning inom VAL. Av dessa hade 13 studenter blivit behöriga via det särskilda provet (”behörighetsvalidering”) som används för att pröva sökandes reella kompetens mot vissa examensmål. Vårterminen 2023 antogs hälften av Malmö universitets förskolläraryt studenter inom VAL – 14 av 28 studenter – efter godkänt resultat på behörighetsvalideringen.

Vid Karlstads universitet har totalt 73 studenter antagits till förskolläraryt utbildning inom VAL sedan vårterminen 2022. Av dem blev 67 procent behöriga genom behörighetsvalideringen. Alla antagna påbörjade inte utbildningen, men av dem som började har 13 tagit examen, 40 är fortfarande aktiva studenter och 14 har gjort avbrott från studierna (enligt uppgifter lämnade i september 2024).

Den nationella samordnaren påtalar att de ändrade datumkraven för behörighet till VAL har varit gynnsamma även för andra målgrupper än obehöriga förskollärare. De åtta VAL-lärosätena såg under 2021 det högsta antalet sökande någonsin, 4 000 sökande. Det var 1 000 fler än både åren före och åren efter pandemin. Den nationella samordnaren menar att även om antalet sökande till högskolan ökade överlag under pandemin, så beror en stor del av ökningen förmodligen på de nya regler som gjorde att obehöriga lärare med lång erfarenhet kunde antas, få sina kunskaper prövade i validering och, efter godkänt resultat, kunde läsa en kortare utbildning inom VAL.

Fler yrkesgrupper kan numera läsa inom VAL

Några av lärosätena tar upp betydelsen av att behörighetskravet formuleras mer generellt sedan 2020. Göteborgs universitet menar att det ger utrymme att inkludera fler typer av anställningar inom VAL. Till exempel kan anställda barnskötare som utför samma arbetsuppgifter som förskollärare antas.

Umeå universitet påtalar att även andra grupper av obehöriga lärare gynnas av de förändrade reglerna, till exempel grundlärare med inriktning förskoleklass-årskurs 3 och årskurs 4–6, yrkeslärare och ämneslärare. På senare tid har lärosätena också bedömt ansökningar från personer med andra typer av tjänster där undervisningsuppdrag som lärare kan ingå, till exempel resurslärare, studiehandledare och elevassistenter.

Även fritidsledare och fritidspedagoger som arbetar i fritidshem kan efter förordningsändringen vara behöriga till VAL. Högskolan i Jönköping menar att den utvidgningen av målgruppen var mycket angelägen eftersom riksdagen 2019 upphävde undantaget från lärarlegitimation för lärare som arbetar i fritidshem.

Prov används för att pröva behörighet och för tillgodoräknande

I och med förordningsändringarna kan den som har arbetat minst åtta läsår inom förskolan vara behörig till VAL även om den inte har tillräckligt goda kunskaper för att uppnå en förskollärarexamen efter endast 30 högskolepoäng inom VAL (tidigare det enda sättet). I praktiken är den nya möjligheten dock beroende av en annan av förordningsändringarna: att lärosätet får använda kompletterande prov

eller andra uppgifter för att bedöma om den som söker har förutsättning att uppnå en examen inom VAL.

Lärosätena använder den nya möjligheten att använda prov eller uppgifter på två sätt. Det ena är för att validera för behörighet, det andra är att validera för tillgodoräknande. Behörighetsvalideringen ska visa om den sökande genom sitt samlade kunnande har förutsättning att uppnå en behörighetsgivande examen för legitimation inom de ramar som gäller inom VAL. Behörighetsvalideringen bestod vårterminen 2024 av 6 skriftliga uppgifter med 14 delfrågor och 1 muntlig uppgift. Den prövar den sökandes kunnande mot delar av examensmålen för förskolläraryxamen. Uppgifterna handlar om förskolans uppdrag och reglering, omsorg i förskolan, normer och värden, etiskt och professionellt förhållningssätt, lek och lärande samt samarbete förskola och hem. Det ingår också en digital intervju.³⁴

Malmö universitet erbjuder dem som inte får godkänt på behörighetsvalideringen vägledning. Vid Karlstads universitet informeras sökande som är nära att uppnå behörighetskravet om att de tills vidare kan söka fristående kurser, som kan ingå i en framtida förskolläraryxamen, och söka till VAL på nytt när de uppfyllt behörighetskraven. Lärosätet menar att för personer mitt i livet är det särskilt betydelsefullt att kunna ta det första steget mot en ny karriär när motivationen och stöd från arbetsgivaren finns.

Det andra sättet, validering för tillgodoräknande, erbjuder lärosätena dem som har börjat studera, numera vanligtvis efter en termins studier. Studenten måste både kunna beskriva sitt arbete och visa att den känner till forskning och beprövad erfarenhet inom området. Den måste också kunna visa hur kunskaperna motiverar pedagogiska-didaktiska val i yrkesutövningen. Svaren på uppgifterna visar om studenten redan har kunskaper motsvarande examensmålen. Kompetenskartläggningen som studenterna erbjöds höstterminen 2024 innehöll 8 uppgifter med sammanlagt 36 delfrågor. Som hjälp i arbetet med uppgifterna innehåller frågedokumentet förslag på aktuell litteratur, filmer och andra referenser (inklusive länkar på Skolverkets webbplats) till respektive fråga. Studenten hade 4,5 månader på sig att besvara frågorna.³⁵

Om studenten får godkänt på kompetenskartläggningen resulterar det i tillgodoräknade kurser och en ännu kortare utbildning. Den som inte får godkänt på alla delar av kompetenskartläggningen, eller som inte vill göra den, läser i stället kurser med motsvarande innehåll.

---

³⁴ *Förskolepedagogiskt område VAL – validering för behörighet VT 2024* (dokument med anvisningar och uppgifter till sökande).

³⁵ *Kompetenskartläggning av Förskolepedagogiskt ämnesområde HT 2024. VAL – Vidareutbildning av lärare* (dokument med anvisningar och valideringsuppgifter till studenter).

Lärosätena samarbetar nationellt med validering

Lärosätena beskriver hur de samarbetar nationellt om behörighetvalideringen och den fördjupade kompetenskartläggningen. Redan 2014–2018, när obehöriga förskollärare hade fått möjlighet att uppnå en förskollärarexamen genom 30 högskolepoäng utbildningsvetenskaplig kärna (UVK), använde lärosätena en gemensam modell för att validera studenternas kunskande inom det förskolepedagogiska ämnesområdet. Modellen vidareutvecklades efter förordningsändringen så att den passar det nya regelverket.

Lärosätena har utvecklat en nationell bedömningsstruktur med gemensamma riktlinjer, valideringsuppgifter och bedömningsmatris. En nationell expertgrupp bedömer svaren på valideringsuppgifterna. På senare år är det Malmö universitet och Göteborgs universitet som leder arbetet med validering inom det förskolepedagogiska ämnesområdet. De håller bland annat regelbundna möten med lärosätenas ansvariga och den nationella bedömargruppen, och ordnar uppstartsmöten och avslutningsmöten i samband med varje valideringsomgång. Bedömargruppen reviderar regelbundet valideringsunderlagen.

Särskilda kurser har utvecklats sedan 2020

Malmö universitet lyfter fram en stor förändring sedan förordningen ändrades, att studenterna nu kan erbjudas kurser inom det förskolepedagogiska ämnesområdet. Det var inte möjligt tidigare. Även Umeå universitet tar upp denna fördel, att kunna finansiera studier om 120 högskolepoäng för obehöriga i förskolan, i stället för endast 30 högskolepoäng som tidigare var gränsen.

Karlstads universitet menar att det kraftigt ökade studentantalet efter förordningsändringen gav dem ekonomiska förutsättningar att utveckla särskilda kurser som tar hänsyn till VAL-studenternas speciella situation. Anpassningarna till målgruppens förutsättningar handlar bland annat om att kurserna ges på halvfart, på distans med få campusträffar och att studenternas långa erfarenhet från förskolan tas tillvara i lärandet. De digitala föreläsningarna ges vid samma tid (vilket lärosätet menar underlättar med vikarier), det finns inspelade föreläsningar och studenterna skolas gradvis in i akademiskt skrivande. Lärosätet menar att utbildningsupplägget har minskat hindren för dem med begränsade högskolestudier att genomföra utbildningen, och att det på så sätt har bidragit till ett breddat deltagande. De ser också att färre studenter hoppar av tidigt i utbildningen.

Även Göteborgs universitet tar upp att fler sökande har kunnat antas sedan förordningsändringen. Det innebär att det fortsätter att finnas ett studentunderlag för anpassade kurser för VAL-studenter, till exempel kurser där deras undervisningserfarenhet kan tas till vara på ett sätt som inte är möjligt vid samläsning inom andra lärarutbildningar.

Förordningsändringen bidrar till kvaliteten i förskolan

Ett av syftena med VAL är att säkra kvaliteten i undervisningen i skolan och förskolan genom att obehöriga lärare och förskollärare tar examen och blir behöriga. Flera av lärosätena resonerar framför allt om vilken positiv betydelse den nya möjligheten, med validering genom prov och uppgifter och den utökade poängramen för studier mot en förskollärarexamen, har för kvaliteten.

Sammantaget innebär ändringarna att fler obehöriga, inom fler personalgrupper som arbetar i förskolan, kan bygga på sitt kunnande och bli behöriga, i stället för att fortsätta att arbeta som obehöriga. Flera lärosäten lyfter fram att VAL på så sätt bidrar till kvaliteten i undervisningen i förskolan.

Några av lärosätena framhåller också att valideringsmodellen och den nationella valideringsorganisationen spelar en viktig roll för att säkra kvaliteten i de förskollärarexamina som utfärdas.

4. Studenternas perspektiv

I en utvärdering om VAL och lärosätenas uppdrag att anordna utbildning inom VAL, kan studenterna och de som har tagit examen inom VAL bidra med värdefull återkoppling. Deras erfarenheter och synpunkter ger en inblick i hur VAL fungerar i praktiken och hur det är att utbilda sig inom VAL med de särskilda studieförutsättningar som utbildningsvägen innebär.

I det här kapitlet sammanfattar vi de fem fokusgruppsintervjuerna med studenter och examinerade som vi genomförde under oktober 2024. Sammanställningen återger deltagarnas erfarenheter och synpunkter på hur VAL fungerar. Kapitlet avslutas med förslag till förbättringar av VAL som intervjupersonerna har gett.

Urvalet till fokusgruppsintervjuerna med studenter och examinerade

För att nå ut med vår förfrågan om deltagare till fokusgruppsintervjuerna tog vi hjälp av lärosätena, som mejlade en inbjudan från UKÄ till studenter och examinerade. Omkring 120 personer anmälde intresse. Eftersom vi endast skulle genomföra fem fokusgruppsintervjuer, med som mest åtta personer i varje grupp, gjorde vi ytterligare urval. Resultatet blev fem grupper med olika utbildningsinriktningar. Bland deltagarna i fokusgrupperna hade ungefär två tredjedelar tagit examen och en tredjedel var fortfarande aktiva studenter inom VAL. Fokusgruppsintervjuerna var en timme långa och gjordes digitalt. I bilaga 3 återfinns vår intresseförfrågan till studenterna och de examinerade samt frågeguiden.

Skäl för att utbilda sig inom VAL

Många av intervjupersonerna sökte sig till VAL för att de upplevde att de saknade något i sin yrkessituation. Bland de olika berättelserna var den vanligaste anledningen att personen ville bli behöriga lärare och få en tryggare anställning. En del av intervjupersonerna berättade också att de ville få högre lön och ett erkännande för sin kunskap. Att kunna utvecklas yrkesmässigt och att en examen behövdes för att kunna ta nästa steg i karriären var andra skäl. Några motiverades också av att kunna avsluta tidigare studier och upplevde just möjligheten att kombinera arbete och studier som en stor fördel med VAL.

Tips om VAL som ett alternativ

I intervjuerna berättade personerna om flera olika vägar som de fått kännedom om VAL på. Det kunde vara att de själva sökt information om lärarutbildning, vidareutbildning generellt eller om just VAL. En del hade fått tips från andra, till exempel kollegor eller familjemedlemmar. Många berättade att deras rektor motiverat dem att söka, ofta i samband med diskussioner om karriärutveckling. Flera av dem berättade att de upplevde att de uppmuntrades, eller till och med uppmanades, att söka av sin rektor. Några fick vägledning och information om VAL från ett lärosäte som de kontaktat om att fortsätta sina studier.

Fördelar och nackdelar med VAL

Vi frågade intervjupersonerna om fördelar och nackdelar med utbildningen och utbildningsupplägget inom VAL. Flera var entusiastiska och menade att utbildningen varit toppen, att inga nackdelar fanns. Andra upplevde att utbildningen inte höll den kvalitet de förväntat sig.

Sådant som de flesta av intervjupersonerna sa att de uppskattade med VAL var kombinationen av arbete och studier. Många sa att upplägget med studier på distans underlättade, eller till och med var en förutsättning för att studierna skulle fungera. Distansutbildning upplevdes dock inte som positivt av alla. Några saknade att få träffa och lära känna de andra studenterna och att vara på plats. Åsikterna var också delade om värdet av distansträffarna. De flesta framhöll erfarenhetsutbytet med andra som det mest positiva, medan ett fåtal menade att innehållet i träffarna inte varit tillräckligt bra och inte värt resan.

Det var flera som sa att de kände att utbildningen hade bidragit till både personlig och professionell utveckling. Några sa att VAL-studierna hade fått dem att återupptäcka glädjen i att studera. De hade fortsatt att läsa kurser och komplettera med ytterligare behörighet. En person hade till exempel fortsatt att läsa till speciallärare efter VAL.

Några intervjupersoner berättade om delar av utbildningen som varit särskilt givande, framförallt inslagen om specialpedagogik, sociala relationer och konflikthantering. En intervjuperson beskrev kursen i specialpedagogik som den bästa på hela utbildningen. En annan intervjuperson berättade att hon fick nya verktyg efter VAL och att särskilt pedagogiken var värdefull. Hon menade också att det är viktigt att få lära sig nya saker som lärare – hon hade läst om adhd och autism och fått hjälp av sin rektor att fördjupa sig i det, men tyckte att det borde ha ingått i utbildningen. En annan intervjuperson uppskattade att bli bättre insatt i skolans styrdokument och menade att det är särskilt viktigt om man inte kommer från Sverige.

Exempel på mer kritiska synpunkterna var att flera intervjupersoner upplevde att innehållet i kurserna inte alltid var anpassat till miljön i skolan och klassrummet. Några menade att kursledarna inte hade kunskap om sånt som hör till skolans vardag. Andra önskade betydligt mer didaktik och utbildning i hur man ska bemöta och hantera elever, till exempel hur man får eleven att vilja lära sig och förstå. Det skulle också vara värdefullt med utbildning för att kunna hjälpa elever med särskilda behov, menade några. Annat som intervjupersoner hade saknat var att få lära sig hur man tar hand om föräldrakontakter och hur man genomför utvecklingssamtal. Ett par personer sa att utbildningen om digitalisering höll låg kvalitet.

Behov av mer anpassat innehåll

Särskilt bland studenterna som läste till förskollärare och slöjdlärare fanns flera som beskrev att de saknade kursinnehåll som var anpassat till just deras examensinriktning och att en del moment inte var relevanta för dem. Till exempel handlade bedömningskurserna bara om bedömning av äldre barn. För en förskollärare som arbetar med ettåringar blir sådana kurser svåra att applicera på sin arbetsituation. Studenterna var dessutom tvungna att själva försöka bryta ner kursinnehållet och sätta in det i ett förskollärarsammanhang, utan vägledning från läraren.

I likhet med dem som läste till förskollärare hade flera slöjdlärare upplevelser av att VAL inte var anpassat till deras examensinriktning. Exempelvis uppfattade några intervjupersoner delar av pedagogiken som mindre relevant och svår att applicera på undervisningen i slöjd. Istället ville de ha mer praktiskt inriktad didaktik samt utbildning i säkerhets- och riskhantering och första hjälpen eftersom det är något slöjdlärare måste kunna.

Den individuella studieplanen och utbildningsupplägget

Intervjupersonerna beskrev blandade erfarenheter av den individuella studieplanen. För några intervjupersoner fungerade den väldigt bra, exempelvis genom att de fick hjälp att kombinera kurser som passade deras tidigare erfarenhet. De som upplevde problem beskrev istället bristande information om utbildningens upplägg, där flera menade att den individuella studieplanen var otydlig och svår att förstå. Några sa att de var osäkra på innehållet i den examen de skulle få ut och vilken legitimation den skulle leda till.

Flera menade att utbildningens längd var svår att bedöma utifrån studieplanen och att det var svårt att förstå vad som påverkar den slutliga utformningen av studierna. Till exempel nämndes en valideringsuppgift som har stor påverkan på utbildningen, men på vilket sätt den påverkar kunde vara svårt att förstå.

Den upplevda otydligheten gällde också var utbildningen var förlagd och om den var på distans eller inte. Till exempel sa enstaka studenter att de hamnat någon annanstans än det lärosäte de hade sökt till, vilket kunde innebära betydligt längre avstånd till lärosätet och fysiska kursträffar som de inte ville delta i. För dem som hade räknat med distansstudier kunde kravet om att vara på plats ibland göra vardagen svår om de behövde resa långt. Flera personer sa att distansupplägget varit avgörande för att de skulle kunna läsa inom VAL. Det kunde handla om att de var ensamstående föräldrar eller hade andra förutsättningar som gjorde att de inte ville resa bort.

Flera tog upp att tillgodoräkandet skiljde sig åt mellan lärosätena, vilket upplevdes som orättvist. Det kunde handla om att personer de kände till bedömts mer generöst vid ett annat lärosäte och fått tillgodoräkna sig mer än vad de själva fått där de blivit antagna. Några sa att de hade ansökt, eller skulle ansöka, till ett annat lärosäte för att få en mer generös bedömning av sina meriter, vanligtvis kurser de läst.

Några upplevde att en del moment i studieplanen var onödiga, och att utbildningen därmed var omotiverat lång. På ett liknande tema berättade några att kurser i deras individuella studieplan hade haft överlappande innehåll eller att de redan läst sådant som ingick i en kurs.

Några av intervjupersonerna hade VFU (verksamhetsförlagd utbildning) som en del av sin studieplan. Vissa av intervjupersonerna ansåg att VFU inom VAL är mindre relevant eftersom de redan hade tillräckligt med erfarenhet. VFU kunde också innebära praktiska problem med att hitta en passande VFU-placering. Till exempel berättade en student att skolorna i närheten av där hon bodde inte tog emot VFU-studenter, så hon tvingades åka till en VFU-skola längre bort. Andra var mer positiva till att göra VFU.

Några intervjupersoner berättade att de hade studerat vissa kurser på helfart, trots att VAL-studier ska ges på deltid för att studenterna ska kunna kombinera studierna med sin lärartjänst.

Stödet från arbetsgivaren

Intervjuerna visar att stödet från arbetsgivaren, tillsammans med studiernas utformning, den individuella studieplanen och schemaläggningen, har stor betydelse för att studenten ska kunna kombinera arbete och studier på ett bra sätt.

Intervjupersonerna hade mycket blandade erfarenheter av stöd under studietiden. Många fick någon form av hjälp. Några sa att de inte hade haft problem med att hinna med studierna vid sidan av sitt heltidsarbete. Sammantaget var det dock en minoritet av intervjupersonerna som verkade anse att de fick, eller hade fått, tillräckligt med stöd från arbetsgivaren.

Bland dem som hade erfarenheter av stöd från arbetsgivaren fanns berättelser om både olika omfattning och olika typer av stöd. Flera intervjupersoner berättade att de kunde få hjälp med någon eller några av de vanliga utgifterna inom VAL, som ersättning för kurslitteratur, resor eller övernattnig. En arbetsgivare gav för varje 7,5 högskolepoäng 40 timmar ledigt för studier, och även kurslitteratur, resor och övernattnig. Några berättade om stöd i form av att de fick vara tjänstlediga, men utan lön. Det förekom också att studenter fick vara lediga när det var kursträffar eller fick ledigt en dag i veckan för studier. En person berättade att rektorn ordnade vikarie när föreläsningarna var på dagtid och att hon fick sitta i ett lugnt rum på skolan. Några beskrev också en positiv och uppmuntrande inställning från sin rektor eller huvudman, även om det inte fanns så mycket konkret stöd. De som fick hjälp med både tid och utgifter beskrev stödet som väldigt uppskattat och värdefullt.

Ett par intervjupersoner berättade att kommunen erbjudit ett kontrakt som innebar att läraren förbinder sig att stanna två år efter examen mot att kommunen stöttar den obehöriga lärare under studietiden.

De intervjupersoner som upplevde bristfälligt, eller inget stöd, berättade ofta om stress på grund av att de antingen behövde arbeta full tid parallellt med studierna eller måste gå ner i arbetstid utan ersättning. Flera intervjupersoner berättade att de periodvis tagit tjänstledigt, på mellan 20 och 50 procent, för att orka med både arbete och studier.

Att inte få stöd för studierna kunde exempelvis leda till dubbelarbete för dem som också skulle lämna lektionsplanering till vikarien när läraren var upptagen med VAL-studier dagtid. En person berättade att hon sjukanmält sig för att kunna vara med på föreläsningar som var förlagda på dagtid.

Förändringar efter VAL-studierna

De allra flesta nämnde att de hade fått ett lönepåslag och bättre arbetsvillkor, främst i form av fast tjänst, efter examen. Till exempel berättade en intervjuperson att hon har jobbat som klasslärare sen 2017. Efter examen arbetar hon fortfarande med samma saker, men hon har fått högre lön.

Många berättade att examen och att bli behörig lärare har gett en ökad känsla av legitimitet och att de möts av mer respekt. Samtidigt var det flera som berättade att de inte har upplevt någon direkt förändring i kompetens efter examen. Några av intervjupersonerna framhöll dock att utbildningen hade utvecklat dem som lärare. Till exempel berättade en intervjuperson att hon upplevde en stor skillnad i att läsa pedagogik när man har jobbat länge – det gav väldigt mycket och hon kunde sätta in teorin i ett sammanhang. Ytterligare en person upplevde att undervisningskvaliteten hade blivit bättre som en följd av utbildningen.

Hon började som obehörig lärare för tio år sedan och insåg under VAL-studierna att läraryrket behöver livslångt lärande – det kommer hela tiden ny kunskap som gör att man måste uppdatera sig och se eleverna med nya ögon, vilket hon beskrev som ovärderligt.

Studenternas och de examinerades förslag på förbättringar

Intervjupersonerna gav flera förslag på sådant som kan förbättras inom VAL. Förslagen handlade mestadels om utbildningens upplägg och innehåll samt om tillgången på stöd under studierna.

Ett förslag var att det borde vara krav på att arbetsgivaren ger VAL-studenterna stöd under studietiden. Flera intervjupersoner efterlyste också likvärdighet i vilket stöd som kommunerna ger (eller borde ge). Om kommunerna tycker att det är bra att få behöriga lärare, borde de också stötta studenterna, resonerade några intervjupersoner.

Som nämnts tidigare i kapitlet uttryckte flera intervjupersoner en upplevd orättvisa i hur valideringen går till och menade att det borde vara större likvärdighet i hur VAL-lärosätena bedömer tidigare kunskaper och yrkeserfarenhet. Några av dem som hade utländsk utbildning ansåg även att deras tidigare studier hade validerats ogeneröst.

Ett förslag handlade om att göra det möjligt för fler att bli behöriga genom att inom VAL tillåta personer att läsa sådana ämnen som de har kunskaper och poäng i, men inte undervisar i.

Ett annat förslag rörde den omfattande kompetenskartläggningen som de som läser mot en forskollärexamen erbjuds och som kan resultera i ytterligare tillgodoräknande. Några studenter menade att den kan likställas med ett självständigt arbete eftersom det inte ges något lärarstöd under tiden. Det borde därför gå att få studiemedel från CSN för den delen av utbildningen, tyckte studenterna.

Att lärarna på kurserna borde kunna ta mer hänsyn till VAL-studenternas speciella situation nämdes av många intervjupersoner som ett förbättringsområde. Ett exempel var schemaändringar. Eftersom studenterna arbetar dagtid, och skolan måste ta in vikarier när utbildningsmoment infaller dagtid, krävs god framförhållning om schemat ska ändras.

Ett förslag som handlade om utbildningens innehåll var att en del utbildningsdelar skulle kunna skraddarsys för de lärare som inte tillhör majoriteten, det vill säga forskollärare, slöjdlärare, och yrkeslärare. På så sätt skulle kursernas innehåll och uppgifter bli mer relevanta för just de gruppernas utbildning och yrkesutövning.

Slutligen var det flera av intervjupersonerna som lyfte önskemål om samläsning med studenter som har liknande inriktning. Argumentet var att gruppdiskussionerna skulle fungera bättre och att det är värdefullt att få utbyta erfarenheter med studenter med liknande eller samma inriktning. Till exempel menade en av förskollärostudenterna att om hela utbildningen ändå är digital, då skulle man kunna samla en större grupp med samma profession. På så sätt skulle utbildningen kunna bli mer relevant, och det kanske också skulle gå att anpassa delar till dem som är förskollärare.

5. Skolhuvudmännens perspektiv

I en utvärdering om VAL och lärosätenas uppdrag att anordna utbildning inom VAL, är det värdefullt att ta del av hur skolhuvudmännen använder VAL och deras erfarenheter av hur satsningen fungerar för deras kompetensförsörjning.

I det här kapitlet sammanfattar vi intervjuer med sex representanter för skolhuvudmän. Sammanställningen återger deltagarnas erfarenheter och synpunkter på hur VAL fungerar. Kapitlet avslutas med förslag till förbättringar av VAL som intervjupersonerna har gett.

Urvalet till intervjuerna med skolhuvudmännen

Att hitta skolhuvudmän som kände till VAL och som vi kunde intervjua visade sig vara en utmaning. Efter att ha prövat olika idéer utan framgång, frågade vi till slut VAL-lärosätena om de hade kontakt med några skolhuvudmän. Den insamlingen gav 14 namn. Av dem vi mejlade, tackade fem skolhuvudmän och en rektor ja till en digital intervju. I bilaga 4 återfinns intresseförfrågan till skolhuvudmännen och rektorerna samt frågeguiden.

Alla sex intervjupersonerna använder VAL som ett sätt att få fler behöriga lärare (och för en del även förskollärare) i sin verksamhet. De gör det i varierande omfattning och har gjort det under olika lång tid. Vårt intryck är att de hösten 2024 hade från ett fåtal lärare till drygt 20 lärare som läste samtidigt inom VAL. Intervjupersonerna kom från olika delar av landet och hade olika förutsättningar i sin verksamhet.

Hur använder skolhuvudmännen VAL för sin kompetensförsörjning?

Intervjuerna visar att skolhuvudmännen använder sig av flera olika sätt för att få fler behöriga lärare och förskollärare i skolan och förskolan. VAL är bara ett av sätten – de använder också arbetsintegrerad lärarutbildning (AIL), erfarenhetsbaserad lärarutbildning, uppdragsutbildning (som är kostsam för dem) och utlandsutbildade lärares vidareutbildning (ULV). Lärarlyftet används också, främst som ett sätt för behöriga lärare att utöka antalet ämnen i sin legitimation eller för att utbilda speciallärare. En huvudman har som mål att kontinuerligt

öka andelen behöriga lärare i sin verksamhet och VAL är ett sätt att göra det på.

Inom en verksamhet var det en kompetensförsörjningskris för ungefär tio år sedan som gjorde att kommunen undersökte en rad olika möjligheter, däribland VAL. En skolhuvudman med utbildning på flera håll i landet, berättade att de upptäckt VAL när de sökte efter en möjlighet att öka andelen behöriga yrkeslärare i sin verksamhet. En annan skolhuvudman använder VAL även för karriärväxling inom kommunen. För en skolhuvudman dröjde det till 2021 innan de började använda VAL. Ett skäl till det var att kommunens ekonomi är ansträngd och att det inte utgår statsbidrag för VAL. Ett par skolhuvudmän berättade att den verksamhetsförlagda utbildningen (VFU) i den reguljära lärarutbildningen är en rekryteringsbas för dem, men att den inte räcker för behoven.

Flera av huvudmännen berättade att de har gjort satsningar som svarat mot ett specifikt behov, som att få fler behöriga slöjdlärare eller fler behöriga lärare inom matematik och naturorienterade ämnen. En huvudman berättade att de fokuserar på olika lärarkategorier olika år, beroende på vilken grupp de har störst behov av. Att de inte erbjuder alla obehöriga lärare möjligheten att komplettera inom VAL beror delvis på att de inte har ekonomiska möjligheter att stödja så många lärare åt gången.

Flera huvudmän berättade att de på olika sätt försöker väcka intresset för VAL bland rektorer och obehöriga lärare genom att lyfta fram fördelarna som en examen och legitimation ger, till exempel för att utvecklas i yrket och få mer ansvar. De använder intranätet och olika nyhetsutskick för att nå obehöriga lärare och förskollärare som kan vara intresserade av VAL. De skickar också information till, och via, rektorerna. Rektorn sa att hon brukar, på eget initiativ, ta upp frågan om utbildning med de obehöriga lärarna när de arbetat något år och har visat att de är lämpliga som lärare – kommunen där skolan finns informerar inte om VAL.

Samarbete med VAL-lärosäten

Det är vanligt bland dem vi intervjuade att de har ett samarbete med ett eller ibland flera VAL-lärosäten, vilket inte är förvånande med tanke på hur vi valde ut intervjupersonerna. Oftast hade lärosätet kontaktat skolhuvudmannen med ett erbjudande om att anordna ett informationsmöte om VAL för obehöriga lärare, eller olika vägar för lärare och förskollärare att bli behöriga. Till exempel beskrev en intervjuperson att VAL-samordnaren från ett lärosäte erbjöd sig att komma och informera om VAL och samtidigt erbjuda intresserade lärare individuella sittningar, så att de kunde få sin kompetens validerad på plats. En annan intervjuperson arbetade på liknande vis och berättade att skolhuvudmannen varje termin bjuder in alla obehöriga lärare i

kommunen till en träff där också ett lärosäte deltar och berättar om vilka vägar som finns för att få legitimation.

Ytterligare en huvudman beskrev sitt samarbete med ett visst lärosäte och hur lärosätet till exempel blivit bättre på att hålla ihop utbildningen för de studenter som är antagna vid lärosätet, men där det ingår kurser även vid andra lärosäten. När VAL-lärosätena kan samarbeta förbättrar det förutsättningarna för studenterna, menade intervjupersonen.

Fördelar och nackdelar med VAL

Alla de intervjuade uttryckte sig positivt om VAL och menade att VAL fyller en viktig funktion för deras kompetensförsörjning. De tog också upp sådant som inte fungerar så väl eller som skulle kunna fungera bättre.

Studieupplägget är en styrka

Intervjupersonerna nämnde som en stor fördel att lärarna studerar samtidigt som de fortsätter att arbeta. Ett par intervjupersoner uttryckte också att det är bra att VAL har en ingång för lärare och förskollärare som har arbetat minst åtta år. I en jämförelse med den reguljära lärarutbildningen såg flera en fördel i att de som är nyexaminerade från VAL redan har yrkeserfarenhet som lärare när de tar examen.

Att utbildning inom VAL ges som distansutbildning är viktigt för att studenterna ska orka, och kunna slutföra utbildningen, menade en intervjuperson. Samtidigt framhöll personen att fysiska träffar är bra som komplement till distansdelarna i utbildningen. På fysiska träffar uppstår samtal i mellanrummet mellan föreläsningar, i kön till kaffet och under lunchen, som ger ett mervärde jämfört med interaktionen på distans. En annan fördel som framfördes, och som också har att göra med att VAL-kurser ofta ges på distans, var att en region på så vis kan få tillgång till utbildning som inte ges av det närmaste lärosätet.

En intervjuperson menade att det är synd att VAL utbildar lärare som bara kan få legitimation i ett ämne. Det gör det svårt för skolan eftersom Skolinspektionen trycker på att en lärarexamen inte räcker för att undervisa i en viss årskurs, utan det krävs legitimation i varje ämne för att få sätta betyg.

VAL kan både vara berikande och en tuff utmaning

En intervjuperson gav exempel på att VAL också kan leda till att en lärare upptäcker att det är roligt att studera och fortsätter att utbilda sig. Då är det bra att det går att kombinera VAL med Lärarlyftet, menade personen. En annan intervjuperson beskrev det som att lärare som läst inom VAL gör en ”förflyttning” på så sätt att de genom VAL förkovrar

sig, vidgar perspektiven, stärker sina förmågor och även blir duktigare lärare och starkare som ledare.

Flera intervjupersoner framhöll också hur krävande det är för lärarna att studera, och att studera samtidigt som de arbetar. En intervjuperson beskrev att de hade hoppats att fler skulle anmäla sig till VAL, men att de inte riktigt hade förstått hur svårt det kan vara att ta sig igenom en utbildning. En intervjuperson tog upp att VAL kan vara en utmaning för yrkeslärare, som är personer med ett stort yrkeskunnande men som har svårt att sätta ord på det de kan. Att de inte har läst på högskolan tidigare innebär också en utmaning och hinder som lärosätena kanske inte inser.

Fler skulle kunna studera om de ekonomiska villkoren var bättre

Flera beskrev också att betydligt fler obehöriga lärare deltog initialt på informationsmöten om VAL än på senare tid och att antalet som läser inom VAL har minskat. En intervjuperson talade om en tröskel som personen måste ta sig över för att ansöka till VAL. Flera nämnde privatekonomin som en tillbakahållande faktor, som exemplet med en person som är 35–40 år, har familj och villa. För en person i den livssituationen är studiemedel inte ett alternativ. För några skolhuvudmän påverkar också den egna budgeten för kompetensförsörjning hur många de kan erbjuda stöd. En intervjuperson beskrev hur de för några år sedan kunde stötta alla som ville läsa inom VAL, men att det de senaste åren har funnits en begränsning. Det ekonomiska läget ser dock ut att förbättras för dem.

Att det krävs en anställning för att läsa inom VAL lyftes också som ett problem, eftersom obehöriga lärare bara kan anställas två terminer i taget och inte kan garanteras en anställning över längre tid.

Alla intervjupersoner uttryckte på olika sätt att det är synd att det inte finns något statsbidrag som stöd för utbildning inom VAL och jämförde med andra fortbildningssatsningar där det finns, till exempel Lärarlyftet och kompletterande pedagogisk utbildning (KPU). En intervjuperson sa att när staten erbjuder ett statsbidrag ställer verksamheten snabbt om för att kunna ta del av bidraget.

Stöd och uppmuntran behövs

Alla de intervjuade skolhuvudmännen och rektorn berättade om olika former av stöd som de erbjuder dem som läser inom VAL, men nivån och formerna för stödet varierade. Alla intervjuade verkade dock överens om att stöd och uppmuntran behövs: både för att väcka intresse och nå ut till potentiella sökande och för att så många lärare som möjligt ska ta sig igenom utbildningen. Några av intervjupersonerna nämnde att stöttningen behöver komma både från personer på lärosätena och från VAL-studenternas rektorer eftersom det är jobbigt för lärarna att både studera och arbeta parallellt.

Några av skolhuvudmännen sa att de erbjuder och finansierar olika typer av stöd som rektorerna kan använda, och försöker intressera rektorerna att ta upp frågan om studier med sina obehöriga lärare. Men det är upp till varje rektor att besluta om vilket stöd läraren ska få under utbildningen, och om eventuell nedsättning i tjänst. En av skolhuvudmännen berättade att frågan om behörighetsgivande utbildning och VAL tas upp av cheferna i medarbetardialogerna: "Hur tar vi nästa steg...?" Med vissa är samtalen återkommande eftersom det första gången kanske inte är rätt tid för läraren av olika skäl. Det finns också lärare som har börjat på VAL flera gånger utan att fullfölja studierna, berättade en annan intervjuperson.

För att en lärare ska få ingå i en av skolhuvudmännens VAL-satsning måste det ha gått minst tre år sedan personen läste inom den reguljära lärarutbildningen. Även en annan huvudman tog upp rättviseaspekten och menade att villkoren och det ekonomiska stödet som satsningen ger behöver vägas mot villkoren för dem som läser inom den reguljära lärarutbildningen.

Huvudmännen ger olika typer av ekonomiskt stöd

Den vanligaste formen av stöd som nämndes var ersättning för kurslitteratur, att läraren kan delta på föreläsningar på arbetstid och, i varierande grad, ersättning för resor till föreläsningar på lärosätet eller träffar. Det kan också vara stöd i form av nedsättning i tjänst utan löneavdrag, till exempel enligt principen 10 procents nedsättning för 15 högskolepoäng per termin och 20 procent för 30 högskolepoäng per termin. Rektorn berättade att lärarna som läser inom VAL får ledigt utan löneavdrag när utbildningstillfällena infaller under skoltid. Dessutom får lärarna använda kompetensutvecklingsdagarna till sina studier.

Studieerbjudandet från en av skolhuvudmännen har varierat genom åren. För närvarande ingår ersättning för resor till en viss nivå, kurslitteraturen och att läraren får 500 kronor per högskolepoäng samt 10 procents nedsättning i tjänst utan löneavdrag. Deras VAL-studenter kan också vara tjänstlediga mer, men då med löneavdrag. Ekonomin påverkar hur många lärare som skolhuvudmannen kan stötta, men om en obehörig lärare vill läsa utan stöd går det självklart bra, tillade en av intervjupersonerna.

Studiestöd och uppmuntran är viktigt

En skolhuvudman berättade att den centrala förvaltningen håller ihop kommunens satsning på VAL. De försöker också engagera skolledarna, men det händer att rektorerna tappar fokus och att överlämningen mellan den rektorn som slutar och den nya inte fungerar. Skolhuvudmannen erbjuder dem som ingår i kommunens VAL-satsning olika typer av stöd utöver ekonomiskt. Den som läser inom VAL har tillgång till stöd av seniora handledare, ofta pensionerade lärare, som fungerar som

bollplank och coacher. Utan tillgång till handledare är det risk att studenterna inte fullföljer studierna utan hoppar av igen, menade intervjupersonen.

Huvudmannen som ger yrkesprogram på gymnasiet berättade om ett relativt omfattande stöd till sina obehöriga lärare. Utöver att huvudmannen betalar litteratur och resor har den bland annat anställt en handledare som stöttar och uppmuntrar lärarna som studerar inom VAL. Handledaren ger till exempel synpunkter på texter, något som intervjupersonen menade verkligen behövs eftersom yrkeslärarna inte har studievana. Huvudmannen har även prövat grupphandledning för dem som börjar läsa samtidigt, så att de kan stötta varandra. Den har också tagit fram ett material för studieteknik. Lärarna får 20 procents nedsättning i tjänst med bibehållen lön under VAL-studierna.

Från intervjupersonernas beskrivningar drar vi slutsatsen att VAL kräver en hel del arbete även från huvudmannens håll för att fungera väl.

Förändringar när läraren blivit behörig

Några av intervjupersonerna beskrev att det ibland är svårt att veta vad som händer med lärarna efter att de har tagit examen. En del som tagit examen tar inte ut sin legitimation, medan andra byter skola. En huvudman har noterat att en hög andel av dem som läser inom VAL via kommunens satsning tar examen, men att inte alla tar ut legitimationen.

En annan huvudman berättade att de skriver avtal med lärarna som läser inom VAL och garanterar dem en tjänst i kommunen när de är klara med studierna. Däremot menade skolhuvudmannen att de inte kan ställa krav på att läraren stannar kvar efter examen.

Trots osäkerheten kring om lärare och förskollärare som har blivit behöriga kommer att stanna, var det ingen av skolhuvudmännen som verkade ovillig att satsa på VAL.

Fast tjänst och högre lön

Alla intervjupersoner svarade att behörighet, oftast visad genom legitimation, öppnar för en tryggare anställning och högre lön, men hur det går till varierar. Hos en av skolhuvudmännen ges förbättringarna, som en fast tjänst och ny lönesättning, i två steg: det första steget efter examen och det andra efter att läraren eller förskolläraren har fått sin legitimation. Några av intervjupersonerna berättade att lärarna alltid får en löneförhöjning i samband med att de får sin legitimation. Hos en av huvudmännen handlar det om 2 000 kronor mer i månaden. För flera skolhuvudmän hänger löneökningen snarare samman med möjligheten till fast tjänst som en legitimation ger, vilket automatiskt innebär högre lön. Ytterligare en intervjuperson hänvisade till att beslut om löneökning

är rektorernas område och att skolhuvudmannen därför inte har någon särskild princip om det.

Behovet av behöriga lärare och förskollärare förändras delvis

Några av intervjupersonerna berättade om den förändrade situationen med minskad efterfrågan på förskollärare, och i framtiden även på lärare, som ett resultat av de demografiska förändringarna de senaste tio åren. En skolhuvudman i en Stockholmskommun sa att de inte längre har behov av att rekrytera lärare för de yngre barnen. De tvingas i stället varsla lärare, obehöriga och kringpersonal. En annan intervjuperson har liknande erfarenheter och sa att färre barn innebär att kommunen måste lägga ner förskolor. De har dock en annan lösning än att varsla obehöriga – nyligen gav de obehöriga barnskötare erbjudande om utbildning till undersköterska, ett yrke där kommunen har brist på personal. Trots detta ser de fortfarande VAL som ett bra sätt för obehöriga lärare i verksamheten att bli behöriga.

Flera intervjupersoner beskrev mer specifika behov inom kompetensförsörjningen där de ser ett värde av VAL framöver. Till exempel menade skolhuvudmannen som ger yrkesprogram på gymnasiet att de fortfarande har ett stort behov av att hjälpa sin personal att bli behörig eftersom en så stor andel är obehörig. En skolhuvudman med hög andel behöriga lärare, sa att de använder VAL för att stötta upp befintlig personal. Även rektorn menade att behovet av att utbilda obehöriga lärare kommer att finnas kvar under överskådlig tid.

Det varierar inom vilka lärarkategorier som skolhuvudmännen behöver behöriga lärare – bland dem som nämndes var yrkeslärare, lärare med inriktning mot fritidshem, grundskollärare, lärare i svenska som andraspråk samt ämneslärare i årskurs 7–9 i matematik och naturorienterade ämnen. Några intervjupersoner nämnde också behovet av att få fler behöriga förskollärare och att det kan vara svårt att behålla de förskollärare som har fått legitimation.

Skolhuvudmännens och rektorns förslag på förbättringar

Alla intervjupersoner hade tankar om förbättringar av VAL och flera av förslagen var i linje med det som studenter och examinerade lyfte fram under fokusgruppsintervjuerna. Framförallt kretsade förslagen från huvudmännen kring finansiering och de studerandes ekonomiska situation samt behörighet, möjligheterna till stöd samt validering och tillgodoräknande.

De intervjuade var samstämmiga om värdet av att det finns flera olika vägar till en lärarexamen. På så sätt går det att fånga upp personer med

olika bakgrund som kan bli bra lärare även om de inte vill gå den reguljära lärarutbildningen.

Förslag som rör ekonomin

Flera intervjupersoner sa att en individs beslut att läsa inom VAL och bli behörig i mycket handlar om ekonomi, och ekonomin kan göra att man avstår från att studera.

Statsbidrag skulle underlätta

När det gäller finansieringen tog de flesta av intervjupersonerna upp statsbidrag som något som skulle förbättra villkoren för VAL-studenterna. Ett statsbidrag skulle sänka tröskeln för dem som funderar på att börja studera, och även göra att arbetsgivare kan stötta fler, förklarade en intervjuperson.

Några lyfte villkoren för dem som läser till speciallärare som ett positivt föredöme, dels för att studierna ger statsbidrag, dels för att studenten då kan få 80 procent av lönen samtidigt som den jobbar halvtid och studerar halvtid.

En annan synpunkt var att även enskilda skolhuvudmän borde kunna få söka och ta del av det särskilda statsbidraget för behörighetsgivande utbildning för yrkeslärare.

En intervjuperson föreslog att den som har en tjänst som obehörig lärare skulle kunna få behålla hela sin lön trots att den bara jobbar 50 procent samtidigt som den studerar. Det skulle kunna vara en viktig faktor för att underlätta för dem som läser inom VAL, menade intervjupersonen.

Anställning under studietiden skulle ge tryggare studievillkor

Ett relaterat förslag handlade om att minska otryggheten för VAL-studenterna genom någon form av tryggare anställningsvillkor under den relativt långa studietiden. Som obehörig kan läraren inte räkna med längre anställning än ett läsår i taget. Teach for Sweden³⁶ togs som exempel på att det går att anställa under hela utbildningstiden. En intervjuperson föreslog också att den student som förlorar sin anställning under utbildningstiden borde ha möjlighet att göra praktik på en skola i stället, för att på så sätt ändå kunna fullfölja sina studier enligt studieplanen.

---

³⁶ En särskild kompletterande pedagogisk utbildning som anordnas av Luleå tekniska universitet i samverkan med stiftelsen Teach for Sweden.

Förslag som rör utbildningen och lärosätenas uppdrag

Svårt att navigera bland utbildningsalternativen

Att hitta de alternativa vägar som finns för att bli behörig lärare kan vara en utmaning, menade ett par intervjupersoner. De önskade därför en tydlig ingång som är lätt att hitta för den som saknar kurser och behöver komplettera något mindre omfattande för att få ut en examen. Ett önskemål om en mer likvärdig utformning av den reguljära lärarutbildningen lyftes också av flera. De menade att skillnaderna mellan utbildningarna på olika lärosäten kan göra det svårt att återkomma och avsluta sinastudierna för en person som en gång har hoppat av lärarutbildningen.

Oklarheter kring utbildningsvillkoren

Ett annat förslag var att de studenter som inte uppfyller alla behörighetskrav till VAL i stället skulle kunna få göra ett sorts inträdesprov för att bli antagna. Det skulle exempelvis kunna ske på rekommendation av en rektor. På så sätt skulle fler lämpliga personer som redan arbetar i skolan kunna bli behöriga lärare.

Flera intervjupersoner beskrev att villkoren för VAL-studierna ofta upplevs som oklara, både vad gäller valideringsprocessen och hur studieplanen fungerar. En förbättring skulle därför vara om lärosätena hade en kontaktperson för de studerande, någon som kunde hjälpa dem att navigera bland de olika kraven och möjligheterna. En intervjuperson beskrev hur studenten kan ha en individuell studieplan som innehåller kurser vid flera olika lärosäten. Det hade underlättat om det fanns en kontaktperson på lärosätet att diskutera den individuella studieplanen och examen med, så att utbildningsupplägget blir så tydligt som möjligt för studenten.

Flera menade också att det borde vara möjligt för studenterna att få validera mer av sina yrkeskunskaper och på så sätt korta ner utbildningen ytterligare. Ett liknande förslag var att det borde vara lättare för personer som har läst utomlands att få tillgodoräkna sig sina studier, och även mer av sina studier.

Lärosätena kan arbeta mer med hindren

Ett par intervjupersoner föreslog att det borde finnas mentorer inom VAL som kan stötta och uppmuntra studenterna. En av dem menade att det är avgörande med stöttning eftersom det är tufft att både läsa inom VAL och jobba samtidigt, och att det här är studenter som redan har hoppat av sina studier en gång tidigare (den reguljära lärarutbildningen). En annan skulle vilja att lärosätena jobbade mer med de olika hindren som finns för att slutföra studierna för personer utan tidigare

högskoleerfarenhet. En intervjuperson framförde att det är viktigt att studentgrupperna i kurser är sammansatta så att studenterna kan ha utbyte av varandra.

6. Statistik om studenter och studier inom VAL

I det här kapitlet redovisar vi beskrivande statistik om studenterna och deras studier inom VAL II (hädanefter kallad VAL). Med hjälp av registerstatistik från SCB och Umeå universitets register över VAL har det varit möjligt att ta fram statistik om VAL-studenterna och deras studier. Statistiken inkluderar sökandestatistik från Umeå universitet som vi i samarbete med SCB har kunnat koppla samman med registerstatistik. En mer utförlig beskrivning av statistiken finns i rapportens metodbilaga (bilaga 5).

I tabellerna är samtliga siffror avrundade till närmaste 10-tal. Det för med sig att summerade rader och kolumner inte alltid stämmer överens med de enskilda siffrorna som summeras i tabellen.

Sökande och antagna till VAL

Med hjälp av statistiken kan vi beskriva hur många och vilka som har sökt till VAL genom åren. Vi har också uppgifter om hur stor andel av dem som sökt och fått sin ansökan prövad som därefter blir antagna vid respektive lärosäte. Statistiken baseras på VAL-databasen, som har tillförlitlig statistik från höstterminen 2015 (se metodbilagan).

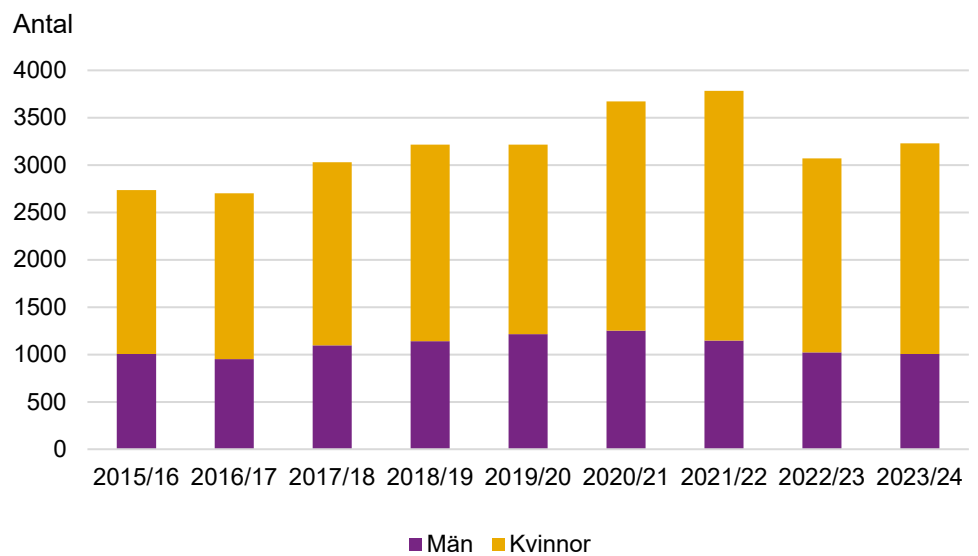
Flest sökande till VAL 2021/22

I figur 2 redovisar vi antalet sökande per läsår och kön. Antalet sökande till VAL har successivt ökat över tid sedan läsåret 2015/16 för att sedan öka relativt markant i och med förändringen av VAL-förordningen som började tillämpas vårterminen 2021 (och som syns första gången läsåret 2020/21). Ändringen innebar framför allt ökade möjligheter att läsa till förskollärare inom VAL för obehöriga inom förskolan och förskoleklass. Eftersom det är en mycket kvinnodominerad grupp beror sannolikt både uppgången av antalet sökande och andelen kvinnor bland de sökande på ett tillskott av kvinnor som sökte för att bli behöriga förskollärare.

Av figur 2 framgår också att antalet män bara förändras marginellt 2020/21 medan antalet kvinnor ökar betydligt. Läsåret 2019/20 var andelen kvinnor 62 procent och andelen män 38 procent bland de sökande till VAL. Läsåret efter, 2020/21, hade andelen kvinnor ökat till 66 procent. Sedan dess ligger andelen kvinnor kvar på den högre nivån, även när antalet sökande minskar.

Figur 2. Antal sökande män och kvinnor per läsår 2015/16–2023/24.

Källa: VAL-databasen.

Totalt kom 28 657 ansökningar in till VAL läsåren 2015/16–2023/24, av 20 959 unika personer. Av dessa har nästan en tredjedel, 9 155 ansökningar, avsett studier vid Stockholms universitet. Detta mönster återkommer senare i statistiken över nybörjare och examinerade. Statistiken över de sökandes bakgrund liknar i stort sett bakgrunden bland dem som påbörjar utbildningen. Av utrymmesskäl rapporteras därför bara bakgrundsuppgifter en gång och det är i nybörjaravsnittet.

Storstadslärosätena prövar flest ansökningar

Alla som söker till VAL blir inte antagna. Genom VAL-databasen är det möjligt att härleda vilka av de sökande som prövats och ansetts uppfylla behörighetskraven. I UKÄ:s delrapportering av VAL 2018 betecknades de som ”aktuella för studier” för att särskilja dem från antagna i det reguljära antagningssystemet.³⁷ Eftersom Umeå universitet i sina redogörelser för VAL till Utbildningsdepartementet betecknar den här gruppen som ”antagna” har vi valt att ändra begrepp till ”antagna” för att undvika begreppsförvirring mellan rapporterna.

³⁷ UKÄ (2018) *VAL II – delrapportering av ett regeringsuppdrag – med fokus på kompetensförsörjning och resultaten hittills*. Rapport 2018:16.

Tabell 1. Antal prövade ansökningar per lärosäte och andel antagna i procent, läsåren 2015/16–2023/24.

Lärosäte	Antal prövade	Andel antagna (%)
Göteborgs universitet	3 483	37
Stockholms universitet	8 791	50
Umeå universitet	2 239	53
Linköpings universitet	2 759	56
Karlstads universitet	2 269	57
Malmö universitet	4 421	42
Högskolan Dalarna	2 011	56
Stiftelsen Högskolan i Jönköping	1 278	52

Källa: VAL-databasen.

I tabell 1 redovisas hur de sökande fördelas på respektive lärosäten. I tabellen finns ett bortfall bestående av individer som sökt, men återtagit sin ansökan eller lämnat återbud. Det rör sig om ett mindre antal ansökningar, motsvarande ca 5 procent. Eftersom vi inte kan avgöra ifall dessa ansökningar lett till antagning eller avslag (många är dessutom återtagna innan de blivit prövade) har de tagits bort ur underlaget. De som återstår kallar vi här för ”prövade”. Med hjälp av ärendestatusen i VAL-databasen har det varit möjligt att definiera vilka av de prövade som sedan blivit antagna.

Bland de sökande som antagits med denna definition finns personer som sedan inte läst några kurser. Hela deras deltagandet i VAL består i stället av tillgodoräknade kurser, vilket är en möjlighet som VAL-förordningen ger. Dessa ingår inte som nybörjare eller examinerade i denna rapport (läs mer i metodbilagan).

Ojämförligt flest ansökningar gällde Stockholms universitet. Hälften så många ansökningar prövades av Malmö universitet, som var näst populärast, och därefter Göteborgs universitet. Alla tre lärosäten erbjuder utbildning mot de fem lärarexamina som vi använder i statistiken. En lista över vilka examina som erbjuds av vilka lärosäten finns i bilaga 1. Sex av åtta lärosäten antar över hälften av dem som har sökt till lärosätet. Lägst andel antar Göteborgs universitet, 37 procent, och Malmö universitet, 42 procent.

För de som fått avslag på sin ansökan och inte antagits till utbildningen har lärosätena i många fall angett skälet i VAL-databasen. Umeå universitet har rapporterat till Utbildningsdepartementet att de vanligaste skälen för avslag är att den sökande skulle behöva komplettera med fler än 120 högskolepoäng för att nå en examen, att den sökande inte hade relevant lärartjänst eller tillräcklig erfarenhet för sökt examensmål, och att ansökan inte är fullständig.

Nybörjare inom VAL

För dem som börjar studera inom VAL kan vi följa utvecklingen från läsåret 2011/12 med hjälp av registerstatistik från SCB. Statistiken visar bland annat var och när nybörjarna påbörjade sina studier. Tack vare statistiken har vi också uppgifter om deras anställning när de började sina studier inom VAL och i vilken typ av kommun de bodde.

Antalet nybörjare på en relativt jämn nivå över tid

Antalet nybörjare till VAL var lägre under perioden precis efter införandet 2011.³⁸ Därefter ökar VAL i omfattning och behåller en jämn nivå omkring 1 200–1 300 nybörjare från 2014/15 och framåt men med en mindre nedgång 2016/17–2017/18. Lsåret 2021/22 ser vi en kraftigare uppgång. Uppgången syns också i sökandestatistiken (se figur 2). Den beror sannolikt på att VAL blev mer tillgänglig då för obehöriga som arbetar i förskolan och förskoleklass och som läser inom VAL för att bli förskollärare. De nya reglerna tillämpades första gången vårterminen 2021 och syns med en termins fördröjning i samband med höstterminen 2021. Totalt har 15 743 individer varit nybörjare på en VAL-utbildning sedan läsåret 2011/12.

Figur 3. Antal nybörjare läsåren 2011/12–2023/24 fördelat på kvinnor och män.

Källa: SCB.

³⁸ Resultatet för året 2011/12 ska tolkas med försiktighet eftersom statistik kvaliteten det året är osäker, se metodbilaga.

VAL-studenternas ålder är relativt hög jämfört med många andra studentgrupper i högskolan. Kvinnorna var i genomsnitt marginellt äldre än männen, 43 jämfört med 42 år vid nybörjaråret. VAL-studenterna är något äldre än de som exempelvis läser kompletterande pedagogisk utbildning (KPU), där studenternas medelålder är 38 år. Även KPU är en kompletterande lärarutbildning.³⁹ VAL-studenterna har utländsk bakgrund i ungefär samma omfattning som KPU-studenterna, ca 30 procent.⁴⁰

Ökad regional spridning bland studenterna över tid

Ungefär var tredje student som påbörjar VAL-studier gör det vid Stockholms universitet. Utöver Stockholms universitet rekryterar även de andra storstadslärosätena många studenter. Studenter som påbörjar sina VAL-studier på mer än ett lärosäte samma termin räknas som nybörjare flera gånger i tabell 2, en gång för varje lärosäte (totalt är det 90 personer). En förklaring till att studenter läser vid flera lärosäten samma termin kan vara att deras individuella studieplaner innehåller kurser vid flera lärosäten. I tabellen förekommer Ericastiftelsen som enbart har utbildningar inom psykoterapi. De 10 nybörjare som rapporteras där är alltså sannolikt en konsekvens av övertäckning med den metod som använts för att identifiera VAL-registreringar (se metodbilaga).

Tabell 2. Antal nybörjare per lärosäte, 2011/12–2023/24. En student kan påbörja studier vid olika lärosäten under sin första termin och redovisas då flera gånger. Totalsumman avser totalt antal nybörjare och överensstämmer inte med summan av de enskilda raderna i tabellen.

Lärosäte	Antal nybörjare
Göteborgs universitet	1 740
Stockholms universitet	4 800
Umeå universitet	1 440
Linköpings universitet	1 890
Karlstads universitet	1 550
Malmö universitet	2 060
Högskolan Dalarna	1 550
Stiftelsen Högskolan i Jönköping	790
Ericastiftelsen	10
Totalt	15 740

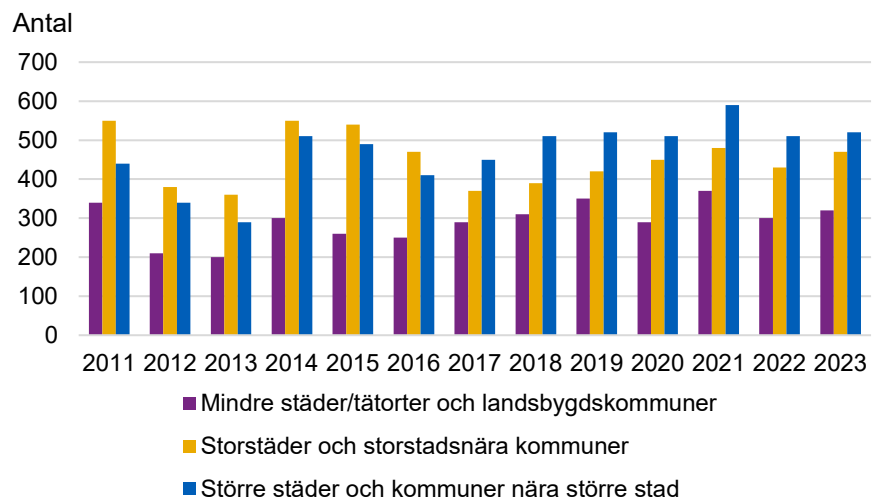
Källa: SCB.

³⁹ UKÄ (2023) *Kompletterande pedagogisk utbildning bidrar till fler ämneslärare*. Rapport 2023:21. Notera att jämförelsen sker med data från olika läsår.

⁴⁰ Ibid.

Det har skett en ökad regional spridning av nybörjarna inom VAL över tid. Figur 4 visar utvecklingen. Fram till 2017 var det vanligaste att studenterna bodde i storstäder och kommuner nära storstäder (gula staplar). Sedan dess är större städer och kommuner nära större städer den vanligaste bostadsorten. Skiftet från storstäder till större städer och kommuner nära större städer motsvaras inte av ett skifte till lärosäten utanför storstäderna. Storstadslärosätenas andel av nybörjarna minskar visserligen något mellan 2016/17 och 2019/20 men därefter ökar den igen och är på samma nivå 2011/12 som 2023/24.

Figur 4. VAL-nybörjarnas bostadsort vid studiestart, 2011/12–2023/24.

Källa: SCB med SKR:s kommungruppsindelning 2023.

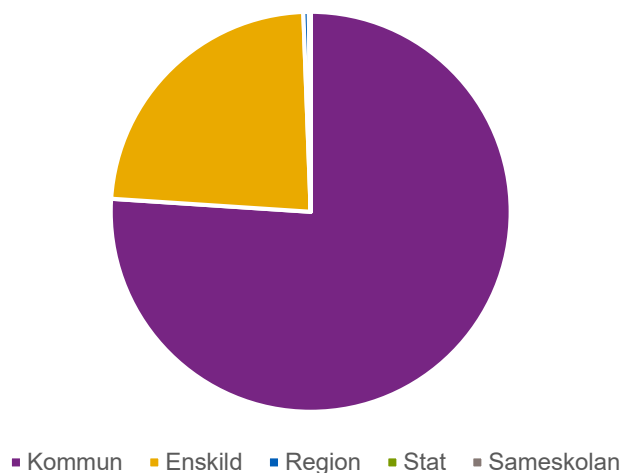
Vanligast att arbeta hos en kommunal skolhuvudman

För att vara behörig till studier inom VAL måste den sökande styrka att den har en relevant lärartjänst för sökt examen. De flesta lärartjänster registreras (se mer senare) i det så kallade lärarregistret. Förskollärartjänster ingår inte i lärarregistret.

Genom att koppla nybörjarläsåret för studierna i VAL till antingen motsvarande läsår i lärarregistret eller, om det saknas, till närliggande läsår, har vi kunnat undersöka VAL-studenternas anställning när de påbörjade studierna. Vissa studenter hade flera lärartjänster samtidigt och det för med sig att vi i vissa fall räknar individer flera gånger. Flera anställningar är vanligt till exempel bland modersmållärare och inom Komvux.

Totalt ingår 13 708 individer i populationen. Det är 2 035 färre än de 15 743 som var nybörjare på VAL (tabell 2) och beror på lärarregistret. Bortfallet påverkar sannolikt resultaten eftersom bortfallet är systematiskt (förskollärare saknas). Resultaten om VAL-studenternas anställningar ska därför användas med försiktighet.

Figur 5. Anställningar uppdelade på typ av huvudman för nybörjare läsåren 2011/12–2023/24.

Källa: SCB.

Vanligast är att VAL-studenterna arbetar hos en kommunal huvudman, 76 procent av anställningarna vid nybörjartidpunkten var en kommunal anställning och 23 procent av anställningarna var hos en enskild huvudman. Som framgår av figur 5 är det mycket ovanligt att arbeta hos en huvudman inom staten, region eller sameskolan.

Hur länge VAL-studenterna har arbetat som obehöriga lärare varierar. Vanligast är att en student har arbetat länge i skolan, mer än åtta år. Det gäller 34 procent av nybörjarna. En delförklaring till den relativt höga andelen med längre yrkeserfarenhet kan vara att det finns särskilda möjligheter att läsa inom VAL för den som har minst åtta års yrkeserfarenhet. Det kan också vara kopplat till den relativt höga medelåldern på dem som läser inom VAL. En betydligt lägre andel, 21 procent, har arbetat två år eller kortare tid i skolan. Det kan förstås mot bakgrund av att lärosätena under en lång period krävde minst två års yrkeserfarenhet för behörighet till VAL. Dessutom kan skolhuvudmän ha minimikrav på yrkeserfarenheten kopplat till sina erbjudanden om stöd till anställda som läser inom VAL.

Tabell 3. Antal nybörjare läsåren 2011/12–2023/24 och andelen i procent som arbetat ett visst antal år som lärare.

Antal år som lärare	Antal nybörjare	Andel (%)
2 år eller mindre	2 850	21
2 år till 4 år	3 580	26
5 år till 7 år	2 660	19
8 år eller mer	4 610	34
Totalt	13 710	100

Källa: SCB.

I genomsnitt har VAL-studenterna arbetat ca 6,5 år i skolan när de söker in till VAL. Detta har dock varierat över tid. Under de första åren efter 2011 hade VAL-studenterna i genomsnitt arbetat mer än åtta år som lärare. Det senaste läsåret, 2023/24, hade nybörjarna på VAL istället arbetat ca 5,5 år i genomsnitt. Detta är en naturlig följd av att det som regel inte längre var möjligt att anställa obehöriga lärare med tillsvidareanställning efter 2011. Anställda innan 2011 hade följaktligen större möjligheter till långvariga tillsvidareanställningar.

Examinerade inom VAL

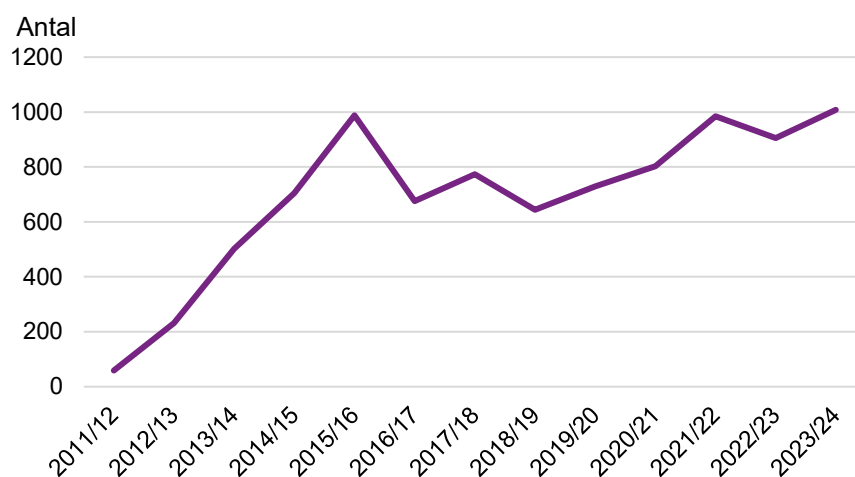
Från register är det också möjligt att studera de examina som VAL-studenterna tar. Statistiken innehåller information om vilka examina som tagits, var de har tagits och för vissa examina också inom vissa ämnen. Med hjälp av registeruppgifter om högskolan i stort har det också varit möjligt att jämföra examinerade inom VAL med examinerade lärare i högskolan i stort.

Antalet examinerade ökar

Totalt har 8 999 personer examinerats från VAL sedan starten 2011/12. Könsfördelningen bland de examinerade liknar den för VAL-nybörjarna (ca 65 procent kvinnor och ca 35 procent män över tid).

Antalet examinerade per examenslåsår inom VAL ökar över tid med en tydligt ökande trend sedan 2018/19 och med högsta noteringen 2023/24. Eftersom VAL infördes 2011 är det ett färre antal som hunnit ta examen de första examenslåsåren för att sedan öka i takt med att studenterna hunnit ta fler poäng och sedan examen.

Figur 6. Antal examinerade inom VAL per examenslåsår 2011/12–2023/24.

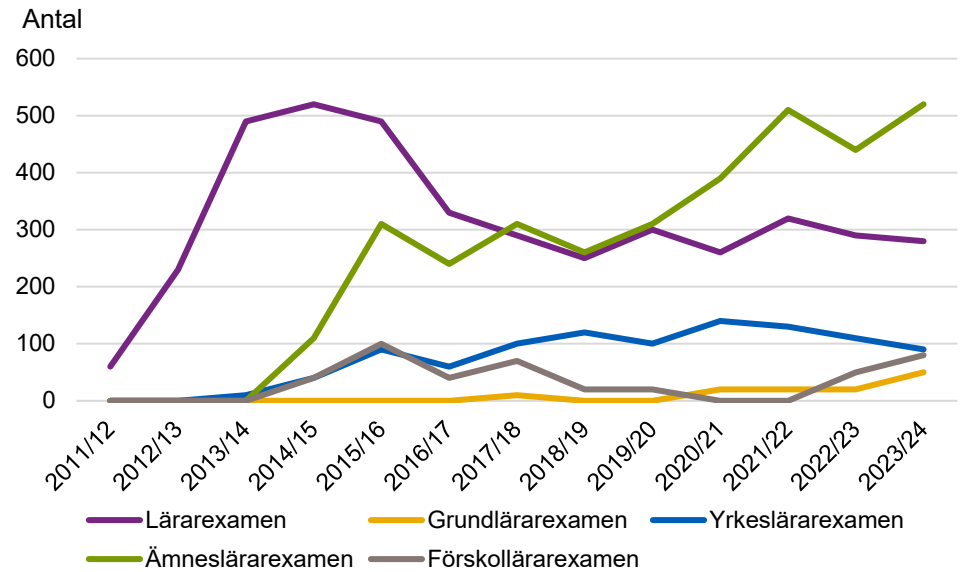

Källa: SCB.

Antalet examinerade inom VAL har inte bara ökat över tid, även fördelningen mellan examina har förändrats. I figur 7 redovisar vi antalet

examinerade per examen. De första examenslåsår domineras av äldre lärarexamina, vilket är naturligt eftersom få tagit poäng inom den då nya lärarutbildningen och därmed skulle kunna studera till en examen inom 120 högskolepoäng. Följaktligen var den kortaste, mest effektiva, studievägen till en examen, en äldre lärarexamen för de första kohorterna inom VAL.

Figur 7. Antal examinerade per examen inom VAL per examenslåsår 2011/12–2023/24 för nybörjare 2011/12–2023/24.

Källa: SCB.

Under senare examenslåsår har det blivit vanligare med de nyare examina och särskilt ämneslärarexamen som i mångt och mycket tycks ha ersatt äldre lärarexamina. I takt med att den nyare ämneslärarexamen blev vanligare inom VAL minskade också antalet som tar en äldre lärarexamen med inriktning mot grundskolans senare del och gymnasieskolan. Från 375 examinerade 2013/14 när de var som flest till 65 examinerade examenslåsåret 2023/24. Den äldre lärarexamen är dock fortsatt en mycket betydande del av de examinerade inom VAL totalt sett. Detta gäller i synnerhet andra inriktningar än de som idag motsvaras av ämneslärarexamen. I figur 7 syns också en nedgång av antalet examinerade förskollärare 2018/19–2020/21. En förklaring till detta är sannolikt att datumkraven som fanns i förordningen 2013–2020 gjorde att allt färre i målgruppen var behöriga att söka VAL.

I tabell 4 redovisar vi antalet examinerade per lärosäte. Ungefär samma mönster som finns i nybörjaruppgifterna återfinns bland antalet examinerade. Stockholms universitet har examinerat ca en tredjedel av de examinerade.

Tabell 4. Antal examinerade per lärosäte för nybörjare på en VAL-utbildning läsåren 2011/12–2023/24. En student kan ta examen vid flera lärosäten och redovisas då flera gånger. Totalsumman avser totalt antal examinerade och överensstämmer inte med summan av de enskilda raderna.

Lärosäte	Antal examinerade
Göteborgs universitet	810
Stockholms universitet	3 020
Umeå universitet	840
Linköpings universitet	930
Karlstads universitet	910
Malmö universitet	1 090
Högskolan Dalarna	820
Stiftelsen Högskolan i Jönköping	510
Övriga	90
Totalt	9 000

Källa: SCB.

VAL är störst där det finns flest obehöriga lärare

Antalet examinerade inom VAL kan jämföras med samtliga examinerade i Sverige på motsvarande examen (oavsett väg till examen). Jämförelsen ger en uppfattning om VAL-satsningens omfattning i förhållande till lärarutbildning i stort. Jämförelsen kan förstås mot bakgrund av att de som utbildas inom VAL redan arbetar i skolan och förskolan och därför redan bidrar till försörjningen av lärare. Snarare utgör VAL ett sätt att minska andelen obehöriga lärare i skolan, något som följs upp av Skolverket och som vi återger i kapitlet *Läraryrsörjningen på kort och lång sikt*.

I jämförelsen har vi använt nybörjarpopulationen för läsåren 2011/12–2023/24 och deras examina och jämfört dessa, per examensläsår, med samtliga examinerade lärare samma examensläsår. För att jämförelsen ska vara rättvisande behöver både den reguljära lärarutbildningen och VAL ha nått en stabil nivå av nybörjare och examinerade. De infördes båda två 2011 och hade därför mycket få examinerade de första examensläsåren. I jämförelsen fokuserar vi därför på periodens sista examensläsår.

Jämförelsen visar att VAL utgör en relativt stor del av examinerade ämneslärare och yrkeslärare, ca 16 procent av samtliga examinerade i respektive grupp 2023/24. Ämneslärarna som utbildas inom VAL består till största del av ämneslärare med inriktning årskurs 7–9 som arbetar i grundskolan. I grundskolan och bland yrkeslärarna är andelen behöriga i skolan också något lägre, 72 procent i grundskolan och 53 procent för yrkeslärarna. Vilket kan jämföras med förskoleklass och gymnasieskolan där andelen är över 80 procent (se kapitlet *Läraryrsörjningen på kort och lång sikt*). Av naturliga skäl är alltså VAL:s relativa storlek som

störst inom de examina där det också finns flest obehöriga lärare inom skolan.

Jämförelsen visar också att VAL bidrar med en stor andel av de examinerade med en äldre lärarexamen. De äldre lärarexamina var vanliga examenslåsåren närmast efter 2011 eftersom många studenter på äldre lärarprogram fortfarande studerade inom dessa program och fortsatte att ta examen långt efter 2011. Under de närmaste examenslåsåren efter 2011 utgjorde därför VAL en relativt liten andel av de examinerade med en äldre lärarexamen. Över tid har dock de examinerade från äldre lärarprogram blivit färre och omvänt utgör därför VAL en ökande andel av de examinerade med en äldre lärarexamen.

VAL utgör en mindre andel av de examinerade när det gäller grundlärare och förskollärare. Deras andel av de examinerade är 1–3 procent av samtliga examinerade 2023/24.

Undervisningsämne i examen

De som tar en ämnesexamen, eller vissa äldre lärarexamina, har en examen med ett eller flera undervisningsämnen. I tabell 5 har vi sammanfattat antalet examina som innehåller respektive undervisningsämne för de 25 vanligaste ämnena inom VAL. Tabellen visar att vissa ämnen som är relativt små i skolan ändå är relativt vanliga inom VAL. Hit räknas exempelvis slöjdämnen och estetiska ämnen.⁴¹

---

⁴¹ För jämförelse med lärarutbildningen i stort, se publicerad statistik från SCB. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/utbildning-samt-forskning-inom-hogskolan/hogskolevasende/studenter-och-examina-i-hogskoleutbildning-pa-grundniva-och-avancerad-niva/>

Tabell 5. Antal examina per undervisningsämne i examen för nybörjare på VAL läsåren 2011/12–2023/24. Tabellen redovisar de 25 vanligaste examensämnena i årskurs 7–9 och gymnasieskolan i storleksordning.⁴² Eftersom en examen kan innehålla flera ämnen kan en skild examen räknas flera gånger.

Ämne	Antal examina årskurs 7–9	Antal examina gymnasieskolan
Engelska	550	200
Svenska	470	230
Matematik	380	200
Musik	340	180
Spanska	310	70
Idrott och hälsa	300	70
Historia	230	120
Svenska som andraspråk	280	60
Textilslöjd	320	10
Trä- och metallslöjd	270	-
Bild/Bildpedagogik	200	40
Samhällskunskap	150	80
Biologi	130	90
Religionskunskap	150	70
Teknik	140	80
Annat ämne	130	50
Tyska	130	50
Kemi	100	70
Fysik	80	80
Franska	120	40
Hem- och konsumentkunskap	150	-
Företagsekonomi	-	130
Dans	-	100
Modersmål	100	-
Naturorienterande ämnen	90	-

Källa: SCB.

I tabellen förekommer ämnen som bara finns i grundskolan även i kolumnen för gymnasieskolan. Det beror på att tabellen innehåller individer som tagit en äldre lärarexamen med inriktning på grundskolans senare del och gymnasieskolan. Dessa sorteras till gymnasieskolan i tabellen men kan ha ämnen som bara finns i grundskolan.

⁴² Inkluderade lärarutbildningar är: ämneslärarexamen, gymnasieskolan; ämneslärarexamen, årskurs 7–9; lärarexamen, gymnasieskolan; lärarexamen, grundskolans senare år/gymnasieskolan och lärarexamen, grundskolans senare år. I redovisningen för gymnasieskolan ingår lärarexamen, grundskolans senare år/gymnasieskolan.

Studenternas prestationer och genomströmning

Vi har hittills redovisat statistik om VAL-studenterna i olika faser av deras studier. I det här avsnittet fokuserar vi istället på själva studierna som VAL-studenterna genomfört. VAL-studierna mot en viss examen har inte en fast omfattning på det sätt som program inom högskolan har. Istället bestäms omfattningen av en students tidigare utbildning och av studentens individuella studieplan. Vi inleder avsnittet med en redovisning av omfattningen på VAL-studierna – både mätt som poängomfattning och som tiden från studiestart till examen. Därefter följer en analys av studenternas genomströmning.

Medelomfattningen inom VAL ökar över tid

Eftersom VAL-studenternas omfattning bestäms i den individuella studieplanen går det (som nämnts tidigare) inte att hitta i något register vilken omfattning som en students behörighetsgivande utbildning ska ha. Det är dock möjligt att hämta uppgifter om VAL-studenternas avklarade poäng. I underlaget till statistiken om omfattning på studierna ingår enbart nybörjare läsåren 2011/12–2019/20 eftersom senare läsårs nybörjare i hög utsträckning fortfarande studerar inom VAL (något vi kan konstatera från analysen av genomströmning som kommer senare).⁴³

Sammantaget har VAL-studenterna i genomsnitt tagit 41 poäng. Detta har ökat över tid – studenterna som påbörjade sina VAL-studier 2011/12 tog enbart 36 poäng i genomsnitt, medan nybörjarna 2019/20 tog 46 poäng i genomsnitt (som rapporteras senare varierar omfattningen kraftigt beroende på om och vilken examen studenten tagit). Det finns skillnader mellan könen i omfattningen på studierna. Kvinnor tar bara något fler poäng än männen 2011/12 men skillnaderna ökar över tid.

Omfattningen på studierna påverkas av naturliga skäl av huruvida studenten avslutar sina VAL-studier och tar examen eller hoppar av studierna. Med hjälp av examensuppgifter är det möjligt att följa omfattningen på studierna för båda dessa grupper. I gruppen som inte tog examen är medelomfattningen 18 högskolepoäng och ökar över tid. Bland de examinerade var medelomfattningen 51 högskolepoäng och ökar också över tid. I båda dessa grupper hade kvinnorna tagit något fler poäng än männen.

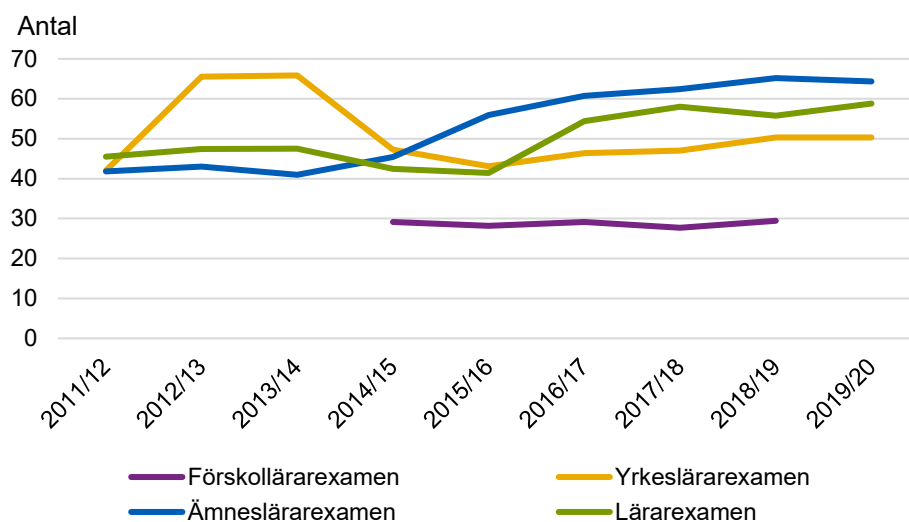
I figur 8 redovisar vi medelomfattning (där omfattning mäts som avklarade poäng) per nybörjarläsåret och per examen. Enbart examinerade nybörjare ingår i populationen. Under perioden har det varit så få som

---

⁴³ Dessa studenter skulle då ha en lägre omfattning på sina studier, men kommer att ha en högre omfattning i framtiden när de tagit examen eller hoppat av. Att enbart studera examinerade under denna senare period är inte heller möjligt eftersom examinerade under den perioden är en selektiv grupp. Den består av studenter som tagit examen på relativt kortare tid och som därför kan antas behövt ta färre poäng.

tagit en grundskollärarexamen att det inte varit möjligt att särredovisa den gruppen per läsår. Även nybörjarna under de första läsåren som senare tog en förskollärarexamen var mycket få. Inte heller de ingår i populationen.

Figur 8. Medelomfattning i antal poäng per examen och nybörjarläsår för examinerade nybörjare inom VAL läsåren 2011/12–2019/20.

Källa: SCB

Av figur 8 framgår att studiernas poängomfattning ökar något över tid inom alla examina utom förskollärare. Under de nybörjarår som ingår i underlaget var det inte möjligt för förskollärare att studera mer än 30 högskolepoäng (senare öppnades VAL upp för en större omfattning för studenter som studerar mot en förskollärarexamen). Begränsningen förklarar varför studenterna som tar en förskollärarexamen har en markant lägre omfattning och under 30 högskolepoäng. De som tagit en förskollärarexamen inom VAL har oftast utnyttjat hela eller nästan hela maxomfattningen om 30 högskolepoäng.

I underlaget för de tre första läsåren är det relativt få studenter som senare kom att ta en yrkeslärarexamen. Den uppgång som är synbar för yrkeslärarexaminerade 2012/13 och 2013/14 ska därför tolkas med försiktighet.

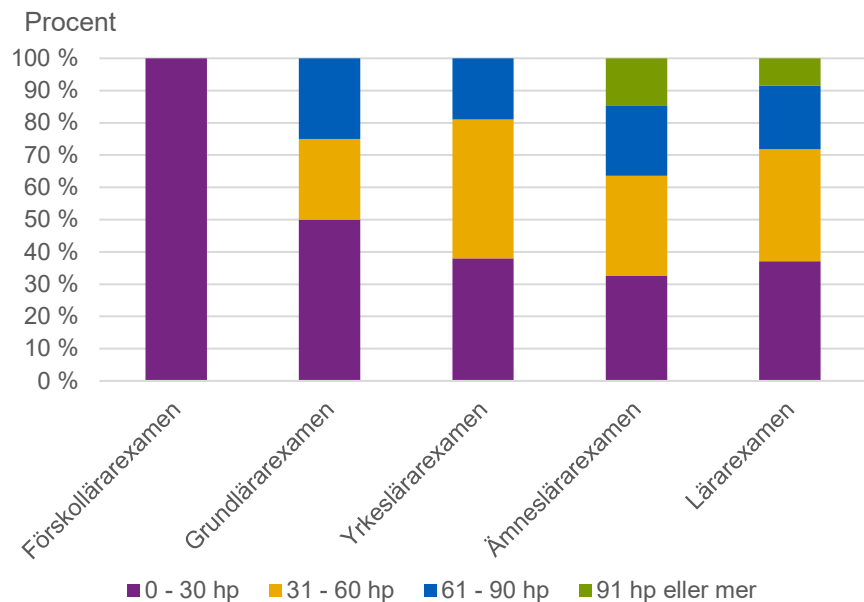
Som vi tidigare har nämnt har ämneslärarexamen kommit att ersätta äldre lärarexamina över tid inom VAL (se figur 7). De examinerade med ämneslärarexamen har en något högre medelpoängomfattning än de som examinerats med äldre lärarexamina (57 poäng under hela perioden jämfört med 49 poäng bland de examinerade med äldre lärarexamina). Den ökande omfattningen som vi kan observera totalt sett beror alltså på två faktorer. För det första att omfattningen ökar inom varje examenstyp som ingår i VAL (se figur 8). För det andra sker ett skifte som vi observerar i anslutning till figur 7 från relativt sett kortare äldre lärarexamina till den relativt sett längre ämneslärarexamen. VAL-

studenterna läser alltså i ökad utsträckning till examina som typiskt sett kräver mer omfattande kompletteringar.

Flest poäng för att ta äldre lärarexamina och ämneslärarexamen

I figur 9 redovisar vi spridningen runt medelomfattningen per examen (alla läsår sammantaget). Eftersom förskollärare kan ta maximalt 30 högskolepoäng under den studerade perioden (2011/12–2019/20) är den stapeln helt lila (30 högskolepoäng eller mindre). Av figuren framgår också att de examinerade grundlärarna och yrkeslärarna har som mest tagit 90 högskolepoäng. De större omfattningarna (över 91 högskolepoäng) återfinns enbart bland de som tar en äldre lärarexamen eller en ämneslärarexamen. Detta är i linje med att ämneslärarexamen och äldre lärarexamina är de mest omfattande utbildningarna (se figur 8).

Figur 9. Andel examinerade per examen och antal tagna poäng, nybörjare läsåren 2011/12 – 2019/20.

Källa: SCB.

Examinerade förskollärare behöver kortast tid till examen

Ett annat sätt att mäta omfattningen på VAL-studierna är tiden det tar för VAL-studenterna att ta examen. Det vill säga, tiden från studiestart till examen. Mediantiden är 113 veckors studier (ca 2 år och 2 månader). Till skillnad från medelomfattningen ökar inte mediantiden från studiestart till examen över tid utan är istället stabil. Ett undantag är nybörjarna runt läsåret 2014/15 som hade en markant kortare studietid. Generellt har alltså VAL-studierna blivit mer intensiva över tid.

Tiden från studiestart till examen varierar kraftigt – på samma sätt som medelomfattningen – beroende på vilken examen det gäller. Kortast tid tar det för förskollärarna eftersom de bara kan ta examen efter studier om 30 högskolepoäng under perioden. För övriga utbildningar har det tagit markant längre tid eftersom de studenterna inte är begränsade till 30 högskolepoäng (med undantag för studenter som erbjudits en kortare studieväg med examen inom 30 högskolepoäng⁴⁴).

Tabell 6. Mediantid inom VAL per examen för nybörjare 2011/12–2019/20.
En student kan ta flera olika examina och redovisas då flera gånger.

Examen	Mediantid (veckor)	Antal examina
Förskollärarexamen	61	280
Grundlärarexamen	115	40
Yrkeslärarexamen	113	780
Ämneslärarexamen	117	2 610
Lärarexamen	118	3 680

Källa: SCB.

Mätt som år innebär resultaten i tabell 6 att förskollärare (i median) behöver lite mer än ett år från första registrering till examensdatum. Motsvarande tid för de övriga examina är lite mer än 2 år.

Drygt 60 procent tar examen

Eftersom studenterna inom VAL inte studerar ett program med ett fastslaget antal poäng (antal poäng fastställs i individuella studieplaner) är det inte möjligt att beräkna genomströmning med de etablerade mått som UKÄ normalt använder.⁴⁵ I det följande använder vi därför ett justerat mått på examensfrekvens. Den maximala längden för studier inom VAL är fyra år. Vi har därför utgått från detta i valet av uppföljningstid, men lagt till ett läsår. Det ytterligare läsåret motiveras av att även studenter som tar examen inom fyra år behöver invänta handläggningen innan examen utfärdas och det är inte möjligt att lägga till en termin. I denna justerade examensfrekvensen avser examensfrekvensen någon lärarexamen (syns i figur 10 som lila, andra examina kan antas bero på andra studier än VAL-studierna), men även andra examina redovisas.

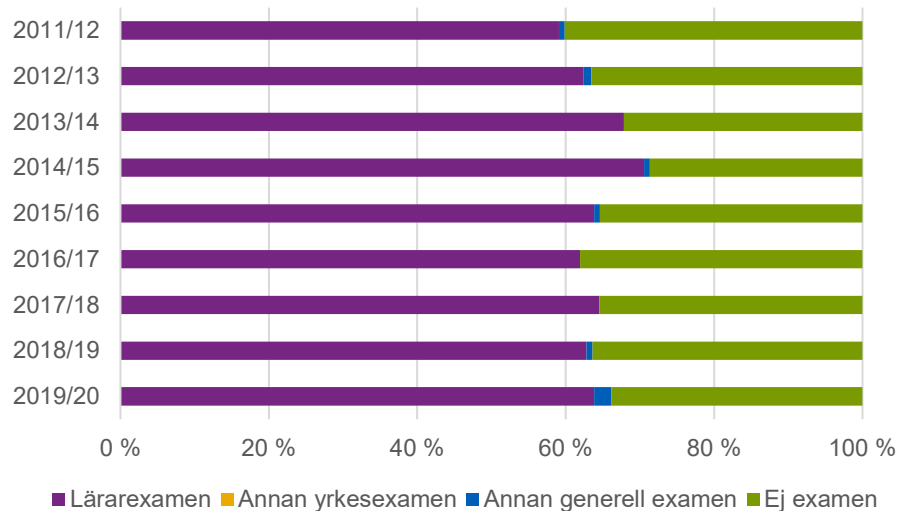
I figur 10 redovisar vi således en justerad examensfrekvens fem läsår efter nybörjarläsåret och där examen avser någon av de fem

⁴⁴ Denna kortare studieväg har funnits under den studerade perioden med olika regelverk, men inkluderar framför allt studenter med en lång yrkeserfarenhet och studenter som tar examen med estetiska ämnen som undervisningsämne i examen.

⁴⁵ Kvarvaro termin 3 kan inte beräknas eftersom det inte finns uppgift om studenten ska vara registrerad på någon kurs den tredje terminen enligt sin studieplan. Prestationsgrad kan inte beräknas eftersom studenterna ibland registreras på kurser med delkurser där studenten enligt sin studieplan enbart ska tentera vissa av delkurserna och därför aldrig var menad att prestera på de övriga poängen. Vi har inga uppgifter om vilka delkurser som i så fall var avsedda för studenten.

lärarexamina. Läsåret 2019/20 följs upp läsåret 2023/24, som är det sista läsåret vi har statistik för och därför det sista läsåret vi kan rapportera med en fullständig uppföljningsperiod. Senare läsår (2020/21–2023/24) har en skenbart lägre justerad examensfrekvens.

Figur 10. Examensfrekvens för nybörjare läsåren 2011/12–2019/20.

Källa: SCB.

Den justerade examensfrekvensen är relativt stabil över tid och 64 procent i genomsnitt för hela perioden. Ett läsår, 2014/15 sticker ut med en högre justerad examensfrekvens (70 procent) och skulle kunna bero på förordningsändringarna som genomfördes 2013. Det första observerade läsåret, 2011/12, är den justerade examensfrekvensen lite lägre vilket dock ska förstås mot bakgrund av att statistiken från det läsåret är osäker och resultatet ska därför tolkas med stor försiktighet (se metodbilaga).

En uppföljning av den justerade examensfrekvensen fördelat på kön visar att kvinnor har en högre justerad examensfrekvens än män inom VAL. Över tid är männens justerade examensfrekvens ca 55–60 procent och ca 65–70 procent för kvinnor. Detta är i linje med tidigare studier av genomströmning inom högskolan i stort, där kvinnors genomströmning är högre.⁴⁶

Vissa studenter behöver mer än 4 år till examen

Vi har i analyser prövat att förlänga uppföljningstiden. Den justerade examensfrekvensen ökar då, men bara marginellt. Personer i VAL fortsätter alltså att ta examen även efter den uppföljningstid som vi använder här. Det är i sig noterbart eftersom förordningen inte tillåter studier i längre än fyra år. Längre studietid kan dock vara möjligt om

⁴⁶ UKÄ (2025) *Studenter och examinerade vid lärarutbildningarna – 2025 års uppföljning*. Rapport 2025:3.

studenten avbryter sina studier, söker igen, antas igen och fortsätter sina studier mot examen. Det är också möjligt att vissa studenter släpar med en kurs, exempelvis examensarbetet under en längre tid innan de tar ut examen.

När vi förlänger uppföljningsperioden till sju läsår istället för fem, ökar examensfrekvensen från 64 procent till 69 procent. De skillnader mellan könen som vi rapporterar tidigare kvarstår när vi förlänger uppföljningstiden.

7. Sammanfattande analys och förslag

I föregående kapitel har vi redovisat hur lärosätena arbetar för att uppfylla regeringsuppdraget om att anordna VAL. Vi har förmedlat intervjuade studenters, examinerades och skolhuvudmäns erfarenheter och synpunkter på utbildningen och satsningen. En analys av statistik om studenter och studier inom VAL visar det konkreta utfallet av VAL. I det här kapitlet diskuterar vi det insamlade materialet, drar slutsatser och lägger fram förslag.

Uppfyller VAL sitt syfte?

Utbildningarna inom VAL ska bidra till att säkra kvaliteten i undervisningen genom att ge yrkesverksamma lärare, som påbörjat en lärarutbildning men saknar examen, en möjlighet att bli behöriga. Syftet med VAL-satsningen är att öka andelen lärare och förskollärare med en behörighetsgivande examen för legitimation som lärare eller förskollärare i skolväsendet.

VAL bidrar där bristen på behöriga lärare är störst

Statistikanalysen visar att sedan starten läsåret 2011/2012 och fram till och med läsåret 2023/24 har 9 000 personer tagit examen inom VAL. Sedan 2018/19 är ämneslärarexamen den vanligaste examen, följt av de äldre lärarexamina.

En jämförelse med samtliga examinerade lärare och förskollärare läsåret 2023/24, visar att VAL står för en relativt stor del av de examinerade yrkeslärarna och ämneslärarna, 16 procent vardera. Även de äldre lärarexamina utgör fortfarande en betydande del av examina som tas inom VAL. Bristen på behöriga yrkeslärare har länge varit mycket stor och prognosen visar ingen förändring till det bättre på längre sikt. VAL spelar därmed en viktig roll för att utbilda fler behöriga yrkeslärare.

De ämneslärare som har examinerats inom VAL har till största delen inriktningen mot årskurs 7–9. På en övergripande nivå är behovet av behöriga lärare större inom den inriktningen än bland inriktningen mot gymnasieskolan. Så även här spelar VAL en viktig roll för lärarförsörjningen.

Analysen av ämnen som ingår i examina (ämneslärare och äldre lärarexamina) med inriktning mot årskurs 7–9 visar dessutom att flera ämnen där det finns, eller Skolverkets Lärarprognos visar att det kommer

att finnas, ett stort rekryteringsbehov ingår i listan över de 25 vanligaste ämnena. Vanligast är en examen som innehåller engelska, svenska eller matematik. VAL har också utbildat relativt många lärare inom biologi, teknik, kemi och fysik. Dessutom är vissa ämnen som är relativt små i skolan relativt vanliga inom VAL, till exempel slöjd och estetiska ämnen. Slöjd är också ett av ämnena där det kommer att finnas ett stort rekryteringsbehov enligt Skolverkets prognos.

Vår analys av examinerade inkluderar inte dem som började studera inom VAL efter förordningsändringen 2020, då fler personalgrupper fick tillträde till satsningen. Det gör att vi inte kan säga något om vilken betydelse VAL kommer att få till exempel för andelen examinerade förskollärare och grundlärare, inklusive grundlärare med inriktning mot fritidshem. Med analysens metodbegränsningar utgör förskollärarna och grundlärarna som tar examen inom VAL endast 1–3 procent av samtliga examinerade 2023/24. Men, andelarna skulle kunna öka med tiden. En indikation på det är att antalet VAL-studenter som tog en förskollärary examen började öka 2021/22 och antalet som tog en grundlärary examen började öka 2022/23.

Fortsatt intresse och behov av VAL

Statistiken visar att intresset för att läsa till en examen inom VAL har ökat över tid, trots att satsningen har pågått i närmare 15 år och alla behöriga sökande har antagits. Det första läsåret som ingår i analysen av sökande till VAL är 2015/16. Då ansökte drygt 2 500 personer. Sedan 2018/19 är antalet uppe i drygt 3 000 sökande per läsår. Rekordmånga ansökningar – över 3 500 – kom in i anslutning till förordningsändringen som började tillämpas vårterminen 2021. Det märks ingen avtrappning i antalet ansökningar, så det verkar fortfarande finnas ett intresse och behov av VAL bland obehöriga lärare och förskollärare.

Skolhuvudmännen och rektorn som vi intervjuade anser att VAL kommer att behövas även i framtiden. Flera av dem ser en fortsatt roll för VAL kopplat till kompetensförsörjning, även när de demografiska förändringarna får fullt genomslag i skolan och förskolan. Vårt generella intryck från fokusgruppsintervjuerna med studenter och examinerade inom VAL är att utan VAL hade många av dem inte kunnat bli behöriga lärare och förskollärare. Avgörande för att de skulle ta upp studierna igen var att det gick att arbeta som lärare eller i förskolan parallellt med studierna, att mycket av utbildningen var på distans och att de kunde tillgodoräkna sig tidigare utbildning och sin yrkeserfarenhet.

Potential att kunna öka andelen behöriga med hjälp av VAL

Skolverkets statistik över skolans och förskolans personal för 2023/24 visar att det finns en potential för VAL att bidra ännu mer till att höja

andelen behöriga lärare i skolan än satsningen gör i dag.⁴⁷ Skälet är att andelen behöriga är jämförelsevis låg inom flera kategorier som har möjlighet att använda sig av VAL.

Lägre andel behöriga inom vissa kategorier

I vissa lärarkategorier är jämförelsevis låga andelar av lärarna behöriga, till exempel bland lärare i modersmål, lärare i fritidshem och lärare i yrkesämnen. Alla dessa tre lärarkategorier har numera möjlighet att läsa mot en examen inom VAL. Som vi nämnt tidigare, spelar VAL en viktig roll för att utbilda fler behöriga yrkeslärare, men antalet som tar en yrkeslärarexamen inom VAL har minskat de senaste läsåren. I övrigt visar den statistiska analysen att sedan 2011 har sammanlagt 100 ämneslärarexamina med modersmål som ämne uppnåtts inom VAL, medan antalet grundlärarexamina med inriktning mot fritidshem hittills är få.

Det finns också en tydlig könsskillnad i vilka som har, eller inte har, en pedagogisk högskoleexamen bland personalen i skolan. Bland männen hade 56 procent en pedagogisk högskoleexamen och bland kvinnorna 71 procent läsåret 2023/24.⁴⁸ Bland dem som studerar inom VAL är andelen män lägre än andelen kvinnor – ungefär 35 procent är män och 65 procent är kvinnor av dem som har påbörjat studier inom VAL. Fördelningen är samma bland dem som har tagit en examen. Av de sökande är andelen män något högre, knappt 40 procent.

Skolverkets statistik (2023/24) visar också att andelen behöriga lärare var lägre hos enskilda skolhuvudmän jämfört med hos kommunala skolhuvudmän. I grundskolan handlade det om 72 procent behöriga lärare i kommunala skolor och 65 procent i fristående skolor. I gymnasieskolan var skillnaden större, 87 procent behöriga lärare i kommunala gymnasieskolor jämfört med 77 procent i fristående. Samma mönster finns i förskolan och i fritidshem. Inom VAL är det vanligast att nybörjarna arbetar hos en kommunal skolhuvudman. Det gjorde 76 procent av alla nybörjare, medan 23 procent var anställda hos en enskild skolhuvudman. Även i fråga om hur skolhuvudmännen arbetar med sin kompetensförsörjning kan det därför finnas potential för VAL att spela en större roll för att öka andelen behöriga lärare i skolan.

Initiativ som kan öka intresset för att höja andelen behöriga

Det finns förmodligen flera olika skäl till varför VAL inte används mer för att öka andelen behöriga inom kategorier där andelen är relativt låg. Kanske är VAL inte tillräckligt känt bland målgrupperna? Kanske matchar inte VAL-upplägget och behörighetskraven behovet? Kanske är de ekonomiska incitamenten inte tillräckligt stora för att skolhuvudmän

⁴⁷ I avsnittet används ”skolan” med samma innebörd som skolväsendet, det vill säga skolformer från förskola till komvux.

⁴⁸ Skolverkets statistik över personal i skolan, Tabell 1A.

och rektorer ska uppmuntra anställda som är obehöriga att bli behöriga genom VAL? Kanske överstiger inte fördelarna med att uppnå behörighet nackdelarna med att arbeta ”som vanligt” parallellt med att vara deltidsstudent under några år?

Frågan är vad som skulle behöva förändras eller göras för att stödja en utveckling där fler obehöriga och fler skolhuvudmän med en högre andel obehöriga lärare drar nytta av VAL? Ett första steg skulle kunna vara att VAL-lärosätena utökar sina kontakter med skolhuvudmän. Även om mycket av utbildningen inom VAL är distansutbildning och inte kräver fysisk närvaro på lärosätet, skulle det kunna vara konstruktivt att anlägga ett regionalt kompetensförsörjningsperspektiv, det vill säga utgå från behoven som finns i regionen. Skolverkets statistik över andelen obehöriga lärare och förskollärare i län och kommuner skulle kunna ligga till grund för riktad information och dialog om hur lärosätet kan bidra till kompetensförsörjningen. I våra intervjuer med skolhuvudmän, studenter och examinerade inom VAL var det tydligt att det finns skolhuvudmän och rektorer som kan bidra med goda exempel på hur man kan arbeta strategiskt med lärarförsörjning. Här skulle även organisationer som samlar kommunala och enskilda skolhuvudmän kunna spela en viktig roll genom att till exempel i ökad grad erbjuda fora för dialog och erfarenhetsutbyte om hur huvudmän kan motivera och stötta obehöriga lärare och förskollärare att bli behöriga.

Förmodligen skulle det vara till hjälp om ansvariga politiker oftare poängterar vikten av att lärare och förskollärare som arbetar i skolan och förskolan är behöriga, och uppmuntrar till vidareutbildning för obehöriga. Det finns goda skäl för det med tanke på skollagens krav på behörighet och legitimation, antalet obehöriga i skolan och att ansemliga budgetmedel varje år läggs på olika särskilda satsningar för att lärare och förskollärare ska bli behöriga, eller utöka sin behörighet.

VAL bidrar till att höja kvaliteten i utbildningen

Med synsättet att behöriga lärare och förskollärare bidrar positivt till kvaliteten i utbildningen, kan man konstatera att VAL spelar en roll för att säkra kvaliteten i undervisningen i skolan och förskolan. Varje obehörig lärare och förskollärare som tar examen inom VAL och sedan tar ut en legitimation bidrar till kvaliteten i undervisningen.

Den statistiska analysen visar dessutom att VAL bidrar mer inom examina och ämnen där bristen på behöriga lärare är störst. Att VAL, genom förordningsändringen 2020, är tillgänglig för fler personalgrupper i skolan och för obehöriga som arbetar i förskolan, ger också förbättrade förutsättning för kvalitet i skolan och förskolan.

I fokusgruppsintervjuerna sa några personer att de gör samma sak som innan de tog en examen inom VAL, medan flera sa att de har fått nya verktyg och blivit bättre lärare genom studierna. Några berättade att de

redan under studietiden började använda de nyvunna kunskaperna i sitt arbete som lärare eller forskollärare. Det är ytterligare ett perspektiv på hur VAL bidrar till kvaliteten i undervisningen.

Har lärosätena uppfyllt uppdraget om att anordna utbildning inom VAL?

Lärosätena ska inte bara erbjuda utbildning till obehöriga lärare och forskollärare enligt VAL-förordningen. I uppdraget ingår också att medverka till att personer med tidigare påbörjad lärar- och forskolläraryt utbildning får en likvärdig behandling när deras tidigare meriter bedöms och de får sin individuella studieplan. Lärosätena ska också informera andra lärosäten med lärarutbildning om sina erfarenheter av VAL.

Lärosätena har utvecklat sitt arbete med likvärdig behandling

De flesta av lärosätena uppger att de har utvecklat lokala rutiner, systematiserat handläggningen av ansökningar och tagit fram stöd- och styrdokument för att kunna göra likvärdiga bedömningar av personers meriter. Lärosätena har också, inom VAL:s ledningsgrupp, utarbetat vissa gemensamma riktlinjer och principer för bedömning som används lokalt. Det finns också samarbeten på nationell nivå mellan handläggare inom olika områden där de bland annat har utvecklat gemensamma principer för handlägningsarbetet och bedömningsunderlag. Några lärosäten uppger att VAL-databasen är ett stöd för likvärdig behandling när en person söker flera gånger och till olika lärosäten. Enstaka lärosäten rapporterar också att de kvalitetssäkrar de individuella studieplanerna för att säkerställa en likvärdig behandling av personers meriter. Några använder digitala verktyg när de tar fram de individuella studieplanerna, vilket också kan bidra till en likvärdig behandling.

Ett fåtal personer sa i fokusintervjuerna att de hade erfarenhet av att lärosäten hade gjort olika bedömningar av huruvida kurser kunde tillgodoräknas eller inte, eller att de kände till personer som fått tillgodoräkna sig mer än de själva på liknande underlag. Det är svårt att veta vad som har hänt, men de här studenterna och examinerade har en känsla av att bedömningen inte har varit likvärdig.

Som tidigare nämnts har antalet sökande till VAL ökat över tid. Analysen av hur många ansökningar respektive lärosäte prövar och andelen som antagits varierar relativt mycket mellan lärosätena. Sex av åtta lärosäten antar hälften, eller mer än hälften, av dem som ansöker. Två lärosäten antar färre än hälften, närmare bestämt antar Göteborgs universitet 37 procent och Malmö universitet 42 procent. Från dataanalysen och svaren från lärosätena kan vi inte identifiera vad det är som ligger bakom skillnaderna i antalet prövade ansökningar och

andelen som antas. Det skulle kunna ha något att göra med ansökningarna och de examina som erbjuds, eller att lärosätena inom ansvaret att fatta självständiga beslut om antagning gör olika bedömningar.

Lärosätena informerar i liten utsträckning andra om sina erfarenheter av VAL

Lärosätena redovisar framför allt tre typer av aktiviteter som kan innebära att de informerar övriga lärosäten med lärarutbildning om sina erfarenheter av VAL: träffar inom olika nationella nätverk för lärarutbildare, kontakter via så kallade noder av lärosäten och arrangemang som VAL-lärosätena anordnar dit andra lärosäten bjuds in. De har också en rapportserie där erfarenheter av validering sprids.

Intrycket är att lärosätenas arbete med uppdragets del som handlar om att sprida erfarenheter av VAL är begränsat. Däremot arbetar de mycket och via olika kanaler för att sprida information om VAL generellt och till olika målgrupper.

Drygt 60 procent tar examen – är det tillräckligt?

Allt fler studenter tar en examen inom VAL, men *andelen* av nybörjarna som når ända fram till en examen har inte ökat. I genomsnitt 64 procent har tagit en examen efter fem års studier inom VAL – är det tillräckligt med tanke på att de som läser inom VAL redan har valt skolan som sin arbetsplats?

De som studerar inom VAL är obehöriga som arbetar i skolan och förskolan och därmed saknar anställningstrygghet. En examen skulle, utöver anställningstrygghet, ge dem fler möjligheter att utvecklas i yrket, öppna karriärvägar och förmodligen innebära högre lön. Värdet av en behörighetsgivande examen är alltså högt för individen. Ungefär en tredjedel av nybörjarna på VAL har arbetat som lärare i åtta år eller längre, vilket förmodligen innebär att de kommer att fortsätta att arbeta som lärare även utan en examen. Skolorna de arbetar på kommer att fortsätta att ha lärare som inte har fulla befogenheter att utöva läraryrket. Med de här negativa konsekvenserna för både individen, huvudmannen, rektor och eleverna, varför är det inte fler av VAL-studenterna som når ända fram till en examen?

Studieförutsättningarna – en utmaning för VAL-studenterna

Del av utmaningen kanske ligger i det som karaktäriserar VAL-studenterna. Det är personer som arbetar nästan som vanligt i skolan eller förskolan medan de samtidigt studerar på deltid under flera terminer. Många har tidigare avbrutit högskolestudier mot en examen inom den reguljära lärarutbildningen. Medelåldern bland VAL-studenterna är 41–42 år, det vill säga de är ”mitt i livet”. Bland dem som

deltog i fokusgruppsintervjuerna berättade en del om konkret stöd och uppmuntran från rektor och skolhuvudman. Andra upplevde att de inte hade något stöd från rektor. I förordningen står det att utbildningen ska ges på minst kvartsfart, men flera av intervjupersonerna beskrev att de läst kurser på helfart samtidigt som de arbetat och några hade läst två kurser parallellt i enlighet med studieplanen. Det hände också att scheman och föreläsningstider ändrades sent, vilket ledde till problem med vikarier. Att hålla ut och fortsätta sina studier inom VAL termin efter termin under sådana förutsättningarna är tufft för många. Alla orkar inte in i mål.

Knappt 36 procent av dem som påbörjar studier inom VAL tar inte en examen, även om den maximala studietiden sträcks ut till 5 år. I genomsnitt läste de som inte tog en examen 18 högskolepoäng, vilket motsvarar drygt en termins studier på halvfart. Det dröjde alltså inte så länge innan de hoppade av. Ett par skolhuvudmän framhöll betydelsen av uppmuntran, pepp och handfast stöd för att studenterna ska stanna kvar i utbildningen. Deras organisationer erbjuder det, men de vill också att lärosätena ska göra mer för att stötta och uppmuntra studenterna. Att 36 procent av dem som påbörjar VAL-studierna hoppar av och fortsätter att jobba som obehörig lärare eller förskollärare – trots alla fördelar som en examen och behörighet innebär – kan knappast anses effektivt utifrån ett samhällsperspektiv. Med bättre studievillkor skulle förmodligen både fler obehöriga vilja satsa på att utbilda sig inom VAL och fler slutföra utbildningen och bli behöriga för sitt arbete i skolan eller förskolan.

För dem som har studerat en längre tid inom VAL, och av olika skäl behöver en paus, finns inget annat alternativ än att hoppa av – förordningen tillåter inte studieuppehåll. När, eller om, de är redo att fortsätta ansöker de på nytt. Lärosätet prövar ansökan. Att kunna tillåta ett begränsat studieuppehåll skulle antagligen vara arbetsbesparande för lärosätena och fler VAL-studenter skulle förmodligen kunna ta examen, även om det innebär en längre tid inom VAL.

Regleringen av VAL – styrkorna

VAL-förordningen sätter ramarna för examina som kan utfärdas inom VAL och utbildningen som VAL-lärosätena anordnar. Andra förordningar och lagar kompletterar VAL-förordningen och tillsammans skapar de en helhet i regleringen av VAL.

Sådant inom VAL som får stort stöd

Baserat på lärosätenas svar på våra frågor och intervjuerna med studenter, examinerade och huvudmän, har vi identifierat några delar som rör regleringen av VAL där det råder relativt stor enighet.

Följande punkter ses som styrkor med VAL:

- att studenten ska fortsätta att arbeta som (obehörig) lärare eller förskollärare medan den studerar mot en behörighetsgivande examen
- att studentens tidigare utbildning och yrkeserfarenhet ska tas tillvara och påverka innehållet och längden på utbildningen
- att studenten kan validera tidigare utbildning och yrkesverksamhet och får tillgodoräkna sig sin kompetens så att utbildningen blir ännu kortare
- att det finns en väg att bli behörig till VAL som grundas på lång yrkeserfarenhet
- att lång yrkeserfarenhet kan ge den som saknar högskolebehörighet en möjlighet att läsa mot en examen inom VAL (förskollärarexamen)
- att varje student får en individuell studieplan och att den är baserad på tidigare utbildning och yrkeserfarenhet
- att VAL kan utfärda examina med andra ämnen och ämneskombinationer än vad som tillåts inom de reguljära lärarutbildningarna.

Studenterna, de examinerade och skolhuvudmännen var också relativt eniga om

- att det är problematiskt för de fortsatta studierna när en student förlorar sin anställning under tiden den utbildar sig inom VAL
- att studievillkoren är en utmaning.

Särskilda medel till VAL

Lärosätena beskriver bedömningen av sökandes tidigare utbildning och yrkeserfarenhet som både tids- och kompetenskrävande. Även kravet på individuella studieplaner, vilket är en av VAL:s styrkor, kräver resurser. Vi bedömer att det även fortsättningsvis behövs särskilda medel för att lärosätena ska kunna göra de bedömningar av sökandes tidigare utbildning och yrkeserfarenhet som uppdraget och förordningen stipulerar och i övrigt utföra regeringsuppdraget om att anordna VAL.

UKÄ:s förslag – om VAL får en fortsättning

Baserat på det som har framkommit i arbetet med utvärderingen och på att det finns en möjlighet att VAL får en fortsättning, lägger vi fram några förslag som kan bidra till att nyttan av satsningen ökar.

Förslag för att öka andelen behöriga lärare och förskollärare i skolan och förskolan

UKÄ föreslår att

- satsningen på behörighetsgivande vidareutbildning av obehöriga lärare och förskollärare i skolan och förskolan fortsätter efter 2031
- studievillkoren och stödet förbättras för studenter som utbildar sig inom satsningen, så att en högre andel tar en examen
- satsningen fortsätter att finansieras med särskilda medel
- regeringen överväger att införa ett statsbidrag som ger ersättning för lön och vikarier för dem som läser den behörighetsgivande vidareutbildningen, och att statsbidraget kan sökas av både kommunala och enskilda skolhuvudmän
- regeringen överväger att införa en möjlighet för huvudmän att anställa obehöriga lärare och förskollärare under tiden de läser den behörighetsgivande vidareutbildningen
- lärosätena ska kunna göra avsteg från principen om den kortaste, mest effektiva, vägen till en examen när studenten vill ha mer än ett ämne i sin examen och därmed en mer användbar behörighet
- en student tillåts ta studieuppehåll under en begränsad tid och därefter fortsätta utbildningen utan att ansöka på nytt
- lärosätena gör aktiva insatser för att nå ut med information om utbildningen till skolhuvudmän och potentiella studenter inom områden där behovet av behöriga lärare och förskollärare är stort
- organisationer som samlar kommunala eller enskilda skolhuvudmän i ökad grad erbjuder fora för dialog och erfarenhetsutbyte om hur huvudmän kan stötta obehöriga lärare som läser den behörighetsgivande vidareutbildningen.

Förslag för att utveckla arbetssätt och innehåll i utbildningen

UKÄ föreslår att

- lärosätena utvecklar systematiska sätt att få återkoppling från studenter, examinerade och skolhuvudmän om till exempel vägledning och studieplanering, formerna för utbildningen och utbildningens innehåll
- lärosätena följer upp de studenter som hoppar av utbildningen, i syfte att utveckla kunskap som kan minska avhoppet

- lärosätena utvecklar samarbetet mellan andra särskilda lärarutbildningsåtgärder när det är möjligt, utan att åsidosätta de olika studentgruppernas särskilda behov. Det här blir särskilt relevant om undervisningsgrupperna är små eller om det finns vinster med att samla studenter som läser mot samma examen i undervisningsgrupper.

Övriga förslag

UKÄ föreslår att

- lärosätena försöker dra nytta av erfarenheterna som samlas inom den behörighetsgivande vidareutbildningen för att utveckla den reguljära lärarutbildningen
- samtliga särskilda åtgärder på behörighetsgivande lärarutbildning följs upp och utvärderas samlat vid en tidpunkt då det är möjligt att även följa studenterna etablering i yrket efter examen.

Avslutande ord

Av allt att döma kommer behovet av behörighetsgivande utbildning att fortsätta vara stort under överskådlig tid. Den här rapporten ger argument för att VAL får en fortsättning efter 2031, möjligen med en något högre ambitionsnivå. Kanske är det också dags att tänka nytt kring förutsättningarna och studievillkoren för dem som utbildar sig inom VAL, om målet är att andelen behöriga lärare och förskollärare i skolan och förskolan ska öka? Det kanske också behövs nya slags insatser för att öka intresset för VAL i grupper där andelen behöriga är jämförelsevis låg, som till exempel bland männen som arbetar i skolan och bland enskilda skolhuvudmän?

Referenser

Furberg, Kierstin & Johansson, Nils (2025) *Validering i förskolläraryt utbildning. En uppföljning av studenters erfarenheter och resultat*. VAL:s rapportserie 2025:1.

Högskoleverket (2007) *Utvärdering av särskild lärarutbildning (SÅL II) – studenternas och kommunernas bedömning*. Högskoleverkets rapportserie 2007:49 R.

Proposition 2023/24:1. *Budgetpropositionen, utgiftsområde 16*.

Regeringskansliet (2011) *Uppdrag att anordna högskoleutbildning för vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen*.
Dnr U2011/3713/UH.

Regeringskansliets webbplats *Omställningsstudiestöd*, uppdaterad 2022-11-30. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/trygghet-och-omstallning/ett-nytt-offentligt-studiestod--omstallningsstudiestod/>
Hämtad 2025-04-02.

SCB (2023) *Lärare utanför yrket 2022/23*. Temarapport 2023:6.

SFS 2010:800. *Skollagen*.

SFS 2011:326. *Förordning om behörighet och legitimation för lärare och förskollärare*.

SFS 2011:689. *Förordning om vissa behörighetsgivande examina för legitimation som lärare och förskollärare och om högskoleutbildningar för vidareutbildning av lärare och pedagogisk personal inom förskolan som leder till lärar- eller förskolläraryt examen*.

Skolverket (2023) *Redovisning av uppdrag om utökad undervisningstid i grundskolan och motsvarande skolformer*. Dnr: 2023:260.

Skolverket (2024) *Elever och personal i fritidshem*. Dnr. 2024:968.

Skolverket (2024) *Barn och personal i förskola*. Dnr 2024:867.

Skolverket (2024) *Pedagogisk personal i skola och vuxenutbildning*.
Dnr 2024:970.

Skolverket (2024) *Redovisning av kompletterande uppdrag om utökad undervisningstid*. Dnr 2024:807.

Skolverket (2025) *Läraryt prognos 2024*. Rapport 2025:2.

Skolverkets statistik över personal i skolan, Tabell 1A.

Skolverkets statistik över personal i förskolan, Tabell 2A.

SOU 2024:81. *Ämneskunskaper och lärarskicklighet – en reformerad lärarutbildning*. Utbildningsdepartementet.

UKÄ (2018) *VAL II – delrapportering av ett regeringsuppdrag – med fokus på kompetensförsörjning och resultaten hittills*. Rapport 2018:8.

UKÄ (2023) *Kompletterande pedagogisk utbildning bidrar till fler ämneslärare*. Rapport 2023:21.

UKÄ (2023) *Lärarytelse: Studenter och examinerade 2011/12–2021/22*. Dnr 51-00140-23.

UKÄ (2024) *Studier med omställningsstudiestöd vid yrkeshögskolan och högskolan. Hösten 2023*. Dnr 51-00578-24.

UKÄ (2025) *Nyborjare i högskolan 2023/24*. Rapport 2025:1.

UKÄ (2025) *Studenter och examinerade vid lärarytelse – 2025 års uppföljning*. Rapport 2025:3.

Umeå universitet *Redogörelse för genomförd verksamhet inom vidareutbildning av lärare (VAL II) för höstterminen 2024 samt begäran om fördelning av samordningsmedel för 2025*. Dnr FS 1.6.2–1824–24.

Utbildningsdepartementet, *Regleringsbrev för budgetåret 2024 avseende anslag 2:64 inom utgiftsområde 16 Utbildning och universitetsforskning*, 2023-12-21. <https://www.esv.se/Statsliggaren/Regleringsbrev?rbid=24001>. Hämtad 2025-04-02

Utbildningsdepartementet *Stora satsningar på skolan i budgeten*. Publicerat 2024-09-17, <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2024/09/stora-satsningar-pa-skolan-i-budgeten/>. Hämtad 2025-04-02.

Bilagor

Bilaga 1: Vilka lärosäten som erbjuder utbildning mot vilka examina inom VAL

Tabell över vilka lärosäten som erbjuder utbildning mot vilka examina inom VAL (fram till höstterminen 2024).

Examen	Lärosäte
2011 års examensordning	
Förskollärarexamen*	Göteborgs universitet Stockholms universitet Umeå universitet Karlstads universitet Malmö universitet Stiftelsen Högskolan i Jönköping
* Under perioder har utbildning mot förskollärarexamen inte erbjudits vid alla lärosäten i listan.	
Grundlärarexamen	Göteborgs universitet** Stockholms universitet Umeå universitet Linköpings universitet Karlstads universitet* Malmö universitet Högskolan Dalarna* Stiftelsen Högskolan i Jönköping
- Inriktning mot fritidshem	
- Inriktning mot förskoleklass och åk. 1–3	
- Inriktning mot åk. 4–6	
	* Erbjuder inte inriktningen mot fritidshem. ** Har inte erbjudit den korta vägen med UVK-kurser inom inriktningen förskoleklass–årskurs 3 och årskurs 4–6.
Ämneslärarexamen	Göteborgs universitet Stockholms universitet Umeå universitet Linköpings universitet Karlstads universitet Malmö universitet Högskolan Dalarna Stiftelsen Högskolan i Jönköping
- Inriktning åk. 7–9	
- Inriktning gymnasieskolan	
Yrkeslärarexamen	Göteborgs universitet Stockholms universitet Umeå universitet Linköpings universitet Karlstads universitet Högskolan Dalarna

2001 års och 2007 års examensordningar

Lärarexamen 2007	Göteborgs universitet
- på grundnivå	Stockholms universitet
- på avancerad nivå	Umeå universitet
	Linköpings universitet
Lärarexamen 2001	Karlstads universitet
- inriktning mot förskola, förskoleklass	Malmö universitet
- inriktning mot fritidshem	Högskolan Dalarna
- inriktning mot grundskolans tidigare år	Stiftelsen Högskolan i Jönköping
- inriktning mot grundskolans senare år	
- inriktning mot gymnasieskolan	
- inriktning mot yrkesämnen i gymnasieskolan	

Lärarexamina före 2001: 11 lärarexamina, bland annat	Göteborgs universitet
- gymnasielärare	Stockholms universitet
- grundskollärare	Umeå universitet
- bildlärare	Linköpings universitet
- hushållslärare	Karlstads universitet
- slöjdlärare	Malmö universitet
- barn- och ungdomspedagogisk examen	Högskolan Dalarna
	Stiftelsen Högskolan i Jönköping

Bilaga 2: Brevet med frågor till lärosätena

UKÄ skickade den 12 augusti 2024 brev till lärosätena med frågor om hur de arbetar med regeringsuppdraget om att anordna utbildning inom VAL. Utskicket gjordes via mejl till registrator vid respektive lärosäte. Svarstiden var fram till den 20 september 2024.

Frågor med anledning av UKÄ:s regeringsuppdrag att följa upp och utvärdera VAL

Åtta lärosäten fick 2011 i uppdrag av regeringen att anordna VAL, vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen (U2011/3713/UH). *XX universitet/högskola* är ett av dem. UKÄ har fått i uppdrag av regeringen att följa upp och utvärdera lärosätenas uppdrag att ”anordna högskoleutbildning för vidareutbildning av lärare och förskollärare som saknar lärar- och förskolläraryxamen” (se UKÄ:s regleringsbrev).

För uppdraget kommer vi bland annat att göra en analys av studentstatistiken samt ställa frågor till lärosätena som har uppdraget att anordna VAL, till skolhuvudmän och VAL-studenter. Ert svar är viktigt för att UKÄ ska kunna belysa lärosätenas perspektiv. Beroende på resultatet av utvärderingen har vi möjlighet att ge förslag till regeringen.

Frågor om vägledning, studieplanering och likvärdig behandling

En av uppgifterna som regeringen gav lärosätena 2011 gäller vägledning, studieplanering och likvärdig behandling av personer. I uppdraget beskrivs uppgiften så här:

”Genom att erbjuda vägledning i fråga om bedömning av tidigare utbildning och verksamhet och av studieplanering ska lärosätena medverka till en likvärdig behandling av personer som har påbörjat eller slutfört en utbildning till lärare eller förskollärare enligt äldre bestämmelser och som önskar få en examen för utbildningen.”

Vi skulle vilja veta hur ni arbetar för att uppfylla uppgiften.

1. Beskriv kortfattat hur ni vid ert lärosäte arbetar, och har arbetat, med uppgiften att erbjuda personer vägledning i fråga om bedömning av tidigare utbildning och verksamhet och av studieplanering. Ge gärna exempel på hur ni arbetar med uppgiften. Inkludera även era erfarenheter och reflektioner från hur arbetet har utvecklats över tid. Bifoga eventuella styrdokument, processdokument, krysslistor, formulär och annat som nämns i er beskrivning. *Beskrivningen ska vara tillräckligt utförlig för att det ska gå att förstå hur ni arbetar utan att läsa eventuellt bifogade dokument.*

2. Beskriv kortfattat hur ni vid ert lärosäte arbetar för att det ska vara en likvärdig behandling av personerna i enlighet med regeringsuppdraget (se tidigare citat).

Fråga om uppgiften att informera övriga lärosäten med lärarutbildning

Regeringen gav också lärosätena i uppgift att ”informera övriga universitet och högskolor med lärarutbildning om sina erfarenheter av vidareutbildning av lärare som saknar examen”.

3. Beskriv kortfattat hur ni arbetar med uppgiften. Ge gärna även exempel på vad ni har gjort.

Frågor till de lärosäten som ger eller har gett utbildning mot en förskollärarexamen inom VAL

Den 1 september 2020 trädde förordningsändringen (SFS 2020:724) i kraft som ändrade behörighetskravet till VAL för den som är obehörig och arbetar i förskolan eller förskoleklass.

Datumkraven togs bort och i stället för att den sökande ska ha arbetat *som* förskollärare och vara anställd *som* förskollärare, omformulerades kravet till att sökande ska ha *arbetslivserfarenhet från undervisningen i* förskolan eller förskoleklassen och *medverkar i* undervisningen i förskolan eller förskoleklassen. Dessutom fick lärosätet möjlighet att ge sökande ett prov för att kunna bedöma om personen har förutsättningar att uppnå en behörighetsgivande examen för legitimation som förskollärare (9 §).

4. Vilken skillnad gjorde förordningsändringen 2020 i hur ni hanterar ansökningar från personer som arbetar i förskolan och förskoleklass och vill uppnå en förskollärarexamen inom VAL?
Om ni använder ett prov för att bedöma sökandes förutsättningar, bifoga det.
5. Vilken är er bedömning av förordningsändringens betydelse för syftet med VAL, att säkra kvaliteten i undervisningen och ge yrkesverksamma lärare och förskollärare som saknar examen en möjlighet att bli behöriga och få legitimation?

Annan information och synpunkter till utvärderingen

6. Ni är välkomna att även lämna annan information och synpunkter som kan bidra till UKÄ:s uppdrag att följa upp och utvärdera lärosätenas uppdrag att anordna VAL.

Praktisk information

Vi behöver ert svar **senast den 20 september**. Svaret skickas – helst som en wordfil – till mejladressen anna.lundh@uka.se.

Om det uppstår oklarheter kring frågorna eller UKÄ:s uppdrag, vänligen kontakta undertecknad, Anna Lundh, tfn 08-563 088 77 eller mejl anna.lundh@uka.se.

Vänliga hälsningar

Anna Lundh
Utredare, projektledare

Sändlista

Göteborgs universitet
Stockholms universitet
Umeå universitet (samordnare)
Linköpings universitet
Karlstads universitet
Malmö universitet
Högskolan Dalarna
Stiftelsen Högskolan i Jönköping

Bilaga 3: Intresseförfrågan till studenter och examinerade samt frågeguiden

Intresseförfrågan mejlades till registrerade på VAL och dem som hade tagit examen inom VAL efter den 1 januari 2021. Förfrågan skickades ut den 11 oktober 2024, via VAL:s ledningsgrupp.

Fokusgruppsintervjuerna genomfördes digitalt den 14, 15, 18, 22 och 23 oktober. I varje grupp ingick åtta personer. Alla frågor ställdes inte i alla grupper och följdfrågorna berodde delvis på vad som sas i respektive fokusgrupp.

Vi vill höra dina erfarenheter och synpunkter på VAL

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) har fått i uppdrag av regeringen att följa upp och utvärdera verksamheten inom VAL, vidareutbildning för obehöriga lärare och förskollärare. Att prata med studenterna och dem som har tagit examen inom VAL om deras erfarenheter av att läsa inom satsningen är en viktig del i vår utvärdering. Vi kommer också att ställa frågor till lärosätena och skolhuvudmännen.

Vi söker därför dig som vill dela med dig av erfarenheter och tankar i ett **fokusgruppssamtal** med andra VAL-studenter. Vi vill höra dina erfarenheter och synpunkter på t.ex. ansökningsprocessen, den individuella studieplanen, utbildningen, stödet från arbetsgivaren och studievillkoren. Hur är/var det att läsa inom VAL? Vad har fungerat bra och inte så bra, och kan något förbättras om VAL skulle få en fortsättning?

Vi söker studenter/examinerade med olika erfarenheter och som läser till, eller har tagit, olika sorters lärarexamina inom VAL. Vi vill gärna prata med både dig som läser/har läst den korta vägen (30 högskolepoäng) och dig som läser/har läst under längre tid för att nå en lärar- eller förskollärarexamen.

Fokusgruppssamtalen kommer att genomföras vecka 42 och 43. Ett samtal tar ungefär 60 minuter och genomförs kvälls- eller dagtid via zoom. Vi återkommer med datumalternativ när vi vet hur många som vill delta. I redovisningen av det som framkommer i samtalen kommer vi inte att använda några namn och samtalen spelas inte in.

Är du intresserad av att vara med och påverka?

Mejla då ditt namn, kontakt detaljer och vilken examen du läser mot eller har uppnått, till Anna Lundh, UKÄ, anna.lundh@uka.se.

Vi behöver din intresseanmälan senast den 26 september.

Har du frågor om fokusgruppsamtalen? Hör i så fall av dig till Anna Lundh, tfn 08-563 088 77 eller mejl anna.lundh@uka.se.

VAL med nuvarande upplägg pågår till 2030, med sista antagning 2026. Regeringen har inte tagit ställning till om satsningen kommer att fortsätta efter det. UKÄ:s utredning är ett av regeringens beslutsunderlag och vi kommer att kunna ge förslag när vi rapporterar till regeringen.

Vi ser fram emot att höra från dig!

Frågeguiden till fokusgruppsintervjuerna

Öppningsfråga: ”Ska vi börja med presentationen? Om ni säger vad ni heter, er examen och berättar vilka fördelar och nackdelar ni ser med VAL.”

Frågor, prioritering 1

- Vi har hört att det är tufft att läsa inom VAL, att flera arbetar heltid samtidigt som de plugga inom VAL. Då blir det intressant att veta om era arbetsgivare – rektor, skolhuvudmännen – på något sätt underlättar för er att klara utbildningen...

Hur många av er får eller har fått stöd av er rektor eller andra på jobbet?

Följdfrågor: Vilken sorts stöd är/var det? Vad skulle ha varit till hjälp att få?

Följdfråga: Skulle det ha varit bättre att läsa på heltid än att jobba och läsa parallellt –för att bli klar snabbare?

- En sak som är särskild med VAL är ju att alla studenter får en individuell studieplan, utifrån sina arbetslivserfarenheter och tidigare studier. Är du nöjd med den individuella studieplanen som du fick? T.ex. vilken examen du läser/har läst mot, innehållet? Tillsammans med nästa fråga om vad som var mest givande och vad som kunde ha skippats:
- Är det någon del av utbildningen som du tycker har varit särskilt givande, eller något som kunde ha skippats? Något som du saknar?
- Vilken skillnad har utbildningen gjort för dig i ditt arbete som lärare/förskollärare – Förändrade du något i ditt arbete som lärare efter (eller under) utbildningen?
- Vi skulle också vilja ha förslag från er på sådant som skulle kunna underlätta så att fler obehöriga förskollärare och lärare blir behöriga? Har ni tänkt på något?

Frågor prioritering 2

- Till den som har läst den korta vägen, 30 högskolepoäng: Gjorde du en valideringsuppgift...? Tycker du att det räckte med 30 högskolepoäng, eller saknar du något i den korta vägen?
- Vilka har gjort VFU inom VAL? På din egen skola eller en annan skola?

Bilaga 4: Intresseförfrågan till skolhuvudmän och rektorer samt frågeguiden

Intresseförfrågan mejlades direkt till representanter för skolhuvudmän och rektorer med början den 14 november 2024. De individuella intervjuerna genomfördes på zoom den 22, 25 och 27 november samt den 2 och 5 december.

Hur använder ni som skolhuvudman/du som rektor VAL- vidareutbildning av obehöriga lärare?

Hej XX,

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) har fått i uppgift av regeringen att utvärdera VAL – satsningen på vidareutbildning av lärare och förskollärare som arbetar i skolan/förskolan, men saknar examen. Vi skulle vilja intervjua några skolhuvudmän och rektorer som känner till VAL. Via de lärosätena som anordnar VAL har vi fått förslag på personer som har kännedom om satsningen – du är en av de personerna. Kan vi få intervjua dig?

UKÄ är måna om att få med flera perspektiv i utvärderingen. Därför ställer vi frågor både till er som är skolhuvudmän/rektorer, till VAL-studenter och lärosätena som anordnar VAL. Era erfarenheter och synpunkter är avgörande för att vi ska kunna belysa skolhuvudmännens/rektorens perspektiv i utvärderingen.

En intervju kommer att ta 30–45 minuter. Vi vill bl.a. fråga vilka fördelar och nackdelar du ser med VAL utifrån er verksamhet; om ni på något sätt stöttar lärare som läser inom VAL och om det är något som skulle kunna underlätta för er så att fler obehöriga lärarna skulle kunna bli behöriga? Vi kommer att skriva minnesanteckningarna från intervjuerna och sammanställer dem på ett sådant sätt att det inte går att identifiera svar från enskilda personer och vi inkluderar inga namn.

Bakgrunden till vårt regeringsuppdrag, och till VAL, är att Skolverket och SCB har visat att det under en lång tid kommer att vara brist på behöriga lärare i skolan. Regeringar har också under många år gjort olika satsningar för att öka antalet behöriga lärare och förskollärare. VAL har pågått i över 10 år. År 2026 antas de sista studenterna till satsningen och 2030 avslutas den. Regeringen har inte bestämt om VAL ska fortsätta eller inte, eller hur en fortsättning i så fall ska vara utformad. Vår rapport publiceras i vår och blir ett av regeringens beslutsunderlag.

Är du intresserad av att vara med och påverka?

Om du vill ställa upp på en intervju, svara på det här mejlet så gör vi upp om en tid som passar, om möjligt under november.

Har du frågor om intervjuerna? Hör i så fall av dig till mig, Anna Lundh (projektledare), mejl anna.lundh@uka.se eller tfn 08-563 088 77.

Hälsningar

Anna Lundh
Utredare

Frågeguiden till intervjuerna

Öppningsfråga: ”Hur kommer VAL in i det du arbetar med?” (skolhuvudmännen) eller ”Hur resonerar du kring kompetensförsörjningen på din skola och obehöriga, behöriga, lärare?” (rektor)

Frågor att välja bland

- Hur fick du information om VAL, att VAL finns som en väg för obehöriga lärare och förskollärare som redan arbetar i skolan att bli behöriga? (rektor) HR, kommunen, lärosätet...? Har ni/du flera utbildningsvägar att erbjuda/välja mellan beroende på ...?
- Hur arbetar ni som skolhuvudman/du som rektor med VAL (eller andra satsningar) som ett sätt att få obehöriga lärare/förskollärare att bli behöriga? Arbetar ni/du strategiskt eller ligger initiativet mestadels hos läraren/förskolläraren?
Följdfrågor t.ex.: Arbetar ni på något sätt systematiskt med VAL eller andra satsningar för att få fler behöriga lärare/förskollärare? Hur mycket har ni/du använt er av VAL?
- Utifrån det du vet om VAL, vilka styrkor och svagheter ser du (t.ex. i jämförelse med något annat)?
- Vi har hört av studenter att det kan vara tufft att läsa inom VAL – många jobbar heltid, eller går ner i tid på egen bekostnad, och läser på minst halvtid inom VAL. Hur resonerar ni kring att ge eller inte ge stöd, t.ex. som nedsättning i tjänst med bibehållen lön eller resor och övernattningskostnader vid träffar, kurslitteratur?

Följdfrågor t.ex.: Finns det någon gemensam princip på skolan, i kommunen för att ge stöd till de lärare som läser för att bli behöriga? Hur ser stödet ut? Stöttar skolhuvudmannen från centralt håll, eller ligger det på dig som rektor att besluta och finansiera stödet?

Följdfrågor t.ex.: Skulle det vara bättre för er om lärarna läste mer koncentrerat och var lediga från jobbet helt och hållet under några månader eller en termin i stället för eventuellt enstaka dagar? Varför – varför inte?

- Har ni som skolhuvudman/du som rektor någon princip kring lönesättning, utökat ansvar eller något annat för de lärare som har

blivit behöriga och fått legitimation?

- Vi har hört att obehöriga lärare kanske inte kommer att vara en fråga om några år på grund av förändringarna i demografin och kommunernas tigare ekonomi?
  - Hur resonerar ni/du kring att rekrytera obehöriga lärare och eventuell vidareutbildning i ett lite längre perspektiv?
Följdfrågor t.ex.: När kan det vara nödvändigt? Hur resonerar ni kring vidareutbildning av de nyrekryterade obehöriga lärarna?
- Om du fick föreslå något till utbildningsministern som skulle göra att fler obehöriga lärare blev behöriga, vad skulle det vara?
Är det något som skulle underlätta för er som skolhuvudman/dig som rektor om ni/du ville att fler av de obehöriga lärare/förskollärare skulle bli behöriga?
- Är det något annat du skulle vilja framföra till oss när det gäller VAL, satsningar på fler behöriga lärare/förskollärare eller lärarförsörjningen generellt?

Bilaga 5: Metodbilaga för statistikanalysen

I den här metodbilagan beskriver vi de metodval som genomförts inom projektet på en högre detaljnivå än de beskrivningar som finns i rapporten.

Statistikkällor

Inom projektet har vi använt oss av två statistikkällor:

- 1) VAL-databasen
- 2) Registerstatistik från SCB

VAL-databasen är upprättad för att ombesörja ansökningar och antagning inom VAL och baseras på ansökningarna genom lärarutbildning.nu. Den information de sökande lämnar i samband med ansökan och delar av den handläggning som görs av VAL-lärosätena registreras i VAL-databasen. Relevanta delar av VAL-databasen har sedan skickats till SCB som genom personnummer har kunnat samköra uppgifterna i VAL-databasen med andra register.⁴⁹

Parallellt med uppgifter från VAL-databasen har UKÄ och SCB gemensamt utarbetat en metod för att identifiera enskilda registreringar i universitets- och högskoleregistret som VAL-kursregistreringar (framledes kallad registermetoden). Metoden baserades på kursernas namn, kurstypens namn och finansieringstyp:

1. Registreringar där benämningen på kurstyp/finansieringsform innehåller strängarna "vidareutb" och "lärar" men inte "utl".
2. Registreringar där kurstypen/finansieringsformen är antingen VAL eller SÄV
3. Registreringar där antingen kurskodbenämningen eller programbenämningen uppfyller följande villkor:
  - a) Innehåller strängarna "vidareutb" eller "val" och
  - b) Innehåller strängen "lärar" och
  - c) Innehåller inte strängarna "utländsk", "ulv", "från länder" eller "från land"

För att en kursregistrering ska identifieras som en VAL-registrering behöver ett av de tre villkoren vara uppfyllda.

Metoden att identifiera enskilda kursregistreringar är oberoende VAL-databasen och har utvärderats genom att kontrollera utfallet mot lärosätenas äskande av medel för VAL. Kontrollerna genomfördes våren

---

⁴⁹ En redogörelse för variabler och härledda variabler finns i denna metodbilaga under avsnittet "Variabler".

2023 och var tillfredsställande för åren 2012–2022. För 2011, VAL:s första år, fanns vissa brister och för 2023–2024 fanns vid tidpunkten för kontrollerna ännu inga äskanden från lärosätena (samtliga år avser kalenderår).

I samband med att mikrodata beställdes av SCB i januari 2025 blev det möjligt att genomföra kontroller mellan VAL-databasens population av sökande och antagna å ena sidan och uppgifter från universitets- och högskoleregistret å den andra. Kontrollerna har utvärderat ifall individer som har en registrering på minst en VAL-kurs också förekommer som sökande i VAL-databasen. Kontrollerna visar att ett par hundra studenter per termin förekommer med registermetoden men saknas i VAL-databasen innan höstterminen 2015 och redovisas i tabell 1. Umeå universitet har kommunicerat att VAL-databasen inte är komplett innan höstterminen 2015 vilket förklarar resultaten. I dialog med Umeå universitet har vi gjort bedömningen att sökandestatistiken är tillförlitlig från och med höstterminen 2015. Statistiken om sökande och antagna till VAL är därför begränsat till perioden läsåret 2015/16 och senare.

Tabell 1. Antalet individer som förekommer med registermetoden men som inte förekommer i VAL-databasen, åren 2011–2024

År	Vårtermin	Hösttermin
2010	570	640
2011	380	770
2012	420	500
2013	320	420
2014	340	720
2015	480	80
2016	20	10
2017	10	10
2018	10	10
2019	10	10
2020	40	10
2021	10	0
2022	0	0
2023	50	50
2024	20	
Totalsumma	2680	3230

Kontrollerna för perioden efter höstterminen 2015 visar ett betydligt mindre antal studenter som förekommer med registermetoden men som saknas i VAL-databasen (sammantaget 2,9 procent av nybörjarna med registermetoden). Vidare kontroller av den här gruppen visar att ca en femtedel felaktigt har identifierats som VAL-studenter och istället läser kurser inom utländska lärares vidareutbildning (ULV). I dialog med VAL-lärosätena framgår att studenter kan läsa kurser som ges inom VAL utan att vara antagna inom VAL i särskilda fall. Vi bedömer att det

kan förklara nästan samtliga av de kvarvarande nybörjarna som saknas i VAL-databasen. Ett undantag är ett antal studenter vid Ericastiftelsen där registermetoden identifierar kurser som inte är relaterade till VAL-satsningen. Övertäckningen av studenter från VAL och övriga lärarstudenter som läser VAL-kurser utan att vara VAL-studenter bedöms vara liten och samtliga registreringar som inkluderats med registermetoden har inkluderats.

Statistik från registret över pedagogisk personal (lärarregistret)

För att kunna göra analyser om studenternas bakgrund avseende deras anställning har vi beställt statistik från registret över pedagogisk personal (lärarregistret). I lärarregistret är varje rad en tjänst för ett läsår. En person som arbetar i skolan i flera år förekommer alltså flera gånger, en gång för varje läsår och med olika uppgifter om den tjänsten (i den mån den förändrats). För att redovisa uppgifter som VAL-studenternas lärartjänst har vi därför behövt välja vilket års tjänst som ska inkluderas.

Statistiken i lärarregistret avser anställning i oktober samtidigt som studierna påbörjas antingen i augusti/september eller januari. I första hand använder vi därför uppgifter om motsvarande läsår i lärarregistret (där mätningen avviker från första kursstart med maximalt tre månader). I vissa fall finns ingen anställning motsvarande läsår, vi har då använt anställningen föregående läsår under antagandet att den fortfarande var aktuell vid tiden för ansökan till framför allt höstterminen året efter (från oktober det ena året till ansökan inför hösten året efter). Om också detta läsår skulle sakna uppgifter om anställning har vi använt uppgifter om läsåret efter under antagandet att den anställningen var aktuell redan vid ansökan året innan (exempelvis att studenten fått en anställning efter oktober det ena året som fortfarande var aktuell vid ansökan vårterminen året efter).

När dessa uppgifter inhämtats finns ytterligare 1 633 individer i vår nybörjarpopulation som saknar uppgifter i lärarregistret (10,4 procent av nybörjarna), varav 998 saknar uppgifter helt. Detta kan bero på att individen har en läraranställning som inte omfattas av lärarregistret, framför allt förskollärare, men det kan också handla om anställning vid institutioner som inte ingår i lärarregistret, exempelvis Kriminalvården eller Statens institutionsstyrelse.

Sökande och antagna

För att kunna redovisa statistik över sökande och antagna inom VAL har vi utgått från statistik från VAL-databasen. Begreppen i rapporten har då definierats enligt följande:

Sökande: I rapporten räknas samtliga individer som någon gång ansökt till VAL. Eftersom det är möjligt att söka till VAL flera gånger kan en

individ förekomma flera gånger som sökande i VAL-databasen. En sådan individ räknas då som sökande flera gånger.

Antagen: Variabeln antagen är konstruerad utifrån variabeln ”ärendestatus” i VAL-databasen. Värdena Antagen, Antagen och registrerad, Avbrott, Avslag mot 8-årsregel 2020, forts studieplan och Tagit ut examen har räknats som antagen efter överenskommelse med Umeå universitet som använder samma variabelkonstruktion i sina redogörelser till Utbildningsdepartementet.

Prövade: Variabeln är konstruerad ur VAL-databasens variabel ”ärendestatus” och omfattar de som har status ”återtagen/återbud”. Av ansökans ärendestatus framgår inte om studenten hunnit bli antagen och därmed blivit prövad när ansökan återtogs. För att inte riskera att underskatta andelen antagna har vi exkluderat denna grupp helt. Rapporten beräknar andelen antagna enbart på studenter där det är klarlagt att de har blivit prövade. Den gruppen benämns ”prövade” och exkluderar alltså en mindre grupp vars ansökan blev prövad men som återtog sin ansökan kort efter prövningen.

Nybörjare på VAL

En nybörjartermin definieras som första gången en individ registrerar sig på en identifierad VAL-registrering enligt registermetoden.

Det skiljer sig från hur UKÄ normalt definierar nybörjare som baseras på den examen som programmet är tänkt att leda till. Detta har inte varit möjligt inom VAL eftersom många VAL-studenter inte registreras på något program vid första registrering. Majoriteten av studenterna registreras dock på ett program men till ett VAL-program som är samma för samtliga studenter oavsett avsedd examen (som regel anger programmet en äldre lärarexamen som avsedd examen). Det finns en låg korrelation mellan avsedd examen i statistiken och den uttagna examen. Vi har därför valt att inte använda uppgiften om vilken examen som programmet är tänkt att leda till. I praktiken innebär det att vi behandlar VAL som en sammanhållen utbildning oavsett vilken examen som är avsedd.

Med definitionen ovan är det möjligt att vi också identifierar studenter på VAL I som också registreras på de kurser vi identifierat som VAL-kurser. I vår definition av nybörjare har vi tagit bort alla individer som hade sin första VAL-registrering läsåret 2010/11. För läsåret 2011/12 är det dock fortfarande sannolikt att många VAL I-studenter har inkluderats (studenter som studerade VAL I innan läsåret 2010/11, inte studerade under 2010/11 men som återkom 2011/12) och statistik för det året ska därför tolkas med stor försiktighet – särskilt mot bakgrund av att det årets uppgifter dessutom har en låg överensstämmelse med lärosätenas äskanden. För senare år bedömer vi att statistiken över nybörjare är tillförlitlig.

Examinerade inom VAL

För att identifiera en VAL-examen och därmed examinerade inom VAL har vi ställt upp två villkor: 1) Examen ska vara tagen efter nybörjarterminen på VAL och 2) Examen ska vara en lärarexamen. Om dessa två villkor är uppfyllda har vi gjort antagandet att examen är tagen inom VAL. Vi har sedan kunnat jämföra detta med statistiken över antal examinerade som tagits fram med VAL-databasen i Umeå universitets rapportering till Utbildningsdepartementet. Vi får då ett antal mycket små avvikelser.

I statistiken från VAL-databasen förekommer individer som ansökt till VAL och sedan tagit ut examen men där registermetoden inte identifierar några registrerade eller tagna poäng. I dialog med VAL-lärosätena bedömer vi att detta beror på individer som enbart tillgodoräknat sig poäng inom VAL. Dessa tillgodoräknanden identifieras inte med registermetoden och förekommer därför inte som nybörjare i nybörjarstatistiken (och har heller aldrig påbörjat några studier). Dessa individer förekommer inte heller i statistiken över examinerade. Det innebär att vi underskattar antalet examinerade inom VAL i den presenterade statistiken. Detta förklarar sannolikt avvikelserna nämnda ovan.

Eftersom det är möjligt att också ta examen utanför VAL även för individer som är behöriga för VAL har vi inte kunnat exakt definiera hur många individer som enbart tillgodoräknat sig poäng. Av statistiken framgår dock att 363 individer har antagits till VAL och tagit ut en lärarexamen utan registrering på någon VAL-kurs. Vi kan också se att det finns 249 individer som enligt VAL-databasen tagit ut en examen inom VAL men som inte förekommer i våra uppgifter över antal examinerade. Det skulle innebära en undertäckning av antalet examinerade; 4 procent respektive 2,8 procent.

Prestationer inom VAL

Eftersom VAL inte har en fastställd omfattning för alla studenter utan varierar efter individuell studieplan har vi tagit fram statistik om avklarade poäng. För detta används poänguppgifterna i universitets- och högskoleregistret på motsvarande registreringar som vi identifierat som VAL-registreringar. Det finns inga begränsningar för när studenten ska ha tagit examen men vi har begränsat populationen till nybörjare fram till 2019/20 eftersom senare kohorter fortfarande antas kunna studera och ta poäng. En analys av poängomfattning för senare kohorter skulle alltså underskatta poängomfattningen på VAL-studierna.

Vi har också studerat mediantiden från studiestart till examen. I detta fall har vi använt nybörjarterminen och definierat starttid till den 1 januari om det är en vårtermin och 1 juli om det är en hösttermin (för nybörjaråret). Av examensuppgifterna framgår datumet för utfärdad examen som utgör sluttid. Det innebär inte att studenten slutade studera

det datumet och tiden från start till examen inkluderar alltså examenshandläggningen. Vi kan också notera att tiden från första till sista registreringen ibland är mycket kortare än vår identifierade studietid eftersom vissa studenter ”släpar” med ett examensarbete som vi kan anta blev klart långt efter registreringen på kursen (ett antagande baserat på tidsrymden mellan sista registrering och examensdatum).

Justerad examensfrekvens

Examensfrekvens definieras i den officiella statistiken som andelen av nybörjarna på ett program som tagit avsedd examen inom nominell studietid plus tre år. Eftersom VAL-studenterna inte regelmässigt antas på ett program med avsedd examen (se ovan) eller har en nominell studietid (se ovan) har detta mått inte varit tillämpligt. För rapporten har vi därför konstruerat ett alternativt mått – en justerad examensfrekvens. Som avsedd examen har vi breddat definitionen till att avse samtliga lärarexamina. Som nominell studietid har vi valt att utgå från begränsningen i VAL-förordningen om 4 års studier men begränsat uppföljningstiden efter denna tidpunkt till ett år (för att ge utrymme för examenshandläggningen). Nybörjare på VAL följs alltså upp efter fem år och examensfrekvensen beräknas som andelen som tagit en lärarexamen under den tiden.

I samband med framtagandet av den justerade examensfrekvensen har vi testat alternativa uppföljningstider. Ett års kortare uppföljningstid (fyra år istället för fem) skulle innebära att antalet examinerade minskar med 9,2 procent och att examensfrekvensen sjunker med 5,5 procentenheter. Vi har bedömt att detta är relativt mycket och att det femte året är nödvändigt. Vi har också förlängt uppföljningstiden och då observerat att antalet examinerade ökar med 4,1 procent och att examensfrekvensen ökar med 2,6 procentenheter. Vi har bedömt att detta är en relativt liten ökning (även examensfrekvensen som används i officiell statistik ökar något när uppföljningstiden förlängs). Används en längre uppföljningsperiod kommer den senaste statistiken som används ligga längre tillbaka i tiden och således vara mindre aktuell. I avvägningen mellan aktuell statistik och komplett statistik har vi valt fem års uppföljning.

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) ska bidra till att stärka den svenska högskolan och Sverige som kunskapssamhälle. Vi granskar kvaliteten på högskoleutbildningarna, vi analyserar och följer upp utvecklingen inom högskolan och vi bevakar studenternas rättssäkerhet.

uka.se

